

173
2

M.S.
SINDS 1832

MILITAIRE SPECTATOR

'Suppression of Enemy Air Defense'
Geschiedenis, doctrine en uitvoering

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter
Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris:
luitenant-kolonel drs. I.M. de Jong
Telefoon 0318 - 68 32 30

REDACTIE

brigade-generaal cav prof.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
Telefoon 076 - 527 32 09
of 015 - 284 42 58
Fax 076 - 527 32 23
of 015 - 284 47 21

mw. drs. A. Kool (bureauredacteur)
Instituut Defensie Leergangen
Telefoon 015 - 284 47 20

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
kolonel KLu J.F.W. van Angeren MA
drs. P. Donker
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar mr. M.Th.J.
Messerschmidt
kolonel MPSD drs. F. Matser
kolonel TS ir. R.G. Tieskens
majoor Marns A.J.E. Wagemaker MA
commodore KLu J.S. Willemse

SECRETARIAAT

Kopij zenden aan:
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep MOW
MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gurp.brouwers@mindef.nl

Tevens: ledenadministratie KVKB

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
Vormgeving: TS Media
ISSN 0026-3869

NADruk VERBODEN

Coverfoto: Nachtelijke missie tijdens
operatie Iraqi Freedom (Foto: US NAVY,
T. Franton; collectie: IMG/KL)

MILITAIRE SPECTATOR

- 62** Editoriaal:
Regels versus realisme
- 64** Mededelingen
- 65** P.H. de Vries, A.E. de Rooij, G.J.J. Kruijsbergen:
Vechten tegen een irregulier optredende tegenstander
- 72** R.A. van Putten:
'Suppression of Enemy Air Defense'
Geschiedenis, doctrine en uitvoering
- 90** E. de Waard:
De NAVO: van bolwerk naar netwerk
- 102** R. van der Wal:
Het leger: hoeder van de openbare orde en veiligheid
in de negentiende eeuw
- 116** L. Polman:
Bericht uit Afrika – Cultuurrelativisme
- 118** F. Matser:
Tegenwicht – Veranderen
- 120** Meninge van anderen
- 120** Boeken
- 123** Samenvattingen/Summaries

REGELS VERSUS REALISME

In juni 2000 werd in het editoriaal ingegaan op de relatie tussen wet- en regelgeving en militaire effectiviteit.¹ Het ging daarbij niet om de vraag of wetten en regels op het gebied van milieu en arbeidsomstandigheden noodzakelijk zijn en deel uitmaken van personeelszorg. Het antwoord daarop is 'ja'. De vraag was in hoeverre dergelijke regels ook onverkort moeten gelden bij oefeningen, laat staan bij feitelijke inzet. Die vraag is nog steeds actueel. Het recente voorbeeld van de sergeant-majoor die uit Irak werd teruggehaald na een schietincident laat zien hoe relevant 'regels' zijn. Dat geldt voor de inzet, en dat geldt voor de voorbereiding daarop.

Militairen van de vier krijgsmachtdelen worden op dit moment op vele plaatsen en in onderling zeer verschillende situaties ingezet. De omstandigheden in het voormalige Joegoslavië, in Liberia en in Irak – om enkele voorbeelden van inzet te noemen – variëren niet alleen qua weer en terrein. Ook de bredere omgeving, de troepen waarmee wordt samengewerkt en de aard van het werk zijn in elk van deze situaties verschillend. Opleiding en training zorgden ervoor dat de militairen als individu en als lid van een team op de taken werden voorbereid.

Geoefendheid, incasseringsvermogen, improvisatievermogen en inzetbaarheid komen echter niet uit de lucht vallen. Ondanks alle simulatiemiddelen die vandaag de dag ter beschikking staan, moet er regelmatig en realistisch worden geoefend. Dit kost niet alleen tijd en geld. Opleiding en training vraagt visie, vergt planning en organisatie en vraagt inspanning, zweet en soms tranen als het individu met de eigen grenzen wordt geconfronteerd. Alleen oefening maakt een groep individuen tot een team; een organisatorisch verband tot een inzetbare eenheid of staf.

Oefening draagt niet alleen bij aan de taakuitvoering in engere zin. Oefening speelt

ook een belangrijke rol bij het aanleren van allerlei methoden en technieken die voor de eigen veiligheid en voor die van de collega's belangrijk zijn. Maar oefenen moet wel mogelijk zijn. Niet alleen door het vrijmaken van de noodzakelijke ruimte, middelen en tijd, maar ook door wet- en regelgeving die realistisch oefenen mogelijk maakt.

De inspecteur-generaal der krijgsmacht ging in zijn jaarverslag 2000 ook op deze problematiek in. Hij merkte op:

Bij mijn bezoeken aan de eenheden van de Koninklijke Landmacht heb ik geconstateerd, dat er hier en daar onbegrip bestaat over de regelgeving en wettelijke bepalingen op Arbo- en milieugebied. Op de werkvloer heeft men de indruk dat een en ander te ver is doorgeslagen. Als voorbeelden worden genoemd: dat om Arbo-technische redenen (hygiënische redenen) de splinternieuwe veldkeukens niet meer gebruikt mogen worden; dat militairen die uit oefenoverwegingen te velde hun eigen maaltijd moeten bereiden deze niet meer mogen nuttigen en dat etensblikken waar te velde uit wordt gegeten, in de kazerne onder druk moeten worden gereinigd en ontsmet. Deze voorbeelden doen afbreuk aan het draagvlak voor Arbo en milieu en aan de realiteitswaarde van oefeningen.

Het is van groot belang dat Defensie als werkgever een zorgvuldig en adequaat Arbo-beleid voert. De uitvoering van het beleid dient echter in evenwicht te blijven met de eisen die de operationele taakuitvoering stelt. Het is evenzeer van belang, dat leidinggevendenden op alle niveaus dit beleid ondersteunen en uitdragen. Goede informatie en communicatie zijn daarbij een vereiste. Op dit punt bestaat ruimte voor verbetering. Ik acht het dan ook gewenst om de uitvoeringsregels tegen deze achtergrond opnieuw te bezien en in ieder geval aandacht te besteden aan het informeren van het personeel omtrent de redenen van de te nemen maatregelen [...].

¹ Grensbenadering, Editoriaal MS 169 (2000)(6), 302-303.

In diezelfde periode werd binnen het Duits-Nederlandse Legerkorps een onderzoek gedaan naar de invloed van wet- en regelgeving op opleiding en training.² Er waren drie belangrijke bevindingen. De eerste was dat met name de laagste commandant met een cumulatie van beleid en regelgeving wordt geconfronteerd en dat hij daarbij in een lastig parket verzeild kan raken: als hij de regelgeving niet volgt is hij niet loyaal, is hij in overtreding en soms zelfs strafbaar. Als hij de regelgeving wél volgt komen oefendoelstellingen in het gedrang en wordt het personeel minder goed voorbereid op een daadwerkelijke inzet, met alle risico's van dien.

De tweede was dat het vooral de combinatie van regels is die tot conflicterende situaties leidt. Een goed voorbeeld vormt de mobiele veldkeuken. Bij het gebruik gelden zowel de arbeidsomstandighedenwet, de milieuwetgeving, de warenwet en de 'Hazard Analysis & Critical Control Point' (HACCP), het – zo heet dat – voedselveiligheidsborgingssysteem waartoe de wet ook Defensie verplicht. Het toepassen van al deze regels in onderlinge samenhang plaatst de commandant voor schier onoplosbare problemen.

De derde is dat er veel onduidelijkheid bestaat over verantwoordelijkheden en bevoegdheden, over de geldende regelgeving zelf en over oplossingen waarbij adviezen tegenstrijdig of praktisch niet uitvoerbaar zijn.

Het is steeds weer die commandant die met vragen en onduidelijkheden wordt geconfronteerd. Waarom vervoert de KLu – onder verwijzing naar de Arbowet of vliegveiligheidseisen – minder personen met de 'Chinook' dan de Britten of Amerikanen? Waarom wordt er – onder verwijzing naar de HACCP – bij de mobiele veldkeuken een opvangbak voor heet water met een vulopening op 140 cm hoogte aangebracht, met alle risico's van dien? Hoe moet worden gehandeld als de Nederlandse regelgeving iets vergt waarin buitenlandse gastheren niet kunnen of willen voorzien (bijvoorbeeld een verharde locatie voor het aftanken)?

² Bependingen op het O&T-proces door wet- en regelgeving. Juli 2001.

Het frustrerende daarbij is de constatering dat 'wij' het voor een deel onszelf aandoen. Er bestaan binnen Defensie medewerkers die alles tot in de puntjes willen regelen. Zij vragen zich niet af of dit wel nodig is, ze vragen zich onvoldoende af of de uitvoerder ermee uit de voeten kan. Wij zijn soms, zoals dat heet: 'roomser dan de paus'. Mogelijk begrijpt dit soort mensen niet dat een dergelijk 'regelklimaat' negatief kan uitwerken op het vermogen om snel om te schakelen naar de operationele omgeving. En voor dat omschakelen staat tegenwoordig weinig tijd ter beschikking. Een expeditieaire krijgsmacht moet 'push button ready' zijn.

De centrale boodschap van het eerdergenoemde rapport is dat 'train as you fight' een écht toetsingscriterium voor nieuwe wet- en regelgeving zou moeten worden. De operationele consequenties voor opleiding en training moeten vóóraf worden gezien en waar nodig zullen maatregelen in de voorwaardelijke zin in de pas moeten lopen met de invoering van regels.

Deze boodschap verdient aandacht. Het gaat uiteindelijk om de effectiviteit van de krijgsmacht. Die effectiviteit is mede afhankelijk van de wijze waarop de krijgsmacht-delen – elk apart en in toenemende mate in samenwerking – zich op realistische wijze kunnen voorbereiden op mogelijke taken. Het zal duidelijk zijn dat deze boodschap nog klemmender wordt als het gaat om echte inzet. Daar dicteren immers eerst en vooral de omstandigheden.

In 2000 eindigde het editoriaal aldus:

Militairen en overig defensiepersoneel kunnen veel, maar soms is er hulp nodig van anderen: een vooruitziende blik bij het ontwerpen van beleid, wet- en regelgeving (ook toepasbaar in crisissituaties), het zorgvuldig invullen van de noodzakelijke randvoorwaarden (personeel, materieel en financiën), oog voor de feitelijke omstandigheden en ten slotte garanties voor militaire effectiviteit. Opdat wij dit niet vergeten!

De krijgsmacht is een bijzondere organisatie, die vraagt om bijzondere regels. Zij vergt maatwerk, géén confectie.

Mededelingen

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap is bijzonder verheugd dat de

minister van Defensie H.G.J. Kamp

zich bereid heeft verklaard om zijn visie te presenteren over de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht. De door het ministerie aan de Kamer aangeboden Prinsjesdagbrief grijpt ongekend diep in de organisatie in, terwijl tegelijkertijd missies worden uitgevoerd op plaatsen die tot voor kort ondenkbaar waren.

De minister baarde tevens opzien door te pleiten voor snellere parlementaire besluitvorming over inzet van militaire middelen en sloot tevens de vroegtijdige inzet van Nederlandse militairen bij conflicten niet uit. Deze maatregelen en voorstellen maken deel uit van een visie op de Nederlandse krijgsmacht die de minister zal uitdragen op:

**maandag 1 maart 2004
in Perscentrum Nieuwspoor
Lange Poten 10, Den Haag**

Vanaf 19.30 uur wordt u ontvangen met koffie. De bijeenkomst begint om 20.00 uur. Wij verzoeken u zich aan te melden tijdens kantooruren (maandag tot en met donderdag, telefoon 076 - 527 32 09) of via info@kvbk.nl. Het aantal plaatsen is beperkt.

(Aankondiging)

PsyOps-dag

Op 18 maart 2004 organiseert de School MID in samenwerking met de Landmachtstaf een PsyOps-dag. Iedereen die in het verleden uitgezonden is geweest in een PSYOPS-functie en geïnteresseerd is in het delen van zijn/haar kennis en ervaringen, wordt verzocht zich vóór 16 februari 2004 te melden bij drs. P.J. Tiggelman (School MID).

Aanmelden (bij voorkeur) via Defensie Intranet e-mail onder vermelding van de uitzendperiode en de soort PSYOPS-functie, per telefoon: 0318-681872 (MDT *06-67881872), of via e-mail: post.ocede.smid.kc@rnl.mindf.nl. Na aanmelding volgt een bevestiging en tijdige uitnodiging voor de PSYOPS-dag.

Ook belangstellenden zonder PSYOPS-uitzendervaring kunnen hun interesse kenbaar maken. Wij stellen het op prijs wanneer u aangeeft waarom u geïnteresseerd bent in dit thema. Uitnodiging voor de PSYOPS-dag is dan afhankelijk van het aantal beschikbare plaatsen.

Vechten tegen een irregulier optredende tegenstander

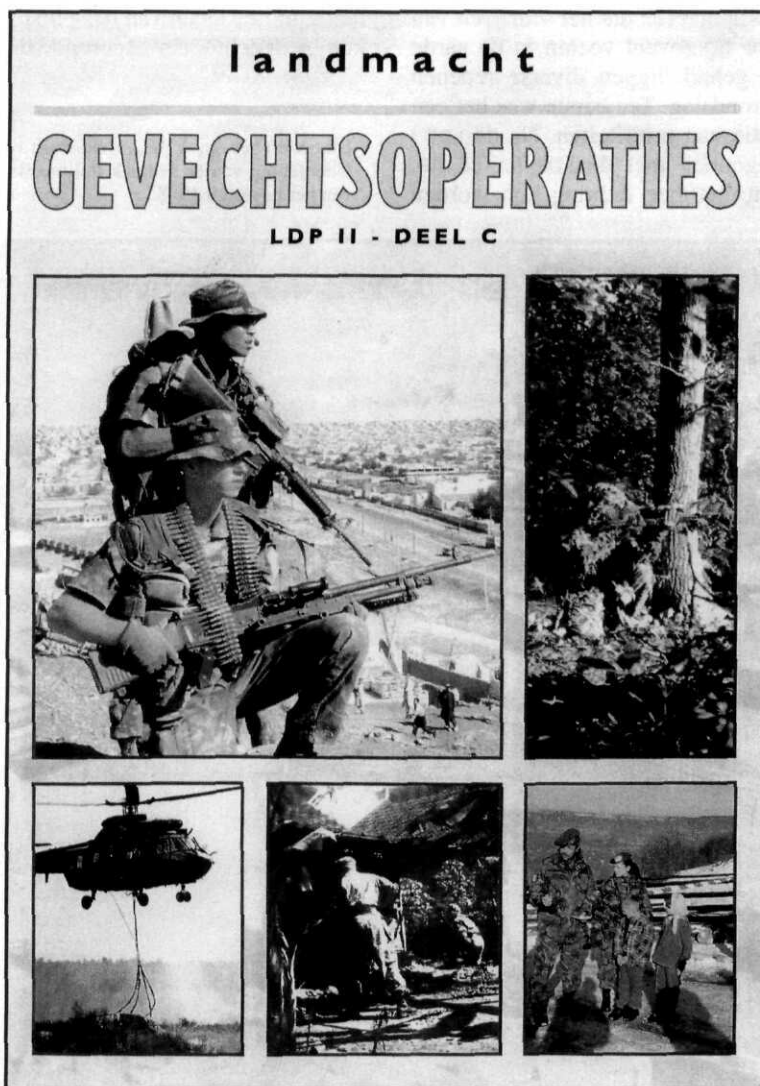
De LDP-serie afgerond

P.C. de Vries - brigade-generaal der cavalerie
drs. A.E. de Rooij - luitenant-kolonel van de logistiek
G.J.J. Kruijsbergen - majoor van de verbindingdienst*

In 1994 waren het definitief wegvallen van de massale dreiging uit het oosten en de ervaringen opgedaan met vredesoperaties voor de Koninklijke Landmacht (KL) reden om een begin te maken met de actualisering van zijn doctrine. Een Doctrinecommissie KL (DCKL), met instemming van de BLS in het leven geroepen door de toenmalige commandant van I Legerkorps, pakte dit veelomvattende werk op. In 1996 lag het eerste resultaat op tafel in de vorm van de Landmacht Doctrinepublicatie (LDP) deel I, 'Militaire Doctrine'. De LDP I is wat in NAVO-termen een *capstone document* wordt genoemd. In het boek zijn de basisprincipes vastgelegd van het militaire optreden van grondgebonden eenheden in een multinationale en *joint* omgeving, zoals die zich in die jaren aan het vormen was.

In de periode na 1996 is voortgebouwd op het in de LDP I vastgelegde gedachtegoed. In de *keystone documents* LDP II, III en IV is de doctrine voor respectievelijk gevechtsoperaties, vredesoperaties en nationale operaties verder uitgewerkt. Er bleef echter een lacune bestaan. Wat betreft de

* De auteurs zijn respectievelijk voorzitter van de Doctrinecommissie KL, voorzitter van de Werkgroep Doctrineontwikkeling en secretaris van de Doctrinecommissie KL.

Omslag LDP IIC

gevechtsoperaties waren namelijk wel de algemene grondslagen (IIA) en de reguliere gevechtsoperaties (IIB) beschreven, het optreden tegen een irreguliere tegenstander moest nog worden ingevuld. Met het recent verschijnen van de LDP IIC, 'Gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander', is deze lacune gevuld.

De totstandkoming

Tussen het verschijnen van de eerste twee deelpublicaties van de LDP II, 'Gevechtsoperaties', en het derde deel, ligt een periode van ruim vijf jaar. Aan het feit dat het schrijven van de LDP IIC zoveel voeten in de aarde heeft gehad, liggen diverse redenen ten grondslag. Ten eerste was het een kwestie van prioriteiten. Na de LDP I is begonnen met de LDP IIA en IIB, omdat daarmee richting kon worden

gegeven aan het proces van opleiden en trainen. Vervolgens is de LDP III ter hand genomen wegens de actualiteit van vredesoperaties en de behoefte aan een adequate doctrine daarover. Daarna is voorrang gegeven aan de LDP IV vanwege de toegenomen dreiging tegen het nationaal grondgebied. Op de tweede plaats betreft het een relatief onontgonnen gebied. Zeker, er bestaan binnen de internationale doctrinegemeenschap verscheidene boekwerken over het optreden tegen irreguliere troepen, vooral Britse en Amerikaanse publicaties. Ook is kort na de Tweede Wereldoorlog een uitstekend handboek verschenen voor het optreden in het toenmalige Nederlands-Indië.¹ Geen van deze boekwerken biedt echter een afgeronde doctri-

¹ Dit betreft het zgn. VPTL, Voorschrift voor de Uitoefening van de Politiek Politionele Taak van het Leger uit 1948.

ne voor het optreden op het tactische niveau van formaties en eenheden tegen irreguliere troepen.

Ten slotte heeft de veranderende omgeving een belangrijke rol gespeeld. Niet alleen is de laatste jaren de grens tussen gevechts- en vredesoperaties steeds verder vervaagd, ook het onderscheid tussen reguliere gevechtsoperaties en gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander, blijkt in de praktijk van de laatste jaren steeds minder duidelijk en relevant.

Die veranderende omgeving heeft een extra dimensie gekregen door de aanslagen op 11 september 2001 in de Verenigde Staten en de gevolgen daarvan. Tot die gevolgen behoren de versterkte opkomst van asymmetrische conflicten waarin de Verenigde Staten en haar bondgenoten sindsdien betrokken zijn geraakt – en dat deels

Gevangen genomen Indonesische vrijheidsstrijders bij Magetan, Oost-Java, 1949 (Bron: collectie IMG/KI)

Nieuwe rekruten tijdens de basistraining bij het 'Iraqi Civil Defense Corps', Kirkuk, Irak, november 2003

(Foto: US Army; bron: IMG/KI)

nog zijn – in Afghanistan en Irak. De tegenstanders gebruik(t)en tijdens deze conflicten onder meer irreguliere methoden. We hebben getracht de geleerde lessen hieruit in de LDP IIC te verwerken. Omdat deze conflicten in het zeer nabije verleden hebben plaatsgevonden en de gevechten zowel in Afghanistan als Irak nog steeds voortduren, bleek dat evenwel maar beperkt mogelijk. De aanslagen van 11 september 2001 hebben er wel toe geleid dat de relaties tussen irregulier optredende strijdgroepen en het terrorisme, in de LDP IIC explicieter aan bod komen.

Het meest recente voorbeeld (van het vervagende onderscheid tussen regulier en irregulier optredende tegenstanders) vinden we in de oorlog in Irak in 2003. Hier zette Irak naast reguliere eenheden ook de paramilitaire *Fedayeen Saddam* (Saddams martelaren) in. Deze *Fedayeen*, die tussen de 18.000 en 40.000 man sterk waren, ressor-

teerden rechtstreeks onder de president. Zij bedienden zich primair van irreguliere strijdmethoden.²

De LDP IIC is, evenals de vorige delen van de LDP-serie, weliswaar uitgegeven door de bevelhebber der landstrijdkrachten, maar is zeker geen soloproductie van de Koninklijke Landmacht. Ook deze keer zijn de andere drie krijgsmachtdelen nauw betrokken geweest bij de totstandkoming, evenals de Defensiestaf en andere delen van de Centrale Organisatie. Er zijn diverse auteurs bij betrokken geweest, die in veel gevallen naast hun organieke werkzaamheden conceptteksten hebben opgesteld. Ook in deze LDP is de theorie verduidelijkt door krijgshistorische achtergronden als kaders in de tekst op te nemen. Daarnaast hebben medewerkers van het Instituut voor Militai-

² Dit kader is, evenals de volgende, een (bewerkt) gedeelte van een krijgshistorisch(e) achtergrond of voorbeeld uit de LDP IIC.

re Geschiedenis een vijftal meer diepgaande krijgshistorische voorbeelden over diverse onderwerpen samengesteld, die zijn opgenomen na het hoofdstuk dat het betreffende onderwerp behandelt.

Titel

Alvorens de inhoud van de LDP IIC te behandelen, staan wij stil bij de titel. 'Gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander' is een mond vol. Toch is hiervoor bewust gekozen en niet voor het kortere 'Irreguliere gevechtsoperaties' waarvan in de LDP IIA nog sprake was. De reden hiervoor is simpel. Hoewel de tegenstander zich in dit soort conflicten bedient van irreguliere methoden en technieken, heeft het optreden van Nederlandse (en geallieerde) troepen in een dergelijk conflict een voornamelijk regulier karakter. Dit betekent ook dat operaties tegen irregulier optredende groepen per definitie asym-

metrisch van aard zijn. Dit laat natuurlijk onverlet dat het boek in de praktijk vermoedelijk 'irreguliere gevechtsoperaties' zal worden genoemd.

Inhoud

De LDP IIC is het derde deel uit de LDP-serie dat gevechtsoperaties behandelt. Het borduurt voort op de twee eerdere delen over dit onderwerp. Dit betekent dat de hoofdstukken zijn doorgenummerd vanaf deel IIB; het boek begint met hoofdstuk 21. Tevens worden onderwerpen die in deel IIA of IIB zijn behandeld als bekend verondersteld. Ook deze LDP begint met een inleiding. Hierin wordt echter niet alleen het onderwerp afgebakend en komt de indeling ter sprake, we geven de tegenstander ook een naam. Dat bleek tijdens het schrijven van de LDP IIC noodzakelijk. Oorspronkelijk was ervoor gekozen de tegenstander aan te duiden met de term 'gewapend verzet', dit overeenkomstig de in de LDP I gehanteerde terminologie. Met het vorderen van het boekwerk werd

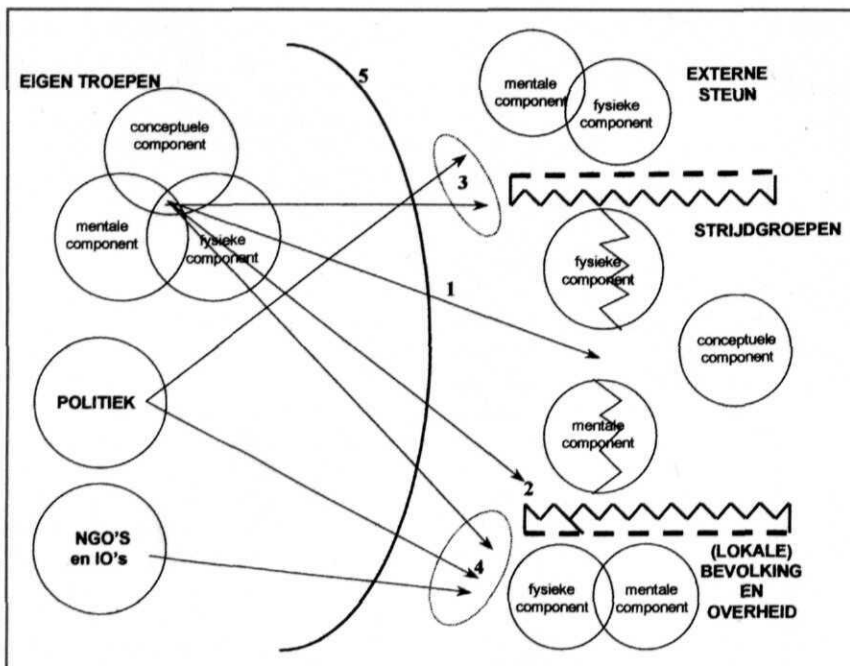

Overblijfselen van het voertuig gebruikt bij een zelfmoordaanslag noord van Najaf, Irak, waarbij vier Amerikaanse soldaten omkwamen

(Foto: US Army; bron: IMG/KI)

evenwel duidelijk dat deze term te veelomvattend was. Gewapend verzet bedient zich immers ook van methoden en technieken, met name terroristische, die in eerste instantie moeten

worden bestreden door andere (gewelds)instrumenten van de overheid dan het militaire apparaat. Daarom hebben we de benaming verder toegespitst en hanteren we in deze publicatie de term strijdgroepen om de tegenstander te benoemen.

Een conceptueel model van gevechtsoperaties tegen strijdgroepen. Dit model betreft uiteraard een simplificering van de werkelijkheid en beoogt niet meer dan een globaal beeld te schetsen van de complexiteit van gevechtsoperaties tegen strijdgroepen

Na de inleiding wordt in de LDP IIC ingegaan op de bredere context waarbinnen gevechtsoperaties tegen strijdgroepen plaatsvinden. Bij de beschrijving van de complexe omgeving wordt onder meer stilgestaan bij de achtergronden van gewapend verzet en de strategische context, waarbij ook de rol van de strijdkrachten ter sprake komt. Ook krijgt het juridisch kader de nodige aandacht. Strijdgroepen hanteren het internationaal recht in de regel immers veel minder stringent dan een reguliere tegenstander. Dit stelt de reguliere troepen vaak voor dilemma's. Immers, het is onmogelijk dat wij zelf de restricties van het internationaal recht terzijde schuiven. Het is daarom essentieel dat de militair zich bewust is van de mogelijkheden en de beperkingen die het nationaal en internationaal recht tijdens deze vorm van optreden biedt. De trends en ontwikkelingen met betrekking tot deze vorm van optre-

den worden eveneens beschreven.

In een volgend hoofdstuk komt de tegenstander aan bod. Uitgebreid wordt stilgestaan bij de kenmerken van strijdgroepen. Hierbij komen aspecten ter sprake als oorsprong, organisatie en leiderschap, steun van de bevolking en externen en het gebruik van geweld. Daarna worden de diverse stromingen behandeld waartoe strijdgroepen kunnen behoren. Vervolgens gaat de publicatie nader in op strategieën en tactieken van strijdgroepen, evenals op de middelen die deze groepen kunnen gebruiken. Omdat de LDP IIC is geschreven om onze militairen handvatten te bieden voor het optreden tegen strijdgroepen, wordt dit hoofdstuk afgesloten met een analyse van de kwetsbare punten van de tegenstander.

Aan de meeste jonge strijders (behorende tot de diverse strijdgroepen in Liberia) was een militaire training overigens niet besteed. Zij wisten al hoe het moest. Dat hadden zij geleerd van de Amerikaanse geweldsvideo's en rapteksten, waarin moord en verkrachting worden aangeprezen en verheerlijkt. Veel strijders noemden zich *Rambo*, *Exterminator*, *Captain Blood* en gedroegen zich precies zoals hun videohelden. Film werd

Soldaten van '1st Armored Cavalry Regiment' arresteren twee Iraakse verdachten tijdens een zoekactie in Bagdad (Foto: US Army; bron: IMG/KL)

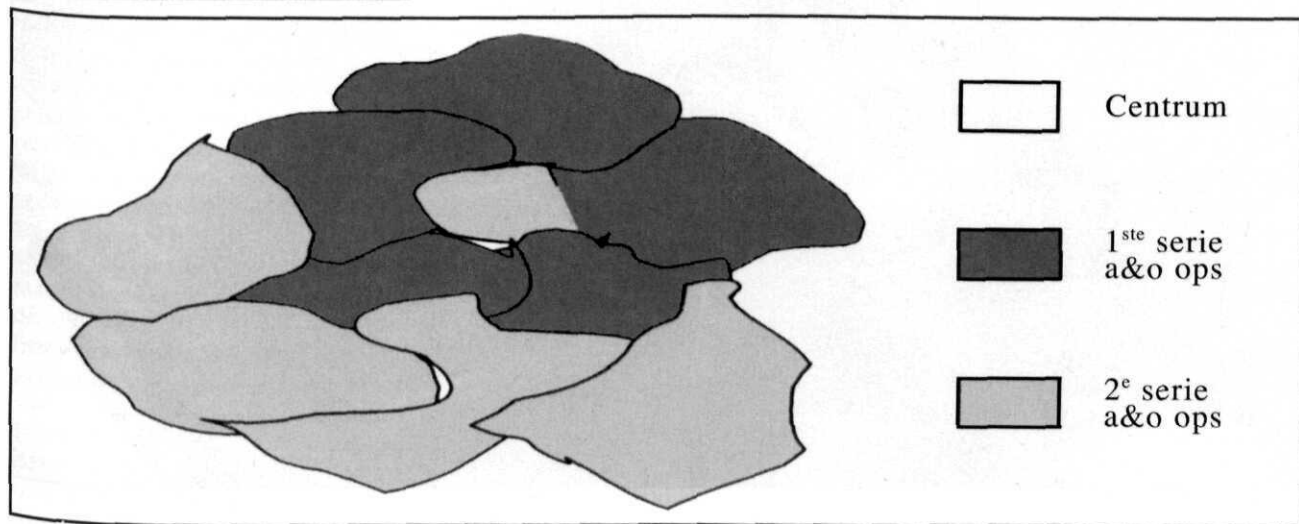
werkelijkheid. Veel strijders droegen maskers, amuletten, waren omhangen met menselijke beenderen en botten of op ander wijze buitenissig uitgedost, een mengeling van carnaval, voodoo en zwarte kunst.

Logischerwijs wordt, nadat de tegenstander is beschreven, het eigen optreden behandeld. In dit kader wordt begonnen met het beschrijven van de grondslagen. Hierbij is het in de LDP I ontwikkelde conceptuele model verder uitgebouwd. In het oorspronkelijk-

ke model werden nog vier 'groepen van acties' onderscheiden:

- offensieve acties tegen de strijdgroepen zelf (nr. 1 in de afbeelding);
- fysieke beveiliging van de bevolking (nr. 2);
- de zogenoemde *hearts and minds*-operatie (nr. 4);
- de beveiliging van het eigen personeel (en in voorkomend geval van internationale en niet-gouvernementele organisaties) (nr. 5).

In de LDP IIC is dit aantal uitgebreid met een vijfde groep, nl. het bestrijden

De excentrische methode

van externe steun aan strijdgroepen (nr. 3). Ook zijn de politiek en internationale en niet-gouvernementele organisaties als actoren toegevoegd.

Dit hoofdstuk behandelt ook de grondbeginselen van militair optreden. Daaruit blijkt heel duidelijk dat de aard van het militair optreden diffuser is geworden. Naast de algemene grondbeginselen en die die specifiek gelden voor gevechtsoperaties, zijn ook twee specifiek voor vredesoperaties geldende grondbeginselen van toepassing bij gevechtsoperaties tegen strijdgroepen: vasthoudendheid en het gebruik van geweld. Wat betreft het laatste grondbeginsel is bij deze operaties echter geen sprake van minimaal, maar van proportioneel

gebruik van geweld. Onder de noemer grondbeginselen worden ook de kenmerken van het optreden, de functies van militair optreden en het operationeel raamwerk besproken. Hierbij krijgt de kerntaak 'vinden' ruime aandacht. Dit houdt verband met het feit dat strijdgroepen dikwijls opgaan in hun omgeving en vaak moeilijk te zijn onderscheiden van de bevolking. Daarom onderscheidt de LDP IIC naast de vijf groepen van acties, een zesde operationele taak: het uitvoeren van de inlichtingenoperatie.

Op basis van inlichtingen identificeerden NAVO-functionarissen een drietal sleutelfiguren die achter de in Macedonië infiltrerende Alba-

nian National Army (ANA) stonden. In overleg met commandant KFOR werd besloten in Kosovo een arrestatiebevel tegen hen uit te vaardigen, hetgeen aantoonde dat de NAVO op de hoogte was van het doen en laten van de organisatie. Deze mentale klap heeft de ANA wekenlang tot een grote terughoudendheid gedwongen en uiteindelijk tot enkele arrestaties geleid.

In de volgende zes hoofdstukken worden de hierboven genoemde operationele taken successievelijk uitgewerkt. Hierbij wordt steeds dezelfde opbouw gehanteerd. Na een inleiding volgen de kenmerken, daarna worden plan-

Soldaten van 502nd Infantry Regiment, 101st Airborne Division, fouilleren een Irakees op verdenking van het verbergen van een voortvluchtige, Mosul, Irak, oktober 2003 (Foto: US Army; bron: IMG/KL)

ning en uitvoering beschreven. Afgerond wordt met een schets van de belangrijkste aspecten uit het operationeel raamwerk, specifiek voor deze operationele taak. Hierop zijn drie uitzonderingen. De functie inlichtingen kent naast kenmerken ook eigen uitgangspunten. Bij de beschrijving van de inlichtingenoperatie worden deze nader uitgewerkt. Ook spreken we in het kader van de inlichtingenoperatie niet over planning, maar over inlichtingenvoorbereiding.

Bij de uitwerking van de offensieve operaties tegen strijdgroepen en van de beveiliging van de eigen troepen wordt het operationeel raamwerk niet verder uitgewerkt. De offensieve operaties vinden immers vrijwel uitsluitend plaats in het kader van de eigen nabijoperatie. Beveiliging van de eigen troepen maakt deel uit van de achtergebiedsoperatie. Uiteraard kan voor de acties die in het kader van deze operationele taken plaatsvinden, het operationeel raamwerk (op een lager niveau) worden toegepast. Dit is echter al eerder beschreven in het hoofdstuk over grondslagen.

In dit artikel willen wij niet in details treden. Die kunt u in het boek zelf lezen. Wel staan wij stil bij een belangrijk aspect van de offensieve acties tegen strijdgroepen. De uitvoering daarvan vindt namelijk voornamelijk plaats op de bataljons- en lagere niveaus. Zelden zal tijdens dergelijke acties sprake zijn van het gecoördineerd optreden van formaties. Dit betekent dat een nieuwe wijze van denken noodzakelijk is voor het succesvol uitvoeren van zulke acties. Dit wordt weerspiegeld in de LDP IIC. Zo worden nieuwe manoeuvrevormen geïntroduceerd: de excentrische en concentrische methode. (Een schets van de eerstgenoemde ziet u in de afbeelding.)

Bovendien treft men voor de gemiddelde Nederlandse militair nieuwe termen aan als jachtoperatie, verkenning- en vernietigingsoperatie en afgrenselings- en opsporingsoperatie.

Nadat het bewind van Saddam Hoessein was verdreven, bleven de Amerikaanse troepen de aanhangers van het verdreven regime bestoken. Zo begon (de afgrenselings- en opsporings-) operatie Peninsula Strike in juni 2003 met een luchtaanval op een kamp van aanhangers van Saddam Hussein. Hierbij vielen volgens berichten in de media zeventig dodelijke slachtoffers. De operatie duurde een aantal dagen waarbij door ongeveer vierduizend Amerikaanse militairen een gebied langs de Tigris werd uitgekamd.

Het verschijnen van de LDP IIC betekent niet dat de noodzakelijke veranderde wijze van denken over gevechtsoperaties in de Koninklijke Landmacht is ingevoerd. Wel maakt deze publicatie hiermee een begin.

Terug naar het boek zelf. Hierboven zijn bijna alle hoofdstukken van de LDP IIC kort beschreven. Ons rest slechts het afsluitende hoofdstuk. Dit gaat, evenals de afsluitende hoofdstukken in de LDP's IIB en III, over het optreden in overgangssituaties. Van belang hierbij is dat in dit hoofdstuk onder andere aandacht wordt besteed aan de overgang van een vredesoperatie naar een gevechtsoperatie tegen een irregulier optredende tegenstander (en andersom), en van een gevechtsoperatie tegen een regulier naar die tegen een irregulier optredende tegenstander (en andersom). Hiermee wordt recht gedaan aan de diffuse omstandigheden waarin militaire operaties tegenwoordig moeten worden uitgevoerd.

Hoe nu verder?

De LDP IIC wordt in 2004 geïntroduceerd. Daarmee zijn we er echter nog lang niet. Het schrijven en uitgeven van het boekwerk is slechts een eerste stap. Vanaf nu zullen gevechtsoperaties tegen irregulier optredende tegenstanders in opleidingen en tijdens oefeningen aan bod moeten komen. Gelukkig zijn de eerste stappen hier-

toe al gezet. Zowel de KMA als het IDL hebben, gebruikmakend van conceptversies van de LDP IIC, deze vorm van optreden in hun curricula verwerkt. Ook in het eerstvolgende uit te geven boek, de 'Leidraad Air Manoeuvre', krijgen gevechtsoperaties tegen strijdgroepen aandacht. En natuurlijk is het in de LDP IIC beschreven optreden gesneden koek voor leden van de *special forces*. Met het verschijnen van de LDP IIC en het toepassen van het daarin vastgelegde gedachtegoed, zet de Koninklijke Landmacht opnieuw een stap in de richting die leidt tot professionele Nederlandse (grond-)strijdkrachten die in staat zijn effectief op te treden onder alle omstandigheden die zich kunnen voordoen in het tegenwoordige operatiegebied.

Ook waar het het schrijven van doctrineboekwerken betreft kunnen we niet op onze lauweren rusten. De LDP-serie is dan wel afgerond, delen ervan zijn inmiddels alweer achterhaald door recente ontwikkelingen en hard aan actualisering toe. Ook wat dat betreft is de finish nog lang niet in zicht en het valt te betwijfelen of er ooit wel een finishlijn zal bestaan. Hoe deze actualisering vorm zal krijgen is momenteel nog niet geheel duidelijk. Door de grootscheepse veranderingen binnen Defensie zullen verantwoordelijkheden op een andere plaats in de organisatie terechtkomen. Ook het groeiende *joint* karakter van de krijgsmacht speelt hierbij een rol. Het ligt dan ook voor de hand dat er in Nederland uiteindelijk een gezamenlijke (*joint*)-doctrine zal komen. Het landoptreden zal daarin een belangrijk aspect zijn en blijven. Wat betreft werkwijze voor de totstandkoming, de kwaliteit van de inhoud en de eigentijdse vormgeving heeft de KL een methode en een norm ontwikkeld die er mag zijn en die zal ook in een toekomstige *joint*-doctrine moeten worden gehandhaafd.

De LDP IIC zal worden verspreid via de normale 'boekwerken'-kanalen. De elektronische versie is te raadplegen op het Intranet op de website van de Landmachtstaf.

'Suppression of Enemy Air Defense' (SEAD)

Geschiedenis, doctrine en uitvoering

R.A. van Putten – majoor der jagers*

The power of an air force is terrific when there is nothing to oppose it.
Winston Churchill

Inleiding

'Air campaigns' hebben tijdens de laatste militaire conflicten hun belang duidelijk aangetoond. Een luchtmacht kan slechts optimaal worden ingezet wanneer de vijandelijke luchtverdediging (tijdelijk) wordt onderdrukt. Dit artikel is geschreven met als doel de lezer te informeren over de geschiedenis, de doctrine en de uitvoering van deze 'Suppression of Enemy Air Defense' (SEAD).

SEAD is bij de NAVO als volgt gedefinieerd:

That activity which neutralizes, temporarily degrades or destroys enemy air defences by a destructive and/or disruptive means.

(AAP-6)

Onze krijgsmacht heeft nog maar in zeer beperkte mate met SEAD te maken gehad. De enige keer dat het echt heeft gespeeld, was bij de inzet van F-16's van de Koninklijke Luchtmacht in 1999 tijdens operatie 'Allied

Force'. De term is ook bij de Koninklijke Landmacht gaan leven toen voor de in het begin van de jaren negentig opgerichte 11e Luchtmobiele Brigade, de inzet diep in vijandelijk gebied als een reële optie werd gezien.

Behalve in de 'Airpower Doctrine' van de Koninklijke Luchtmacht staat SEAD beschreven in de onlangs verschenen Leidraad Vuursteun van de Koninklijke Landmacht. In de onlangs verschenen Leidraad Air

Manoeuvre is in ruimere zin aandacht geschonken aan SEAD. SEAD-doelen zijn de luchtverdedigingssystemen inclusief radars en andere mogelijke sensoren. Effectieve SEAD is een noodzaak voor succesvolle luchtoperaties boven vijandelijk gebied. Het betreft een randvoorwaarde die tot nu toe voornamelijk werd ingevuld door de strijdkrachten van de Verenigde Staten. De doctrinevorming, die pas tijdens het Vietnam-conflict goed vorm kreeg, komt van oorsprong op het conto van de VS.

* De auteur is werkzaam bij het Kenniscentrum 3e Dimensie van het Opleidings- en Trainingscentrum Manoeuvre (OTCMAN).

Geschiedenis

Vanaf het moment dat militairen het luchtruim kozen om vandaaruit hun tegenstanders te observeren en/of te bestoken, hebben tegenstanders mogelijkheden gezocht om door middel van geweld de zwaartekracht te laten zegevieren. Zo zijn er al rapporten van 'anti-ballonartillerie' tijdens de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) en de Frans-Duitse oorlog (1870-1871). In 1890 beproefde het Russische leger met succes het gebruik van artilleriemiddelen tegen een ballon die op drie kilometer afstand zweefde. In 1912, tijdens de Italiaans-Turkse oorlog, viel het eerste vliegtuig ten offer aan gericht vuur vanaf de grond.

De Eerste Wereldoorlog

Het is evenmin verrassend dat diegene die 'de derde dimensie' gebruikte, er alles aan deed daar te blijven. Al gedurende de Eerste Wereldoorlog werd er actie ondernomen om de grondreiging tegen vliegtuigen te onderdrukken. Het optreden was reactief en beperkte zich tot het met vliegtuigmitrailleurvuur bestoken van gronddoelen ('strafing') en bommen

gooien op vijandelijke artillerie en mitrailleurposities.

Sindsdien bestaat als missie het 'tijdelijk onderdrukken, neutraliseren of vernietigen van vijandelijke luchtverdedigingssystemen in een specifiek gebied met behulp van gewelddadige of elektronische middelen'.

Een eenvoudige som toont het belang van SEAD. Een luchtmacht van 1000 vliegtuigen, met twee vluchten per dag per vliegtuig, dat dagelijks een verlies lijdt van één procent door vijandelijke luchtverdediging, heeft na dertig dagen meer dan 44 procent van haar vliegtuigen verloren. Mocht het verlies tien procent zijn, dan zijn er na dertig dagen nog maar twee vliegtuigen over...

De Tweede Wereldoorlog: radar doet zijn intrede

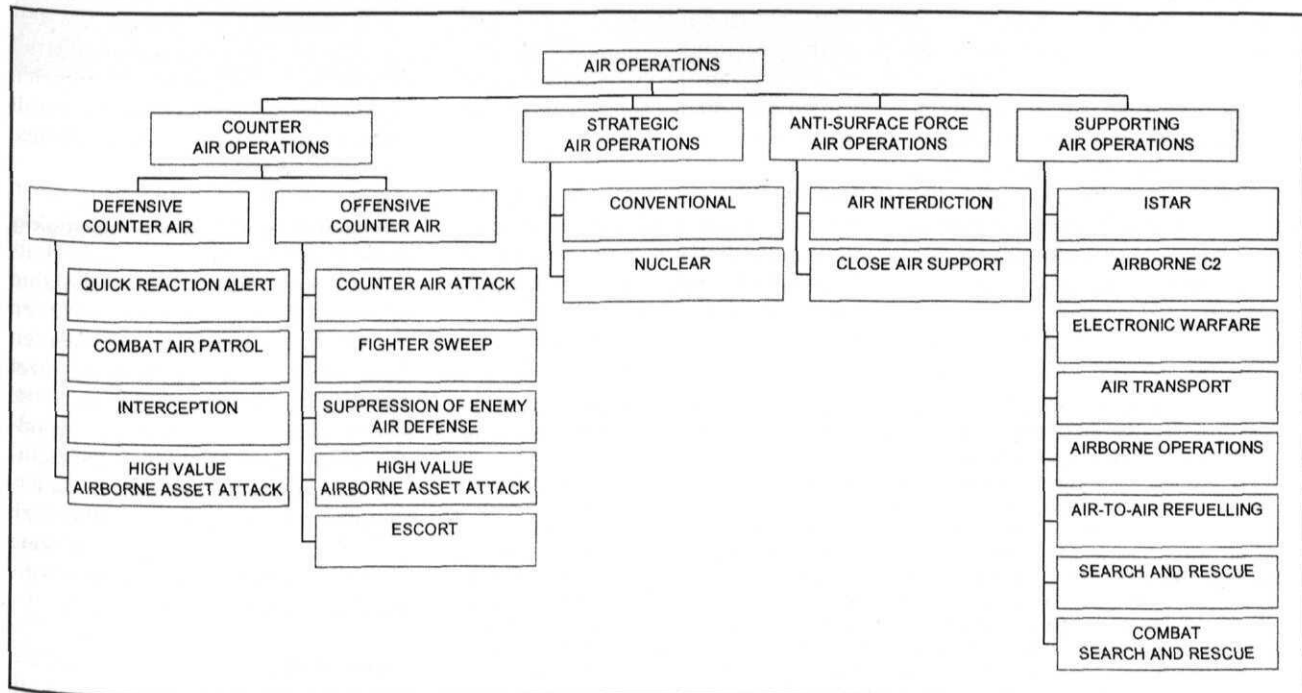
De uitvinding van radar in de jaren dertig maakte zowel de inzet van vliegtuigen als van grondgebonden luchtverdediging effectiever. Zo probeerden de Duitsers tijdens de 'Battle of Britain' de radarketen in Engeland uit te schakelen teneinde de Britten 'blind' te maken. Hoewel onbekend

bij de Duitse 'Luftwaffe', waren de acties zo succesvol dat een voortzetting van deze operaties de Britse luchtverdediging wel degelijk in problemen had kunnen brengen.

Ook de geallieerden hebben zich veel inspanningen getroost om Duitse radarsystemen uit te schakelen. Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog kende de 'Royal Air Force' (RAF) een drietal verbouwde Typhoon-jachtvliegtuigen die uitgerust waren met een systeem waarmee een bundel radargolven werd gevolgd tot het radarstation werd ontdekt en vervolgens met een rookprojectiel gemarkeerd. Het vliegtuig was verder ongewapend en escorterende vliegtuigen schakelden het gemarkeerde doel uit.

De Duitse luchtverdediging bestond uit een uitgebreid scala aan middelen, zoals luchtverdedigingskanonnen (FLAK ('Flugzeug Abwehr Kanone')), radars, jachtvliegtuigen, nachtjagers en ballonnen. FLAK in combinatie met radar was volop in ontwikkeling.

Een tamelijk succesvolle radar van de Duitse krijgsmacht was de FuMG ('Funk Mess Gerät') 39/62 'Würzburg'

F-16C. Van binnen naar buiten: HARM, Sidewinder, AMRAAM. Centraal onder het vliegtuig de HTS (Harm Targeting System)

(bereik 170 kilometer). Ten tijde van D-Day waren er alleen al in Frankrijk 4000 Würzburgs die in totaal 20.000 luchtafweerkanonnen van informatie voorzagen. In de loop van 1944 liepen de verliezen van het Amerikaanse Achtste Luchtleger ('8th Air Force') zo hoog op tijdens daglichtoperaties boven het vasteland van Europa, dat er speciale procedures werden ontwikkeld om de schade te beperken. FLAK-concentraties werden vermeden, bommenwerpers vlogen zo hoog mogelijk, vliegbewegingen werden zodanig afgestemd dat er optimaal gebruik kon worden gemaakt van ver sluiering door 'Window/Chaff'¹ en 'Carpet'.²

Directe aanvallen op luchtverdediging

Behalve voornoemde niet-letale onderdrukking en/of misleiding van vijandelijke luchtverdediging-radars bestonden ook directere methodes. In september 1944 was het eerste doel bij operatie 'Market Garden', 'anti aircraft neutralisation support'; het uitschakelen van de vijandelijke luchtverdediging op de route naar en in het inzetgebied.

Het effect was overigens beperkt. De eerste dag was succesvol, maar naarmate de operatie vorderde, boekte de Duitse luchtverdediging steeds meer successen. Ter illustratie, de geallieer-

den verloren 104 vliegtuigen op een totaal van 4.320 sorties (2,4 procent). Illustratief voor het beperkte succes was dat van de 104 neergehaalde vliegtuigen er 37 verloren gingen tijdens de 646 'suppression' sorties (5,7 procent). Een rapport van de 'Strategic Air Forces' (SAC) van de VS stelde dat 'air suppression' ineffectief was en dat alternatieve maatregelen praktischer waren. Hiermee wordt bedoeld op ontwijkende manoeuvres, 'Window/Chaff' en 'Carpet'.

Effectiviteit van de luchtverdediging

In het Europese theater bleek de Duitse grondgebonden luchtverdediging effectief. Tussen augustus 1942 en mei 1945, verloren de geallieerden 4.274 vliegtuigen als gevolg van inzet van vijandelijke vliegtuigen en 5.380 vliegtuigen door vijandelijke grondgebonden luchtverdediging. De luchtverdediging bleek moeilijk te onderdrukken. De prijs die de geallieerden hiervoor moesten betalen, was hoog in termen van mensenlevens in verhouding tot het aantal missies.

Korea-oorlog

Ten tijde van het uitbreken van de

¹ 'Window' (RAF) en 'Chaff' ('United States Army Air Force' (USAAF)) zijn de codenamen die werden gebruikt voor dunne strips aluminium die een radarreflectie geven (groter dan de vliegtuigen zelf), zodat de vliegtuigen werden gemaskeerd.

² 'Carpet' was een 'radar-jammer' die de ontvangst van radarsignalen door luchtverdedigingradars enigszins verstoorde. Het systeem was volumineus en was ondergebracht in een bommenwerper, een B-17 of B-24. 'Carpet' scande de frequenties en wanneer een radarsignaal was geïdentificeerd werd op deze frequentie een stoorsignaal afgegeven. Dit was overigens voor de Duitse luchtverdediging het teken dat ze een vloot bommenwerpers hadden ontdekt. De radar werd uitgezet en een 'box' FLAK werd opgezet waar de bommenwerpers doorheen moesten vliegen. Dat klinkt niet aantrekkelijk maar was nog altijd te prefereren boven FLAK-vuur dat door de radar werd geleid. Het mag duidelijk zijn dat 'Carpet' alleen werkte wanneer de bommenwerpers onder dekking van bewolking en/of duisternis vlogen. 'Carpet' was ook alleen maar effectief voor vliegtuigen die binnen een radius van 1500 meter vlogen van het vliegtuig dat hiermee was uitgerust.

Korea-oorlog hadden de geallieerden (VS) de geleerde SEAD-lessen van de Tweede Wereldoorlog niet verwerkt in enige doctrine. De geallieerde luchtmacht moest al doende leren. Noord-Korea beschikte in vergelijking tot de Duitse strijdkrachten nauwelijks over luchtdoelartillerie of radarsystemen.

De relatief beperkte verliezen maskeerden evenwel de effectiviteit van de vijandelijke luchtverdediging. Van de 1230 geallieerde vliegtuigen die

Support' (CAS) sorties slechts één vliegtuig verloren tegen een planmatig verlies van één verloren vliegtuig per 380 CAS sorties. Ondanks het respect dat de vijandelijke luchtverdediging had afgedwongen, kwam geen SEAD-doctrine binnen de VS of binnen de NAVO tot stand.

Vietnam en de SA-2 'Guideline'

Vliegtuigbemanningen kenden de dreiging van vijandelijke luchtverdediging – vijandelijke jachtvliegtuigen en luchtafweergeschut – vanaf het

met het neerschieten van een F-4C 'Phantom II' van de Amerikaanse luchtmacht zijn eerste slachtoffer.

De SA-2 betekende een ommekeer. In het begin van het conflict werden de USAF-vliegtuigen ingezet op een hoogte die de dreiging van luchtdoelartillerie (kanonsystemen) teniet deed en er slechts diende te worden afgerekend met MIG-15 jachtvliegtuigen. De SA-2 had tot gevolg dat de vliegtuigen laag moesten vliegen om deze dreiging te ontlopen, waardoor ze kwetsbaar werden voor de conventionele luchtverdedigingssystemen.

Een B-2 bommenwerper, gevolgd door twee F-117 Nighthawks tijdens een missie (Foto: USAF; collectie: IMG/KL)

verloren gingen tijdens de Korea-oorlog, werden er 1.087 neergeschoten door de vijandelijke luchtverdediging. Hoewel de verliezen acceptabel waren, werd er toch een aantal passieve maatregelen genomen. Zo mochten de geallieerde vliegtuigen niet onder de 3000 voet opereren. Uiteindelijk vonden in september-oktober 1952 de luchtmacht en de landmacht elkaar in operatie 'Suppress'.

Het betrof een 'joint' SEAD-operatie waarbij vliegtuigen en artillerie elkaar aanvulden in de bestrijding van vijandelijke luchtverdediging in de nabijheid van het front. Gedurende de dertig dagen die 'Suppress' in beslag nam, ging tijdens 1.816 'Close Air

moment dat vliegtuigen voor militaire doeleinden werden ingezet, maar de introductie door Noord-Vietnam van de in de Sovjet-Unie ontwikkelde SA-2 'Surface to Air Missile' (SAM) (NAVO-codenaam: 'Guideline'³), kondigde een nieuwe dreiging aan. Rond 1965 was Noord-Vietnam flink gevorderd met de bouw van een groot aantal SA-2 stellingen en op 24 juli van dat jaar maakte de 'Guideline'

Het bestrijden van SA-2 sites was bovendien ook geen eenvoudige opgave. Deze opstellingen werden zwaar verdedigd. Luchtdoelkannonnen, mitrailleurs en zelfs handvuurwapens kostten in 1965 de USAF 132 vliegtuigen en tot eind 1966 het verlies van 455 vliegtuigen. De SA-2 raketinstallaties waren een onacceptabele dreiging. Wat men nodig had, was een speciaal anti-SAM-systeem om die batterijen tijdig uit te kunnen schakelen.

'Wild Weasel'

Tot de confrontatie met de SA-2 had de USAF op bescheiden schaal aan SEAD-middelen gewerkt en er bestonden een paar systemen. Bijgevolg werden er nu vier F-100F 'Super Sabres' snel uitgerust met een systeem dat was ontwikkeld in het kader van Project 'Wild Weasel'. Dit systeem bevatte drie hoofddelen:

- een 'Radar Warning Receiver' (RWR);
- een 'Radar Homing And Warning System' (RHAW), dat de richting van dreigingen aangaf en tevens prioriteit kon aangeven;
- een ontvanger die het radartype classificeerde.

³ De SA-2 'Guideline' betreft een radargeleide luchtdoelraket met een bereik van 55 kilometer, maximum hoogte 24 kilometer en minimale hoogte 1 kilometer. De SA-2 was niet nieuw voor de VS. In 1960 was een U-2 spionagevliegtuig, bemand door een CIA-vlieger (Gary Powers), boven de Sovjet-Unie door een SA-2 neergeschoten. In 1962 was er boven Cuba een andere U-2 neergeshaald. Taiwan had in 1962 ook al acht U-2's en talloze 'drones' verloren door de Chinese variant op de SA-2, de HQ-1.

Een F/A-18C Hornet keert terug van een missie in de Golfregio. Aan de uiteinden van de vleugels zijn 'Sidewinder'-raketten bevestigd, en onder de vleugels 'HARM'-raketten, bedoeld om vijandelijke luchtverdedigings-systemen die met radar zijn uitgerust, op te sporen en te vernietigen (Foto: US NAVY, S. Dallal; collectie: IMG/KI)

De vier vliegtuigen gingen deelnemen aan een intensief testprogramma, samen met andere combinaties van vliegtuigen en systemen. Na verscheidene oriëntatievluchten kwamen de 'Weasels' in actie. Op 22 december 1965 werd door toedoen van 'Wild Weasels' de eerste SAM-stelling uitgeschakeld.

De eerste 'Weasels' lokaliseerden slechts de dreiging en vervolgens werden escorterende 'Iron Hand' vliegtuigen (F-105 D) ingezet om het doel te bombarderen. Al heel snel volgden de ontwikkelingen zich op in het 'Wild Weasel'-programma. De F-100F bleek te langzaam voor het belangrijkste jachtvliegtuig van dat moment, de F-105 'Thunderchief'. De oplossing werd gevonden in het plaatsen van de 'Wild Weasel'-uitrusting in de F-105. Hiermee werd reeds begonnen in januari 1966.

Met de intrede van de F-105G zien we ook de intrede bij de USAF van de

eerste 'Anti Radiation Missile' (ARM), de AGM-45 'Shrike'.⁴ De invoering van de ARM betekende dat de 'Weasel'-vliegtuigen twee taken konden krijgen; of zelfstandig met 'Shrike' ARM's een doel bestrijden of doelen lokaliseren ten behoeve van de 'Iron Hand'-vliegtuigen.

De levensduur van de airframes van de F-105G bleek onvoldoende om het Vietnam-conflict te overleven en dit type werd opgevolgd door de F-4C 'Phantom II'. Na het Vietnam-conflict werd de F-4C vervangen door de F-4G. De F-4G werd een begrip en zou meer dan twintig jaar dienst doen als 'Wild Weasel'.

Vietnam 1972, operatie Linebacker II

SEAD kan alleen succesvol zijn wanneer er sprake is van gedegen coördinatie. Tijdens operatie 'Linebacker II' in december 1972 was de coördinatie niet optimaal. Teneinde Noord-

Vietnam in Parijs aan de onderhandelingstafel te krijgen werd er door de VS een massaal en langdurig (drie dagen durend) bombardement met B-52-bommenwerpers gepland op industriegebieden, verkeersknooppunten, vliegvelden in de omgeving van Hanoi en de havens van Hai-phong.

In deze periode bestond de Noord-Vietnamese luchtverdediging uit een goed geïntegreerd systeem van SAM-systemen, luchtdoelartillerie en jachtvliegtuigen. Derhalve was er aan de Amerikaanse kant voorzien in uitgebreide SEAD-ondersteuning met de bedoeling de verliezen te beperken tot drie procent. De SEAD-ondersteuning bestond uit een 'Electronic Counter Measure' (ECM) zelfbeschermingspakket voor de vliegtuigen, uit vliegtuigen die de vijandelijke radardekking vanaf bevriend grondgebied neutraliseerden, uit 'Chaff' en uit 'Wild Weasels' en 'Iron Hand'-vliegtuigen.

Door met grote 'waves' (twintig tot vijftig B-52's per 'wave') te werken veronderstelde men maximaal gebruik te kunnen maken van de verschillende ECM-toepassingen. Ook zou de

⁴ De ontwikkeling van de 'Shrike' begon in 1958 als een reactie op de Sovjet-Russische SA-2 'Guideline'. De ontwikkeling werd versneld door de Cuba-crisis (1962) waarbij de US NAVY werd geconfronteerd met SAM-systemen op Cuba. Vanaf 1965 waren er door de VS reeds operationele beproevingen genomen in Vietnam waarbij de 'Shrike' werd ingezet tegen radargestuurde AAA. De AGM-45 'Shrike' is geproduceerd van 1964 tot 1979. In totaal zijn er 16.611 geproduceerd in tien varianten. De 'Shrike' is in 1992 uitgefaseerd.

luchtverdediging verzadigd kunnen raken. De volgende coördinatieproblemen werden vastgesteld:

- Eigen radiofrequenties werden gestoord.
- Eigen radarsystemen werden gestoord.
- De vliegoperaties werden volgens een spoorboekje afgewerkt zodat in de derde nacht door de voorspelbaarheid van de routes de verliezen zouden oplopen tot zes van de 69 ingezette B-52's,
- Door het vliegpatroon van de B-52's na het werpen van de bommen waren ze extra kwetsbaar voor SAM's (een scherpe draai van 100 graden zodat de radarreflectie van de B-52 groter werd en de ECM minder effectief).
- De 'Chaff' die door F-4's werd uitgeworpen had tijd nodig om zich optimaal in de lucht te verspreiden.

De tijd die hiervoor benodigd was, bedroeg tussen de twintig en dertig minuten. De eerste B-52's kwamen al na drie en de laatste na zestien minuten... (de wind was overigens anders dan voorspeld en de meeste B-52's vlogen naast de geplande chaff-corridor).

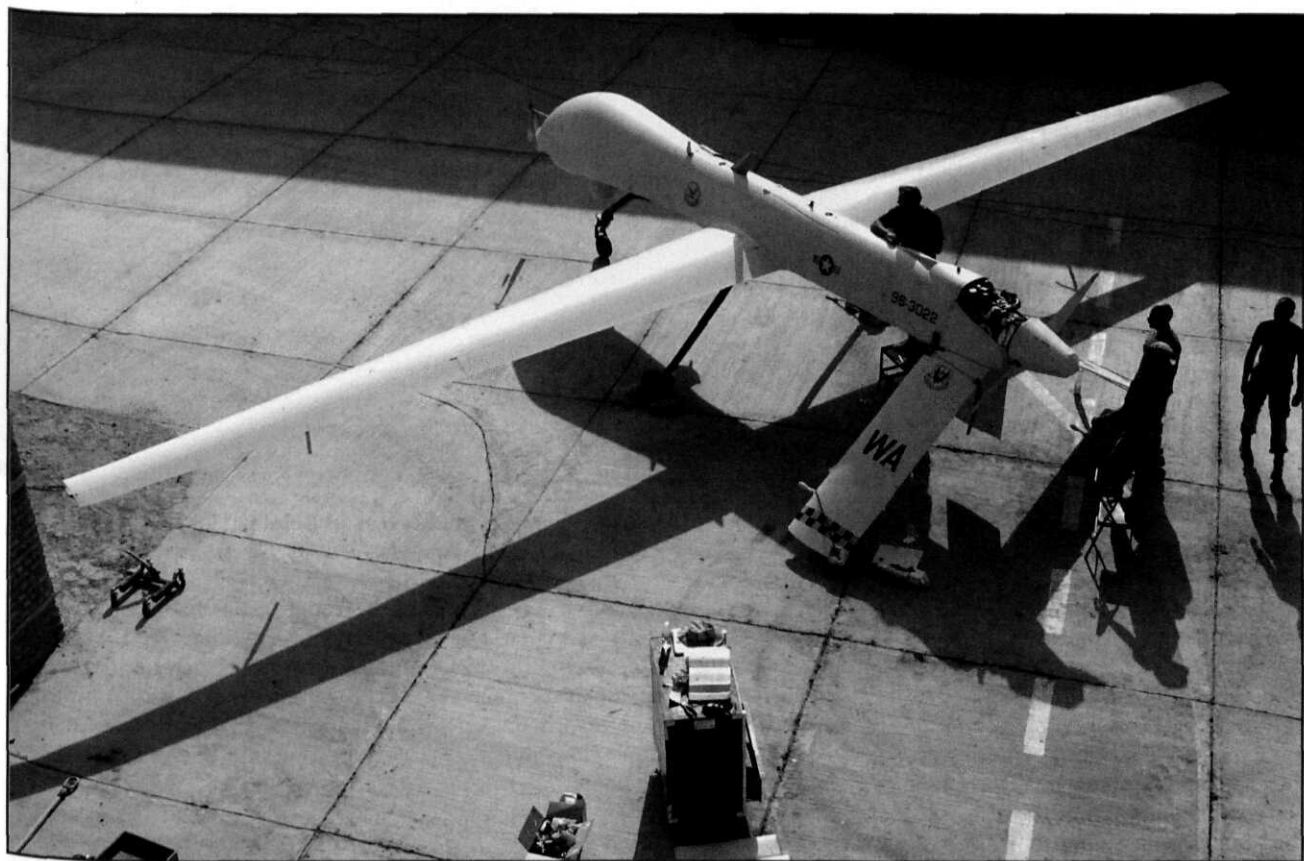
- Een kwart van de ingezette B-52's, had een verouderd ECM-zelfbeschermingspakket. (De meeste B-52's die verloren gingen hadden dit verouderde ECM-pakket...).
- Het ECM-zelfbeschermingspakket voorzag niet in het storen van de door de Noord-Vietnamese SAM's meest gebruikte radarfrequentie.

De eerste drie dagen werden negen B-52's neergeschoten (voornamelijk door SAM's) waarvan zes in de derde nacht. Door de onverzettelijkheid van de Noord-Vietnamezen zou 'Linebacker II' uiteindelijk elf dagen duren,

zodat de VS de kans kregen de coördinatie te verbeteren. In totaal werden vijftien B-52's en elf andere vliegtuigen neergeschoten. Het zijn deze ervaringen die de commandanten en planners van de luchtoperaties van de Tweede Golfoorlog meebrachten.

Effectieve luchtverdediging: de Jom Kippoer-oorlog

De Arabische strijdkrachten hadden tijdens de Zesdaagse Oorlog van 1967 kostbare lessen geleerd die onder andere ten koste gingen van 452 vliegtuigen en 23 radarsites. De geleerde lessen werden gecombineerd met de kennis van Russische adviseurs, gebaseerd op ervaringen die waren opgedaan in Noord-Vietnam. Tijdens de Jom Kippoer-oorlog van 1973 werd Israël geconfronteerd met een systeem van geïntegreerde luchtverdedigingssystemen met de nadruk op mobiliteit. →

Operatie Enduring Freedom. Het 11e Reconnaissance Squadron voert een pre-flight controle uit van een Predator

(Foto: USAF, S. Reed; collectie: IMG/KL)

Het waren met name de mobiele SA-6 en ZSU-23/4 die zorgden voor een beveiligende paraplu die de Arabische aanvalsmacht beschermde tegen de Israëliëse luchtmacht. De Arabische luchtmachten zouden pas echt het slagveld betreden nadat de Israëliëse luchtmacht was uitgeput door de luchtverdediging.

Omdat Israël bij de inzet van vliegtuigen een hogere prioriteit gaf aan nabije luchtsteun ('Close Air Support' (CAS)) voor de grondtroepen, in plaats van het onderdrukken van de vijandelijke luchtverdediging, liepen de vliegtuigverliezen enorm op. Pas in de tweede week van de oorlog richtte men zich op het uitschakelen van de luchtverdediging.

Israël verloor tijdens deze oorlog 114 vliegtuigen:

- 38 door toedoen van de ZSU 23-4,
- 54 door toedoen van de SA-6,
- 7 door toedoen van de SA-7,
- 15 door toedoen van jachtvliegtuigen.

Van 'reactieve SEAD' naar 'preventieve SEAD'

De USAF 'Air Warfare Doctrine' tijdens de Tweede Golfoorlog (1991) richtte zich allereerst op het uitschakelen van de vijandelijke luchtverdedigingssystemen met zoveel mogelijk middelen; een 'joint-campaign'. De aldus verkregen 'air superiority' zou een zodanige vrijheid van handelen geven dat de behoefte aan gespecialiseerde SEAD-vliegtuigen niet meer zo groot zou zijn.

Het accent kwam nu te liggen op preventieve SEAD, in plaats van reactieve SEAD. De preventieve SEAD-campagne was zo effectief dat de gespecialiseerde SEAD-vliegtuigen al snel overbodig leken en er behoefte was aan systemen die zowel de gespecialiseerde SEAD-taak als meer conventionele taken op zich konden nemen. In dezelfde periode werd ingeschat dat de ontwikkelingen op het gebied van 'stealth' vliegtuigen ook de behoefte aan gespecialiseerde SEAD-vliegtuigen zou doen afnemen. Dit, in combinatie met voorziene prijzige 'upgrades' aan de in het onder-

houd zeer kostbare F-4G 'Wild Weasel' betekende dat deze het veld moest ruimen voor de F-16CJ, een F-16 die kan worden ingezet voor zowel de SEAD-taak als voor conventionele jachtbommenwerptaken.

Ook de EF-111 'Raven', een variant van de F-111 bommenwerper, die in de jaren zeventig werd geïntroduceerd als een 'Electronic Warfare' (EW)-platform speciaal ten behoeve van SEAD, werd uitgefaseerd. Gezien de enorme kosten van het onderhoud en van voorziene 'upgrades' en de beschikbaarheid van een vliegtuigtype met vergelijkbare kwaliteiten en

operationele geschiedenis van de ARM in 1965 bij de AGM-45 'Shrike'. De 'Shrike' had een relatief korte dracht (29 - 40 kilometer), een beperkte effectieve lading en een niet flexibele zoekerkop (het zicht was slechts een beperkt aantal graden zodat een doel al snel 'buiten beeld' kon vallen en de raket dus niet effectief kon zijn).

Met de invoering in 1968 van de AGM-78A 'Standard' ARM anticipeerden op de geconstateerde beperkingen van de 'Shrike'. In 1969 volgde de invoering van de AGM-78B. Deze raket met een dracht van ongeveer 55 kilometer, kon worden ingesteld op een grote hoeveelheid stralingsbron-

Open Dag vliegbasis Chievres in België, 1989

(Foto: G.J.A. van Boven/Sentry Aviation News)

meerdere mogelijkheden (EA-6B 'Prowler' van de US NAVY en US Marines) de EF-111 uit te faseren. Eén van de maatregelen die is genomen om het verlies van dit gespecialiseerde SEAD-vliegtuig op te vangen, is het vormen van zogenaamde Joint-Squadrons, uitgerust met de EA-6B 'Prowler'.

Van ARM naar HARM

Zoals eerder is aangegeven, begon de

nen (radars) en had een beperkt geheugen zodat het (een beperkte) mogelijkheid had zich de locatie van een stralingsbron waarop het was afgevuurd te 'herinneren' nadat deze gestopt zou zijn met actief gebruik van de radar.

Men begon om een systeem te construeren dat naast allerlei algemene verbeteringen een hoge snelheid had, dit om radaroperators minder tijd te

geven hun radars uit te schakelen. Nadat de ontwikkelingen in 1969 begonnen en een eerste testlancering in 1975 plaatsvond, werd de eerste serie AGM-88A HARM's ('High Speed Anti Radiation Missile') in 1983 afgeleverd. Deze HARM is ook doorontwikkeld en de nieuwste versie is 4.14 meter lang, heeft een stuwmotor die 64.000 pond stuwkracht geeft, wat resulteert in een snelheid van meer dan Mach2 en heeft een springlading van 66,4 kilo die 12.800 scherven van een wolframlegering verspreidt.

Doctrines

Huidige vastlegging

Uiteindelijk heeft het tot het Vietnamconflict geduurd voordat een SEAD-doctrine in de Verenigde Staten definitief vorm kreeg, momenteel in de vorm van de 'Joint Publication' (JP) 3-01.4: 'Joint Tactics, Techniques, and Procedures for Joint Suppression of Enemy Air Defenses'. In

de JP 3-51, 'Joint Doctrine for Electronic Warfare' wordt SEAD ook behandeld onder de noemer 'Electronic Attack'.

Binnen de NAVO kennen we geen zelfstandig SEAD-document. Doordat een groot gedeelte van SEAD betrekking heeft op het elektronisch aangrijpen van radarsystemen is de uitvoering van SEAD voor 'Allied Air Forces North' (AIRNORTH) vastgelegd in COMAIRNORTH 'Operational Directive' (OPDIR) 001 G-2 SUPPLEMENT 'Electronic Warfare (EW) Operations'.

Aangezien moderne luchtverdedigingssystemen gebruikmaken van het elektromagnetisch spectrum teneinde de benodigde doelinformatie te vergaren dan wel om een vliegtuig te bestrijden, is de relatie tussen SEAD en EW een logische, hetgeen blijkt uit de definitie van 'Electronic Warfare':

Military action to exploit the electromagnetic spectrum encompassing:

the search for, interception and identification of electromagnetic emissions, the employment of electromagnetic energy, including directed energy, to reduce or prevent hostile use of the electromagnetic spectrum, and actions to ensure its effective use by friendly forces.

(AAP-6)

EW is te verdelen in SEAD en 'Counter Command Control and Communication' (counter-C3) operaties. Onder counter-C3 operaties wordt verstaan: 'alle letale en niet letale maatregelen teneinde (delen van) vijandelijke 'command', 'control' en communicatiesystemen te misleiden, verstoren of te vernietigen'. De overeenkomsten bij het onderdrukken, neutraliseren en/of vernietigen van C3 en (radargeleide) vijandelijke luchtverdedigingssystemen zijn evident.

Nationaal vinden we SEAD terug in de Air Power Doctrine van de Koninklijke Luchtmacht en de Leidraad Vuursteun van de KL. De Air Power Doctrine van de Koninklijke Luchtmacht definieert het als volgt:

'Suppression of Enemy Air Defence' (SEAD) betreft het neutraliseren, vernietigen of tijdelijk tot een lager functioneringsniveau terugbrengen van de vijandelijke grondgebonden luchtverdediging in een bepaald gebied door fysieke aanvallen en/of elektronische oorlogvoering, om het eigen lucht optreden een grotere kans van slagen te geven.

Doelcategorieën zijn onder meer radars en andere sensoren, grondlucht geleide wapens en luchtafweer. →

Afvuren van een Patriot (Collectie: IMG/KL)

Een F-16 Falcon gevechtsvliegtuig is een relatief goedkoop 'multi-role' toestel (Foto USAF; collectie: IMG/KL)

Elektronische oorlogvoering

In deze definitie wordt ook gesproken van elektronische oorlogvoering (CEW). De Air Power Doctrine verwoordt dit op de volgende wijze:

Tijdens moderne oorlogvoering wordt door de inzet van communicatiemiddelen en moderne bewapening volop gebruik gemaakt van het elektromagnetisch spectrum. Het doel van elektronische oorlogvoering is het verhinderen van het vijandelijke gebruik van dit spectrum en het verzekeren van het eigen effectieve gebruik. Elektronische oorlogvoering bestaat uit 'Electronic Support Measures' (ESM), 'Electronic Counter Measures' (ECM) en 'Electronic Protection Measures' (EPM).

De fysieke aanvallen en elektronische oorlogvoering tegen vijandelijke luchtverdediging en de daarbij behorende ondersteunende radar- en C3-systemen gaan in elkaar over. In het geheel van luchtoperaties is SEAD terug te vinden onder 'Offensive Counter Air' (OCA) operaties. EW maakt deel uit van 'Supporting Air Operations'.

Luchtverdedigingssystemen

Indeling

Bij het uitvoeren van SEAD moet in ogenschouw worden genomen welke dreiging er uitgaat van de verschillen-

de vijandelijke luchtverdedigingssystemen. De volgende indeling kan worden gemaakt:

- Strategische 'Surface-to-Air Missiles' (SAM) systemen;
- Tactische SAM systemen;

F-16CJ. Van binnen naar buiten HARM, Sidewinder, AMRAAM

- 'Anti-Aircraft Artillery' (AAA);
- 'Man Portable Air Defense Systems' (MANPAD's).

Strategische SAM-systemen

Strategische SAM-systemen (mobiele systemen inclusief) zijn doorgaans te vinden op een vaste locatie en bestemd voor de beveiliging van steden en gebieden die van strategische waarde zijn. De uitwerking van deze systemen, zeker wanneer het mobiele systemen betreft, kan zich uitstrekken tot voorbij een landsgrens.

Hierbij kunt u denken aan de Russische SA-5 'Gammon' (met een bereik van meer dan 300 kilometer) die ten tijde van de Koude Oorlog, geplaatst in Oost-Duitsland, tot taak had de NAVO AWACS-vliegtuigen als het ware naar achteren te drukken. Ook het door Nederland tot in de jaren tachtig

gevoerde NIKE-systeem was een strategisch SAM-systeem.

Tactische SAM-systemen

Tactische SAM-systemen, AAA en MANPAD's zijn primair bestemd om verplaatsende dan wel ontplooid eenheden of belangrijke uitrusting te beschermen tegen luchtdreiging. Tevens kunnen zij strategische SAM-systemen aanvullen dan wel vervangen. Tactische SAM-systemen kunnen in het gehele inzetgebied worden aangehouden.

Bekende voorbeelden van tactische SAM-systemen zijn de HAWK en PATRIOT, maar ook de Russische SA-6 en SA-10. Een bekend AAA-systeem is de Nederlandse PRTL, maar ook de ZSU-23/4. Voorbeelden van MANPAD's zijn de Stinger en de SA-7 Grail.

Kwetsbaarheid

De efficiënte vuuruitwerking van luchtverdedigingssystemen dwingt tot radar- en waarnemingsopstellingen in relatief open en hoog terrein. Dit vergroot de kwetsbaarheid ervan. Actieve radaropstellingen zijn nog eenvoudiger op te sporen. De primaire SEAD-systemen richten zich dan ook op het detecteren van actieve radarsystemen en het verstoren van de 'command and control'.

Indien een systeem geen gebruik maakt van actieve straling is het niet mogelijk het op te sporen met de geavanceerde SEAD-systemen. Dit maakt MANPAD's, niet geleide AAA en (met name voor helikopters) tanks en pantserinfanterievoertuigen tot een grote dreiging.⁵ SEAD kan dan alleen nog worden ingezet om de 'command

Een HARM-raket wordt bevestigd aan een vleugel van een F/A-18C Hornet aan boord van USS Theodore Roosevelt

(Foto: US NAVY, F. Grimm; collectie: IMG/kl)

and control' te onderdrukken. Bijvoorbeeld door zorg van een EC-130 'Compass Call' om de verbindingen te storen.

Onderverdeling van SEAD

Letale SEAD⁶

SEAD kan worden verdeeld in 'hard-kill' (letaal) en 'soft-kill' (niet letaal). Onder letale SEAD verstaan we het gewelddadig aangrijpen van de 'hardware' van de vijandelijke luchtverdedigingssystemen met het doel effectieve inzet van deze systemen te verhinderen. De volgende middelen zijn in staat tot letale SEAD:

- 'Anti Radiation Missiles' (ARM's).
- Vliegtuigbewapening (van 'dome' bommen tot precisiemunitie).
- Grondgebonden vuursteun (van mortieren tot en met 'Army Tactical Missile System' (ATACMS)).
- Maritieme vuursteun.
- 'Unmanned Combat Aerial Vehicles' (UCAV's).
- 'Special Operations Forces' (SOF).
- Gevechtshelikopters.

De dreiging alleen al van letale SEAD (met name ARM's) heeft er bij recente conflicten reeds toe geleid dat vijandelijke grondgebonden luchtverdedigingssystemen geen gebruik maakten van hun radarsystemen, zodat ze ernstig in hun mogelijkheden werden belemmerd.

Niet-letale SEAD

Niet-letale SEAD kan zowel actief als passief worden toegepast. Actief in de vorm van:

- Elektronische aanvallen (storen ('jamming') en misleiding).
- 'Chaff'.
- 'Flares' (hittebronnen die een vlieg-

tuig verspreidt teneinde hittezoekende raketten te misleiden).

- 'Decoy's' (door een vliegtuig voortgesleepte stralingsbron).
- 'Unmanned Aerial Vehicles' (UAV's).

Passief in de vorm van:

- Camouflage (misleidende kleuren-schema's).
- 'Warning receivers' (waarschuwingssysteem dat meldt wanneer er een infrarood- of radar-dreiging is).
- 'Stealth' technologie.
- Route die vijandelijke luchtafweer vermijdt.

'Command and control'

Planning van SEAD

De 'Combined Joint Task Force Commander' (COMCJTF) geeft richtlijnen voor wat betreft de SEAD-behoefes teneinde de 'joint operation' te ondersteunen. Doorgaans wordt de 'Air Component Commander' (ACC) belast met de verantwoordelijkheid en coördinatie van SEAD. De planning van SEAD operaties maakt integraal deel uit van het normale planningsproces van 'joint air operations'.

Bij de planning van SEAD ten behoeve van de ondersteuning van luchtoperaties is een aantal gegevens essentieel. De benodigde tijd en omvang van het gebied waarvan de vijandelijke luchtverdediging moet worden onderdrukt, moet bekend zijn. Accurate informatie omtrent vijandelijke luchtverdediging en de mogelijkheid van deze systemen om luchtoperaties te verstoren zijn essentieel opdat de juiste bestrijding kan worden toegepast (en er geen verspilling schaarse EW-middelen plaatsvindt).

De kwaliteit en kwantiteit van de ter

beschikking staande SEAD-middelen moet worden vastgesteld. Ook moet er een prioriteitsvolgorde van SEAD-doelen worden opgemaakt. De benodigde bescherming door jachtvliegtuigen is ook erg belangrijk voor het slagen van de SEAD-operatie. Niet in de laatste plaats moet er worden bekeken of integratie met andere krijgsmachtdelen en andere luchtmachten mogelijk is.

Bij een gezamenlijke SEAD-inspanning van de verschillende krijgsmachtdelen is er sprake van Joint SEAD (J-SEAD). Hier is dus ook sprake van indien gespecialiseerde vliegtuigen van de US NAVY en de US Air Force samenwerken. Alleen de strijdkrachten van de VS hebben de beschikking over het complete pakket aan J-SEAD-middelen. De kwantiteit van deze systemen is beperkt. NAVO-partners zoals bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duitsland, Italië en Griekenland hebben beperkte mogelijkheden.

Coördinatie

Afstemming van de verschillende SEAD-componenten is essentieel. Coördinatie wordt nog essentiëler wanneer de verschillende krijgsmachtcomponenten elkaar ondersteunen bij de uitvoering van J-SEAD.

Bij coördinatie moet worden gedacht aan de effecten van elektronische oorlogvoering op de eigen C3-middelen. Ook de doelaanwijzing tussen de verschillende krijgsmachtdelen en het synchroniseren van SEAD met grondgebonden/maritieme vuursteun moeten met elkaar in overeenstemming worden gebracht. Daarbij moeten, zo mogelijk, wederzijdse SEAD-tekortkomingen worden aangevuld en moet de informatie inzake de effectiviteit van SEAD ('Battle Damage Assessment' (BDA)) te worden gedeeld. Tevens dienen er maatregelen ter voorkoming van *fratricide* te worden genomen.

Categorieën (J-)SEAD

Binnen de NAVO is (J-)SEAD te verdelen in drie categorieën:

⁵ Hoewel in eerste instantie niet bedoeld voor de bestrijding van vliegtuigen, gelden tanks en pantserinfanterievoertuigen als een grote dreiging voor met name helikopters. Dit wordt ondersteund door rapporten van het 'National Training Center' (NTC) van de US Army. Hierin wordt aangegeven dat de grootste dreiging voor helikopters uitgaat van boordwapensystemen van tanks en pantserinfanterievoertuigen.

⁶ Hoewel nog niet vastgelegd in formele publicaties, wordt letale SEAD ook wel aangeduid met 'Destruction of Enemy Air Defense' (DEAD).

- 'Area suppression'.
- 'Corridor operations'.
- 'Direct support'.⁷

'Area suppression'

'Area Suppression' behelst het gebruik van letale en niet-letale maatregelen tegen vijandelijke luchtverdediging gedurende een bepaalde tijd in een horizontaal en verticaal gedefinieerde ruimte. Dit moet uiteindelijk leiden tot de succesvolle uitvoering van eigen luchtoperaties.

'Area suppression' is onder te verdelen in 'Roll Back' en 'Roll Down'. 'Roll Back' operaties hebben tot doel alle vijandelijke luchtverdedigingssystemen in een bepaald gebied voor een bepaalde tijd uit te schakelen. 'Roll Down' operaties richten zich op de vijandelijke luchtsystemen die de hogere luchtlagen bestrijken. Op deze wijze kunnen eigen vliegtuigen, vanaf een bepaalde hoogte, veiliger in een bepaald gebied opereren.

'Corridor operations'

'Corridor operations' zijn SEAD-operaties die zich richten op het forceren van een vrije route door vijandelijk gebied vanaf eigen gebied (vóór de 'Forward Line Own Troops' (FLOT)). Hierbij worden alle mogelijke SEAD-systemen in een optimale samenstelling ingezet. Bij 'corridor operations' is sprake van de inzet van 'Stand-Off Jamming' (SOJ), 'Close-In Jamming' (CIJ) en 'Anti Radiation Missiles' (ARM's).

SOJ is een defensieve vorm van ECM. De bedoeling is de vijandelijke radardekking vanaf bevriend grondgebied te neutraliseren. Hierbij worden vooral de Early Warning (EW), de 'Ground Control Intercept' (GCI) en de Height Finder (HF) radars gestoord. De 'jammer' vliegt volgens een bepaald patroon, buiten bereik van de vijandelijke SAM's. →

⁷ VS-versus NAVO-definities. Enige verwarring omtrent gebruikte terminologie kan vóórkomen aangezien de strijdkrachten van de VS in tegenstelling tot de NAVO andere benamingen gebruiken voor de verschillende SEAD-categorieën. De VS gebruikt de volgende onderverdeling:

- 'Area of Responsibility (AOR) Air Defense System Suppression / Joint Operations Area (JOA) Air Defense System Suppression (NAVO Area suppression)';
- 'Localized Suppression' (NAVO Corridor operations);
- 'Opportune Suppression'.

De definitie van 'area suppression' komt vrijwel overeen met 'AOR/ JOA air defense system suppression' en 'corridor operations' met 'localized suppression'. 'Direct support' en 'opportune suppression' sluiten niet op elkaar aan. 'Opportune' suppression houdt in: zelfbescherming van de vliegtuigbemanning ('chaff', 'flares' en overige zelfbescherming) en het aangrijpen van gelegenheden.

Bediening van een Patriot (Collectie: IMG/KI)

CIJ is een meer offensieve vorm van ECM. De bedoeling is de vijandelijke radars te storen in de omgeving van de FLOT. In dit geval zullen met hoge prioriteit de doelvolgradars worden gestoord. Bij ARM's is sprake van raketsystemen die gebruikmaken van de actieve straling van bijvoorbeeld C3- of luchtverdedigingssystemen.

'Direct support'

SEAD in de vorm van 'Direct Support' is in feite het ontplooiën van SEAD in de vorm van 'escort jamming', hierbij worden de offensieve toestellen op hun heen- en terugweg naar het doelwit begeleid door de EW-toestellen. De escorterende 'jammers' kunnen hierbij zowel vlakbij als op een zekere afstand van de ondersteunde formatie vliegen. Dit veronderstelt dat beide vliegtuigtypes ongeveer dezelfde vliegeigenschappen bezitten (denk hierbij aan de ongeschiktheid van de F-100F in Vietnam die te langzaam was voor de F-105 'Thunderchief', hetzelfde probleem speelt ook bij de inzet van de EA-6B 'Prowler').

SEAD en de landmacht

Landmachtondersteuning van SEAD-operaties is in principe een aanvulling op de luchtmacht SEAD-inzet. In vergelijking met de vliegende systemen is de 'line-of-sight' van de grondgebonden landmachtmiddelen beperkt. Indien bepaalde luchtmacht SEAD-middelen niet ter beschikking zijn, kan de luchtmacht ondersteuning verzoeken aan de landmacht.

Dit vindt plaats op het niveau van 'Air Component Commander' (ACC) via het 'Joint Operations Centre' (JOC) van de 'Combined Joint Task Forces Commander' (COMCJTF) naar de 'Land Component Commander' (LCC). Uitgangspunt moet zijn dat er sprake is van gezamenlijke planning en coördinatie en een decentrale uitvoering met die middelen die het best geëigend dan wel beschikbaar zijn.

Bij de inzet van landmachtsystemen moet men denken aan onder meer: artillerie (van houwitser tot en met MLRS en ATACM), gevechtshelikopters,

grondgebonden 'EW-jammers' en interceptie uitrusting.

Bij de uitvoering van 'Close Air Support' (CAS) is het de primaire verantwoordelijkheid van de grondeenheden zorg te dragen voor SEAD. Het verantwoordelijke 'Air Operations

Ook gevechtshelikopters kunnen de opdracht krijgen SEAD uit te voeren (diep) in vijandelijk gebied. Een bekend voorbeeld is operatie *Normandy* bij het begin van de Tweede Golfoorlog, waarbij AH-64 Apache-gevechtshelikopters diep in Irak een aantal radarstations uitschakelden.

F-16CJ. Van binnen naar buiten HARM, Sidewinder, AMRAAM

Centre' / 'Combined Air Operations Centre' (AOC/CAOC) verstrekt de noodzakelijke 'Time Over Target' (TOT) informatie aan het betreffende legerkorps. Vervolgens dient het legerkorps zich te richten op het bestrijden van de vijandelijke luchtverdediging in het aangewezen gebied. De CAS-vliegtuigen zijn alle uitgerust met een EW-zelfbeschermingspakket. Ook bestaat de mogelijkheid dat luchtmacht SEAD-systemen de inzet ondersteunen. Tijdens de uitvoering van CAS zullen vliegtuigbemanningen die beschoten dan wel aangestraald worden door vijandelijke luchtverdediging, om landmacht-SEAD verzoeken via de 'Tactical Air Control Party' (TACP).

Het verzoek tot zo'n opdracht komt in principe van een CAOC of de ACC. Het verzoek gaat via het JOC naar de LCC. Een verzoek dient het betreffende Legerkorps 72 - 96 uur voor het geplande TOT te bereiken teneinde de benodigde inlichtingen te verzamelen en de gedetailleerde planning te realiseren.

HARM

De HARM is de meest geproduceerde ARM ter wereld. In de volgende alinea's behandel ik het gebruik en de wijze van inzet. De HARM is overigens niet uniek. Er zijn wereldwijd meerdere landen die ook succesvolle

Afvuren van een HAWK-raket (Foto: Mindef, H. Keeris; collectie: IMG/KI)

wapens ontwikkelen ter bestrijding van luchtverdedigingssystemen. Deze ontwikkelingen zullen tevens beperkt aan de orde komen.

'HARM-shooters'

De HARM kan door verschillende vliegtuigtipes worden gelanceerd. Er zijn slechts een paar types die SEAD zelfstandig kunnen uitvoeren. De VS hebben in hun inventaris de F-16CJ (mits uitgerust met een 'zelfstandig Targeting System' (HTS)) en de EA-6B 'Prowler'. Ook de F/A-18 is in staat zelfstandig HARM's te lanceren, maar de mogelijkheden zijn beperkt in vergelijking met de andere genoemde systemen.

De Duitse en Italiaanse 'Electronic Combat and Reconnaissance' (ECR) versie van de 'Tornado' uitgerust met een 'Emitter Locating System' (ELS) is in staat autonoom met de HARM op te treden. Andere systemen (ook de Nederlandse F-16 MLU) kunnen wel de HARM lanceren, maar niet zelfstandig, en zijn van andere systemen afhankelijk (zoals een F-16CJ, 'Tornado' ECR ELS, EA-6B, RC-135 'Rivet Joint' of EP-3).

Momenteel zijn de F/A-18 Hornets van de US NAVY en de United States Marine Corps (USMC) in staat tot het afvuren van de HARM. Zo is tijdens de Tweede Golfoorlog het grootste aantal HARM's gelanceerd door F/A-18 Hornets van deze krijgsmacht delen. Behalve de VS wordt de HARM onder andere gevoerd door de luchtmacht van Duitsland, Griekenland, Italië, Spanje en Turkije. De aanschaf van de HARM (dan wel de Britse 'Air-Launched Anti-Radiation Missile' (ALARM)) is ook door Nederland overwogen, maar uiteindelijk zag men van de aankoop af.

Inzetopties

De HARM kan in drie modes worden afgevuurd:

- 'Pre Briefed' (PB) (US NAVY/USMC)/ 'POSITION-known' (POS) (USAF); hierbij wordt de maximale dracht van de raket gebruikt (150 kilometer) om deze in de richting van een bekend doel te lanceren. Als de raket onderweg binnen een bepaalde afstand de straling van de radar oppikt, vindt het zijn weg zelfstandig naar dit doel. Indien de zoek-

kop van de raket geen contact heeft kunnen maken met de radar of de radaroperator heeft de radar tijds uit weten te schakelen, dan vernietigt de raket zichzelf in de lucht.

- 'Target Of Opportunity' (TOO) (US NAVY/USMC)/ 'HARM As Sensor' (HAS) (USAF); de zoekkop zoekt naar radarstraling, indien de straling als vijandelijk is geïdentificeerd kan de raket door de crew worden gelanceerd.

- 'Self Protect' (SP) (US NAVY/USMC)/ 'Launch Off RWR' (LOR) (USAF); In de SP/LOR-mode wordt de 'Radar Warning Receiver' (RWR) gebruikt om vijandelijke radarstraling te detecteren. Vervolgens kan de crew de raket lanceren.

In de TOO/HAS en SP/LOR-mode is het mogelijk de AGM-88 af te vuren op vijandelijke dreiging achter het vliegtuig. Dit gaat wel ten koste van de nauwkeurigheid en is in feite puur gebaseerd op zelfbescherming. Het wapen heeft een ingebouwd navigatiesysteem zodat zelfs na het verliezen van contact met de actieve radar,

de locatie van het doel wordt onthouden. Het doel wordt dan nog steeds getroffen, het gebied waarbinnen de raket inslaat (de 'Circular Error Probability' (CEP)) is evenwel groter, waardoor het doel mogelijk slechts gedeeltelijk wordt beschadigd.

Ontwikkelingen

Een internationaal samenwerkingsverband van de VS, Duitsland en Italië werkt aan een verbeterde versie van de HARM: de HARM Block IV of AGM-88D, die in 2003 operationeel moet zijn. De belangrijkste verandering is het verbeteren van het oorspronkelijke navigatiesysteem in een systeem dat is gebaseerd op het 'Global Positioning System' (GPS). Deze verbetering beperkt de kans op zogenaamde 'collateral damage'. Het inbouwen van een GPS-navigatiesysteem betekent ook dat de HARM kan worden geprogrammeerd als een (kostbare) precisiebom voor overige gronddoelen.

Een doorontwikkeling van de Block IV is de AGM88E 'Advanced Anti-Radiation Guided Missile' (AARGM). Hierbij zal de eindgeleiding zo verfijnd zijn en het doel door de raket zó kunnen worden geïnterpreteerd dat in plaats van de radar, het radarcontrolestation (het hart van de radarsite) kan worden getroffen. Invoering van de AARGM wordt voorzien in 2008. Daarnaast zijn er AARGM ontwikkelingen in relatie tot de F-22 en de 'Joint Strike Fighter' (JSF).

Vliegtuigen

F-16CJ

De F-16CJ is uitgerust met de 'HARM Avionics/Launcher Interface Unit' (ALIC). Deze computer wordt gebruikt om de HARM voor de lancering met gegevens over koers en afstand te voeden zodat de raket de omgeving van het doel kan bereiken. In combinatie met een 'laser ranger' pod en de AN/ASQ-213 HTS ('HARM Targeting System') pod die extra onder het vliegtuig moeten worden gehangen, kan dit vliegtuigtype autonoom de

HARM voeden met gegevens en afvuren.

De HTS heeft een zeer gevoelige ontvanger die dreigingen detecteert, identificeert en de informatie doorgeeft aan de HARM en de vlieger (op een cockpit display). Het vliegtuig kan ook zonder HTS HARM's lanceren. Dan wordt de informatie via datalink doorgegeven door een RC-135 'Rivet Joint'.

Op een typische SEAD-missie bestaat de bewapening uit twee HARM's, een 'Electronic Counter Measures' (ECM) pod en vier raketten voor zelfbescherming (twee 'Sidewinders' en twee 'Advanced Medium Range Air to Air Missiles' (AMRAAM's) of vier AMRAAM's). Teneinde effectief te zijn qua aantal HARM's en gebiedsdekking treden F-16CJ's doorgaans op met viertallen.

EA-6B 'Prowler'

Een prominente 'Close-In Jammer' van de USAF, was de EF-111 'Raven'. Om eerder in dit artikel genoemde redenen werd de EF-111 vanaf 1995 uitgefaseerd. De taak van de EF-111 is overgenomen door de EA-6B. Hoewel oorspronkelijk behorende tot de inventaris van de US NAVY, vindt men de 'Prowlers' momenteel in de organisatie van de strijdkrachten van de VS terug in vier 'Joint Squadrons', toegevoegd aan de 'USAF Aerospace Expeditionary Force wings'.

De Prowlers worden gevlogen door vliegers van de USAF, US NAVY en US Marines. De 'Prowler' is een doorontwikkeling van een tweepersoons 'Electronic Counter Measure' (ECM) vliegtuig van de US NAVY, de EA-6A. De EA-6B herbergt in tegenstelling tot de EA-6A vier bemanningsleden (een vlieger en drie 'electronic system officers'). De 'Prowler' kan worden uitgerust met een grote hoeveelheid ECM-systemen. Ook kan het vliegtuig worden uitgerust met HARM's. Dit gaat dan overigens ten koste van ophangpunten voor ECM-systemen. De 'Prowlers' waren tijdens de Kosovo-campagne zo essentieel dat beschikbaarheid gold als een *go / no go* crite-

rium. De 'Prowler' heeft veel mogelijkheden, maar kent ook beperkingen door zijn gebrek aan snelheid.

'Compass Call'

De meest prominente 'Stand Off Jammer' van communicatiesystemen is de EC-130H 'Compass Call'. De 'Compass Call' stoort met behulp van het 'Rivet Fire' ECM-systeem FM, VHF en UHF frequenties. Daarbij heeft het systeem nog een aantal (geclassificeerde) kwaliteiten. Gegeven de grote zone die het bestrijkt en zijn grote autonomie beschikt dit toestel over de mogelijkheid om meerdere opdrachten tegelijk te steunen. De USAF heeft een totaal van 13 'Compass Calls' in haar inventaris.

Overige 'anti-radiation missiles'

ALARM

De VS zetten de toon op het gebied van SEAD-systemen. Dat neemt niet weg dat er ook buiten de VS succesvolle wapensystemen zijn ontwikkeld. De 'Royal Air Force' (RAF) voert de 'Air-Launched Anti-Radiation Missile' (ALARM). De ALARM is ingevoerd vlak voor de Tweede Golfoorlog en was daar succesvol. Tijdens 'Allied Force' werd de ALARM door de Servische luchtverdediging meer gevreesd dan de HARM.

Het systeem is ontworpen als een zelfbeschermingswapen voor vliegtuigen. Alle 'intelligentie' bevindt zich in het wapen. Gelanceerd boven het doelengebied gaat de raket naar een hoogte van 40.000 voet en ontvouwt op die hoogte een parachute waaraan het langzaam afdaalt. De raket zoekt naar een stralingsbron. Is een radar ontdekt, dan koppelt de raket zich los van de parachute en vindt zijn weg naar het doel. Is een stralingsbron eenmaal ontdekt, dan helpt het uitzetten niet meer, de raket 'onthoudt' de locatie en zal het doel treffen. De 'Tornado GR1' kan zeven ALARM's meevoeren.

Rusland

Evenals in de VS nam ook in de jaren

zestig in de toenmalige Sovjet-Unie de ontwikkeling van 'anti-radiation missiles' een vlucht. De volgende types zijn het vermelden waard:

- 'Kyle'. Het eerste vanaf 1971 in serie geproduceerde systeem was de Raduga kh-28 (NAVO-codenaam AS-9 'Kyle'). De 'Kyle', met een bereik van 120 kilometer wordt niet meer gevoerd.
- 'Kilter'. De opvolger van de 'Kyle' is de Raduga kh-58 (AS-11 'Kilter'). Ook de 'Kilter' heeft een bereik van 120 kilometer en de kans om zijn doel binnen twintig meter te treffen wordt ingeschat op 80 procent.
- 'Kegler'. De Zvezda kh-25MP/-27 (AS-12 'Kegler') is in de jaren zeventig speciaal ontwikkeld voor het bestrijden van de HAWK- en NIKE-luchtverdedigingssystemen.
- 'Krypton'. De Zvezda kh-31 (AS-17 'Krypton') is ontwikkeld voor het bestrijden van de PATRIOT. Dit systeem heeft een bereik van 70 kilometer. Er bestaat tevens een variant op de 'Krypton' die speciaal is ontwikkeld voor het bestrijden van 'non-maneuvering targets' zoals de AWACS. Het bereik van deze variant is 200 kilometer.

Israël

Met name na de Jom Kippoer-oorlog van 1973 is ook Israël zich gaan richten op gespecialiseerde SEAD-systemen. Israël is een voorloper gebleken bij de ontwikkeling van UAV's, ook in de strijd tegen vijandelijke luchtverdedigingssystemen. Tijdens operaties in 1982 boven de Bekaa-vallei in Libanon werden met succes UAV's ingezet die de radars simuleerden van Syrische SAM-systemen, die dan vervolgens werden aangevallen.

sa-2 'Guideline'

Tevens werden UAV's ingezet die elektronisch Syrische radars stoorden. Een bekende Israëlische UAV die wordt ingezet tegen vijandelijke luchtverdedigingssystemen is de 'Harpy'. Dit is een UAV die, gelanceerd vanaf een voertuig, als een roofvogel boven een gebied speurt naar actieve radars (vliegduur zes uur) en op het moment dat er contact is, zich als een vliegende bom op de stralingsbron stort. De Harpy is door Israël verkocht aan Zuid Korea, Turkije en India.

De praktijk

SEAD-campagnes

'Area suppression', en dan liefst het gehele operatiegebied, heeft de voorkeur. Het nadeel is dat het enorm veel middelen kost. De inspanning om 24 uur per dag, zeven dagen in de week SEAD-ondersteuning te leveren is enorm. De aantallen gespecialiseerde vliegtuigen zijn beperkt. Als er veel wordt gevlogen neemt de druk op het onderhoud van de vliegtuigen enorm toe en neemt de inzetbaarheid af.

Verder kunnen de bemanningen per 24 uur maar een beperkt aantal uren vliegen. Het vergt een gedegen voor-

bereiding en inzet van alle systemen. Er zijn in de laatste periode twee voorbeelden te noemen van uitgebreide SEAD-campagnes; de Tweede Golfoorlog en operatie Allied Force (het Kosovo-conflict).

De Tweede Golfoorlog

Als het enige bestaande voorbeeld voor succesvolle 'area suppression' geldt de Tweede Golfoorlog van 1991. Hier was sprake van een opbouw van de strijdkrachten van een halfjaar. Deze opbouw werd door alle geledingen binnen de (VS) strijdkrachten (van de president tot en met de 'component commanders') ondersteund. De Irakese C2-structuur was veelal gebaseerd op 'fixed' locaties. Uitgebreide inlichtingeninspanningen hadden deze locaties gedetailleerd in kaart gebracht. Erg belangrijk is ook dat er nauwelijks beperkingen waren in de vorm van gebieden die niet mochten worden aangegrepen. Dit was een geleerde les uit Vietnam, waar allerlei (politiek ingegeven) beperkingen effectieve SEAD in de weg hadden gestaan.

'Allied Force'

Een modern voorbeeld van hoe het beter niet kan is Allied Force, het Kosovo-conflict in 1999. Door het

politieke geharrewar en het voornamelijk dreigen met optreden was er binnen de militaire organisatie niet veel vertrouwen in een daadwerkelijke inzet. Zonder al te veel in detail te treden kan worden gesteld dat de NAVO, in een soort van 'airpower demonstratie' van drie dagen, president Milosevic zijn plaats zou wijzen. De planning was dan ook gebaseerd op een korte campagne, waarbij met 'chirurgische precisie' de C2-structuur van de Servische grondgebonden luchtverdediging zou worden uitgeschakeld.

Het probleem was dat de Servische C2-systemen niet zo eenvoudig waren te detecteren. Sommige belangrijke operatiecentra zijn nooit gevonden. Daarbij kwam nog dat een aantal C2-centra niet mochten worden aangegrepen om 'collateral damage' te vermijden. Er werd veel tijd besteed aan het alsnog toestemming krijgen voor het bombarderen van alle gevonden C2-centra, hetgeen ten koste ging van doelen die in eerste instantie niet de hoogste prioriteit kregen, maar het hoogst haalbare bleken.

Ook een nadeel was dat veel van de beschikbare inlichtingenverzamelorganen niet voor het naspeuren van Servische C2-centra werden ingezet, maar voor het traceren van Servische troepen en vluchtelingen in Kosovo. Uiteindelijk bestond de SEAD-campagne in Allied Force uit een aaneenschakeling van 'corridor operations' en 'direct support'.

Toekomstige ontwikkelingen

De bestaande systemen worden geavanceerder. Meerdere landen bemoeien zich steeds intensiever met SEAD. De ontwikkeling van 'stealth' vliegtuigen heeft niet (zoals verwacht door de VS) geleid tot een minder belang van SEAD. 'Stealth' vliegtuigen zullen uiteindelijk kwetsbaar blijken door het ontwikkelen van meer geavanceerde luchtverdedigingssystemen.

Ook in de toekomst blijft er een behoefte aan gespecialiseerde SEAD-systemen. De US NAVY overweegt bijvoorbeeld de aanschaf van een variant op de huidige F/A-18F 'Super Hornet'. Deze versie, de EA-18 / F/A-18G 'Growler' zou voor 99 procent gelijk zijn aan de F/A-18F en dus niet exclusief inzetbaar zijn voor SEAD-taken als 'escort' en 'close-in jamming', maar evenals de F-16CJ ook voor andere taken berekend zijn.

che-gevechtshelikopter, mits uitgerust met de Longbow-radar en het daarbij behorende wapenpakket, is berekend op SEAD.

Ten slotte

De onderdrukking, of beter nog, de vernietiging van vijandelijke luchtverdedigingssystemen, is bij 'air campaigns' van essentieel belang. De

Pantserrupsvoertuigen tegen luchtdoelen (PRTL), gemechaniseerd luchtdoelgeschut (Collectie: IMG/KL)

Bij de ontwikkeling van SEAD-systemen wordt niet alleen aan (jacht) vliegtuigen gedacht. 'Unmanned (Combat) Aerial Vehicles' (U(C)AV's) en helikopters worden hiervoor ook doorontwikkeld. Ter illustratie, de VS willen dat in 2010 een derde van de 'operational deep strike force aircraft fleet', een vloot van ongeveer honderd vliegtuigen, bestaat uit UACV's zoals de X-45. De taak van deze vliegtuigen bestaat voor een groot gedeelte uit het uitvoeren van 'pre-emptive SEAD'. Ook de AH-64 D Apa-

middelen om effectief SEAD uit te voeren zijn schaars en kostbaar. Alle beschikbare middelen moeten worden ingezet om de locatie van vijandelijke luchtverdedigingssystemen en hun C2 vast te stellen. Met moderne geavanceerde apparatuur is het relatief eenvoudig deze systemen te detecteren en lokaliseren indien op enige wijze straling wordt uitgezonden. Gebeurt dit niet (of minimaal) dan is een aangevallen vliegtuig (bemanning) afhankelijk van de beschermende systemen aan boord,

dan wel 'evasive manoeuvres'. Groot-schalige SEAD-campagnes zijn alleen 'combined' en 'joint' (J-SEAD) uit te voeren. In feite zijn slechts de VS in staat een complete SEAD-campagne uit te voeren. De inzet van SEAD gebeurt in principe door zorg van de ACC, aan de hand van richtlijnen van de CJTF. Uitgangspunt is dat er sprake is van gezamenlijke planning en coördinatie op het hoogste niveau en een

decentrale uitvoering met die middelen die het best geëigend dan wel beschikbaar zijn. SEAD is uit te voeren op legerkorpsniveau, maar met de systemen die het legerkorps zelf ter beschikking heeft (artillerie, EW-eenheden). Hierbij dient in het oog te worden gehouden dat de mogelijkheden van grondgebonden sensoren en bestrijdingssystemen in vergelijking tot vliegende systemen door het

bepaalde zicht veelal gelimiteerd zijn. Bij CAS levert de LCC in principe de SEAD-ondersteuning. De inzet van gevechtshelikopters kan deel uitmaken van een (diepe) J-SEAD operatie.

De ontwikkelingen op het gebied van onbemande vliegende systemen zullen ook meer en meer leiden tot de uitvoering van SEAD-taken door UACV's.

Gebruikte afkortingen

AAA	- Anti-Aircraft Artillery	GPS	- Global Positioning System
AAP	- Allied Administrative Publication	HARM	- High Speed Anti Radiation Missile
AARGM	- Advanced Anti-Radiation Guided Missile	HAS	- HARM As Sensor
ACC	- Air Component Commander	HF	- Height Finder
AGM	- Air to Ground Missile	HTS	- HARM Targeting System
AIRNORTH	- Allied Air Forces North	JOA	- Joint Operations Area
ALARM	- Air-Launched Anti-Radiation Missile	JOC	- Joint Operations Centre
ALIC	- Avionics/Launcher Interface Unit	JSF	- Joint Strike Fighter
AMRAAM	- Advanced Medium Range Air to Air Missiles	JP	- Joint Publication
AN/ASQ	- Airborne Special/Combination Multi purpose/Special Equipment	LCC	- Land Component Commander
AOC	- Air Operations Centre	LOR	- Launch Off RWR
AOR	- Area of Responsibility	MANPAD	- MAN Portable Air Defense System
ARM	- Anti Radiation Missile	MLRS	- Multiple Launch Rocket System
ATACMS	- Army Tactical Missile System	OCA	- Offensive Counter Air
AWACS	- Airborne Warning and Control System	OPDIR	- OPERational DIRective
BDA	- Battle Damage Assessment	PB	- Pre Briefed
C2	- Command and Control	POS	- POSition known
C3	- Counter Command Control and Communication	PRTL	- Pantser Rups Tegen Luchtdoelen
CAOC	- Combined Air Operations Centre	RHAW	- Radar Homing And Warning System
CAS	- Close Air Support	RWR	- Radar Warning Receiver
CEP	- Circular Error Probability	SA	- Surface to Air
CIJ	- Close-In Jamming	SAM	- Surface to Air Missile
COMAIRNORTH	- Commander Allied Air Forces North	SEAD	- Suppression of Enemy Air Defense
COMCJTF	- Combined Joint Task Force Commander	SOF	- Special Operations Forces.
ECM	- Electronic Counter Measures	SOJ	- Stand-Off Jamming
ECR	- Electronic Combat and Reconnaissance	SP	- Self Protect
ELS	- Emitter Locating System	TACP	- Tactical Air Control Party
EPM	- Electronic Protection	TOO	- Target Of Opportunity
ESM	- Electronic Support Measures	TOT	- Time Over Target
EW	- Electronic Warfare	UAV	- Unmanned Aerial Vehicles
FLAK	- FLugzeug Abwehr Kanone	UCAV	- Unmanned Combat Aerial Vehicles
FLOT	- Forward Line Own Troops	USAF	- United States Air Force
FuMG	- Funk Mess Gerät	ZSU	- Zenitnaya Samokhodnaya Ustanovka - Pantserrupsvoertuig tegen luchtdoelen
GCI	- Ground Control Intercept		

De NAVO: van bolwerk naar netwerk

drs. E. de Waard*

Inleiding

De NAVO heeft in 1999, tijdens de jubileumtop in Washington, haar nieuwe strategische concept aangenomen met als doel adequaat de 21e eeuw tegemoet te treden (zie box 1).¹ Het streven naar een Europees veiligheids- en defensiebeleid binnen de alliantie (punt 3) en conflictpreventie en crisismanagement (punt 4) vormen de aanleiding voor dit artikel. In beide gevallen heeft de NAVO namelijk het *Combined Joint Task Force (CJTF)* concept een sleutelrol toebedeeld. Kort gezegd is een CJTF een op maat samengestelde troepenmacht met een tijdelijk karakter, waarin verschillende NAVO-landen (*combined*) kunnen participeren met eenheden van verschillende krijgs-

macht delen (*joint*). Het maatwerk van de taakgroep is gebaseerd op de opdracht die uitgevoerd moet worden. Immers, taken als humanitaire hulpverlening, vredeshandhaving of vredesafdwinging vragen elk om andersoortige troepen en middelen. Als de taak is volbracht, wordt de formatie in principe ontbonden. Verder bestaat de

tie uit het bedrijfsleven. In de huidige mondiale economie is het nastreven van lage kosten en hoge kwaliteit niet voldoende meer om succesvol te kunnen concurreren.³ Organisaties moeten op tijd en passend kunnen reageren op de toegenomen veranderlijkheid en complexiteit in de omgeving. Flexibiliteit wordt daarbij steeds

1. The transatlantic link
2. The maintenance of alliance military capabilities
3. The European security and defence identity
4. Conflict prevention and crisis management
5. Partnership, cooperation and dialogue
6. Enlargement
7. Arms control, disarmament, and non-proliferation

BOX 1: NATO's approach to security in the 21st century

* De auteur is universitair docent bij de vakgroep Organisatie, Informatie en Economie aan de Koninklijke Militaire Academie.

¹ NATO Press Release, NAC-S(99)65, 24 April 1999.

² Defensienota 2000 en *NATO Handbook*, Chapter 12: The Military Command Structure, The Combined Joint Task Force (CJTF) Concept, oktober 2001.

³ Volberda H.W., *Building the Flexible Firm, How to Remain Competitive*, Oxford University Press, New York, 1998.

⁴ Volberda H.W. (1998) a.w.; Castells M., *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 2000; Hastings C., *The New Organization, Growing the Culture of Organizational Networking*, McGraw-Hill Book Company Europe, Berkshire, 1993 en De Man A.P., *Concurreren door organiseren, organisatorische innovatie als bron van concurrentievoordeel*, Scriptum, Schiedam, 2000.

mogelijkheid dat de NAVO-taakgroep kan worden aangevuld met eenheden van buiten het bondgenootschap of zelfs met civiele actoren. Het CJTF-concept staat centraal in dit artikel omdat samenwerking hierin een cruciale rol speelt. De wijze waarop de verschillende partners met elkaar samenwerken, is grotendeels bepalend voor de effectiviteit van een CJTF. Volgens de NAVO moet deze samenwerking dan ook gebaseerd zijn op de volgende drie beginselen: flexibiliteit, interoperabiliteit en complementariteit.²

De beginselen van een CJTF lijken sterk overeen te komen met de uitgangspunten van de *netwerkorganisatie*

meer gezien als dé succesfactor.⁴ Om te kunnen blijven in het huidige krachtenveld gaan ondernemingen functioneren in voortdurend wisselende ketens van bedrijven en instellingen.⁵ De kansen en bedreigingen in onze door technologie gedomineerde wereldeconomie vragen om producten of diensten waarin een complexe mix van specialistische kennis vereist is. Meestal is deze kennis niet voorhanden binnen één enkele organisatie en kost de interne ontwikkeling ervan te veel geld of tijd. Door in tijdelijk verband gebruik te maken van elkaars vaardigheden kunnen ondernemingen veel flexibeler inspelen op de door de markt gevraagde of door de organisa-

tie ingeschatte noodzakelijke competenties. Deze nieuwe samenwerkingsvorm heeft de naam netwerkorganisatie meegekregen.

Net als bij een CJTF speelt samenwerking tussen de netwerkpartners een sleutelrol in het functioneren van netwerkorganisaties.

Doel van dit artikel is het analyseren van de relatie tussen het CJTF-concept en de netwerkorganisatie. Als eerste stap van deze analyse behandel ik de totstandkoming en de beginselen van het CJTF-concept. Vervolgens ga ik in op het ontstaan van de netwerkorganisatie en haar uitgangspunten. Daarna analyseer ik of de beginselen van een CJTF overeenkomen met de uitgangspunten van een netwerkorganisatie. Tot slot geef ik antwoord op de vraag in hoeverre een CJTF beschouwd kan worden als een netwerkorganisatie.

Totstandkoming en kenmerken van het CJTF-concept

De bipolaire veiligheidssituatie tijdens de Koude Oorlog had jarenlang gezorgd voor rust en voorspelbaar-

heid in de NAVO-omgeving. Na de Koude Oorlog leek deze situatie zich te continueren. Een nieuwe wereldorde, bestuurd door democratische instituties en gebaseerd op de principes van de vrijemarkteconomie werd gezien als het nieuwe toekomstbeeld.⁶ Echter, halverwege de jaren negentig onderkende de NAVO dat dit toekomstbeeld uit de pas liep met de werkelijke veiligheidssituatie. Ondanks de verbeterde Oost-Westverhoudingen liet een duurzame vrede op zich wachten en namen de dreigingsrisico's in diversiteit zelfs toe (zie box 2).⁷

De nieuwe bedreigingen maakten het bondgenootschap duidelijk dat de relatief stabiele en eenvoudige omgeving definitief tot het verleden behoorde. In 1999 formuleerde de NAVO dan ook een nieuw Strategisch Concept met als doel het optreden van het bondgenootschap beter af te stemmen op de veranderde omgeving. In dit concept spreekt de alliantie van een omgeving die continu aan veranderingen onderhevig is.⁸ Naast deze veranderlijkheid hebben de diffuse veiligheidsrisico's ertoe geleid dat de omgeving ook als complex ervaren wordt. Het bondgenootschap zegt hierover het volgende:

The security of the alliance is subject to a wide variety of military and non-military risks which are multi-directional and often difficult to predict.⁹

De omgevingsverandering had tot gevolg dat bestaande militaire methoden en middelen niet meer voldeden.¹⁰ In toenemende mate wordt het optreden van het bondgenootschap afhankelijk van een verscheidenheid aan actoren. Een veel hechtere onderlinge samenwerking tussen de lidstaten, in combinatie met bijvoorbeeld inlichtingendiensten, krijgsmachten van buiten het bondgenootschap, non-gouvernementele organisaties, transnationale organisaties en autoriteiten van gastlanden, wordt steeds belangrijker om de complexe veiligheidsrisico's het hoofd te kunnen bieden. De NAVO ziet internationale samenwerking dan ook als de oplossing om de in box 2 beschreven dreigingdefinities te kunnen aanpakken. →

⁵ Castells M. (2000) a.w.

⁶ IMF, *The world economic outlook*, 1991, p 26.

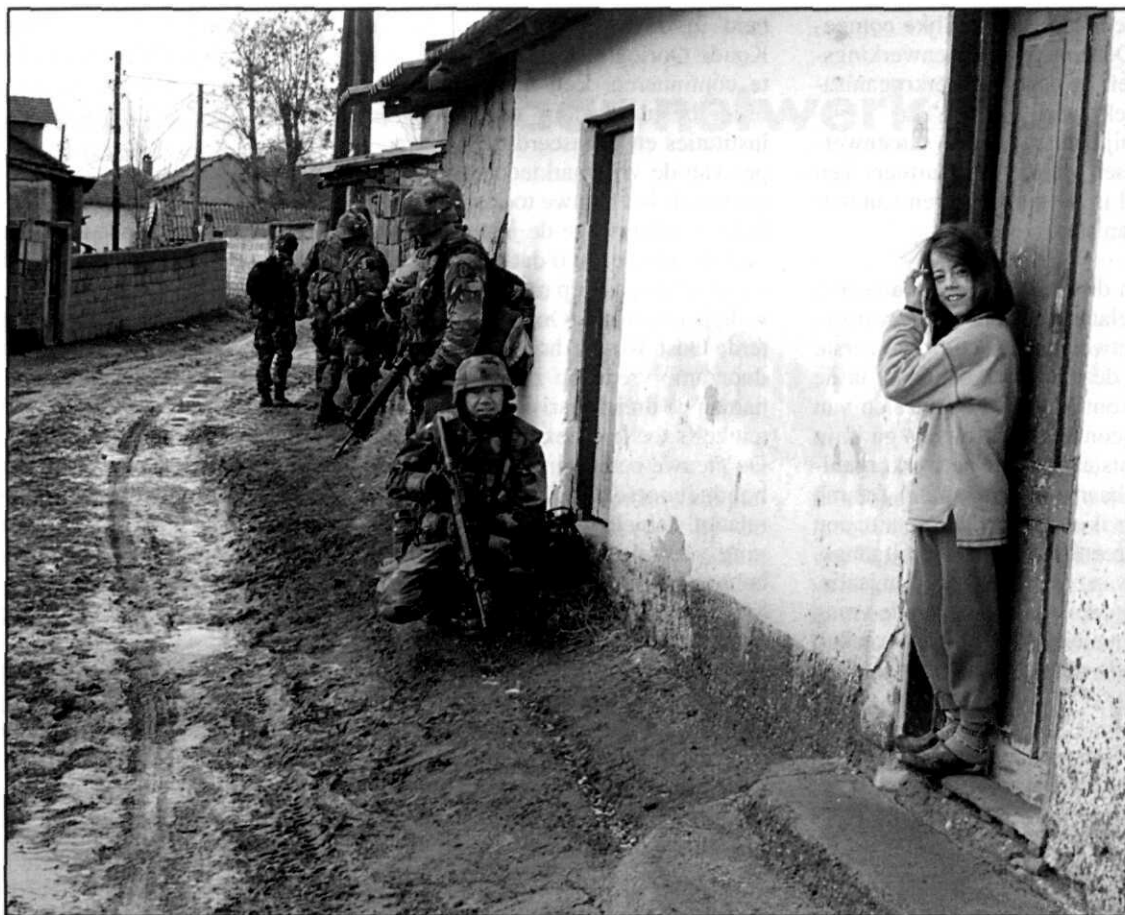
⁷ NATO Press Release, NAC-S(99)65, a.w.

⁸ NATO Press Release, NAC-S(99)65, a.w.

⁹ NATO Press Release, NAC-S(99)65, a.w.

BOX 2: NATO's security challenges and risks

1. Ethnic and religious rivalries, territorial disputes, inadequate or failed efforts at reform, the abuse of human rights, and the dissolution of states can lead to local and even regional instability. The resulting tension could lead to crises affecting Euro-Atlantic stability, to human suffering, and to armed conflict.
2. The existence of powerful nuclear forces outside the Alliance also constitutes a significant factor which the Alliance has to take into account.
3. The proliferation of NBC weapons and their means of delivery remains a matter of serious concern.
4. The global spread of technology that can be of use in the production of weapons may result in the greater availability of sophisticated military capabilities, permitting adversaries to acquire highly capable offensive and defensive air, land and seaborne systems, cruise-missiles and other advanced weaponry.
5. Alliance security interests can be affected by other risks of a wider nature, including acts of terrorism, sabotage and organised crime, and by the disruption of the flow of vital resources.

Huis-tot-huis-zoekactie door Amerikaanse soldaten in Mitrovica, Kosovo, 2000

(Foto: US Army; bron: IMG/KL)

Het 'Combined Joint Task Force'-concept neemt hierbij een centrale plaats in. De NAVO is van mening dat de nieuwe veiligheidsrisico's vragen om snel-inzetbare, multinationale (combined), multiservice (joint) militaire formaties, waarin niet-NAVO-leden ook moeten kunnen participeren.¹¹ Afhankelijk van de aard en duur van de taak worden deze formaties op maat samengesteld. Ze voeren hun specifieke opdracht uit en daarna wordt de formatie in principe ontbonden. Een CJTF is het aangewezen middel geworden om invulling te kunnen geven aan conflictpreventie en crisismanagement (box 1, punt 4). In dit kader moet de NAVO namelijk in staat zijn snel militaire operaties uit te voeren, mogelijk buiten het bondgenootschappelijk grondgebied. Door het formeren van een coalitie van *the willing and able*, op basis van het CJTF-

concept, kan de NAVO over een troepenmacht beschikken die ook ingezet kan worden bij *non-article V* operaties, waarbij niet de primaire veiligheidsbelangen van al haar leden bedreigd worden.¹² Ten aanzien van de ontwikkeling van een Europese Veiligheids- en Defensie Identiteit (EVDI, box 1, punt 3) speelt de CJTF eveneens een sleutelrol. Met de integratie van het CJTF-concept in het EVDI-initiatief kan Europa een grotere verantwoordelijkheid nemen in haar eigen veiligheids- en defensiebeleid, zonder de onnodige duplicering van middelen, structuren en eigenschappen die al voorhanden zijn binnen de NAVO-organisatie.

Een belangrijk voordeel van het CJTF-concept is dat de NAVO-leden gezamenlijk in staat zijn beter toegeruste formaties op de been te brengen. Het

biedt de afzonderlijke leden de mogelijkheid om na de sterke troepenreducties van de afgelopen jaren met hun schaarse defensiemiddelen toch een effectieve bijdrage te leveren aan crisisbeheersingsoperaties.¹³ Een ander voordeel, zo stelt Gijsbers

¹⁰ Hall R. & Fox C., *Rethinking Security*, NATO Review, Volume 49, 2001.

¹¹ NATO Handbook, Chapter 12 (2001) a.w.

¹² Artikel V stelt: If an armed attack [against one or more of the Parties] occurs, each of [the Parties]...will assist the Party or Parties so attacked by taking forthwith, individually, and in concert with the other Parties, such action as it seems necessary, including the use of armed force, to restore and maintain the security of the North Atlantic area." *The North Atlantic Treaty*, 4 April 1949.

¹³ Gijsbers K.A., Combined Joint Task Forces, Waarom de Nederlandse krijgsmacht ook 'joint' moet worden, in *Militaire Spectator*, (164)(1995)(1).

(1995), is dat de inzet van multinationale troepen op langere termijn de samenhang tussen de verschillende landen zal verbeteren en daarmee de krijgsmachten een effectiever instrument voor crisisbeheersing maken. Naast deze voordelen kleeft er ook een belangrijk nadeel aan het CJTF-concept. Samenwerkingsproblemen kunnen de effectiviteit van een CJTF negatief beïnvloeden. Ten eerste brengen de verschillende landen verschillende nationale belangen met zich mee. Dit blijkt uit de bevelslijnen van een CJTF. Een land zal nooit de volledige verantwoordelijkheid over de eigen troepen afstaan aan de operationele commandant van de multinationale troepenmacht. Parallel aan de CJTF-bevelsstructuur wordt een nationale bevelsstructuur opgetrokken, waarmee de nationale regering actief

betrokken blijft bij de inzet van haar troepen. In het ergste geval kan dit betekenen dat een regering besluit haar troepen te onttrekken aan de taakgroep als de inzet niet verloopt conform het nationale politieke mandaat. Ten tweede kunnen ook op het uitvoerend niveau afstemmingsproblemen ontstaan. Het functioneren van een CJTF kan beperkt worden door bijvoorbeeld culturele verschillen tussen participerende landen, maar ook door praktische zaken zoals het gebruik van verschillende doctrines, procedures en wapensystemen.

Met deze nadelen voor ogen heeft de NAVO een drietal beginselen geformuleerd om de effectiviteit van een CJTF veilig te stellen, te weten *interoperabiliteit*, *complementariteit* en *flexibiliteit*.

Interoperabiliteit

Het interoperabiliteitsbeginsel komt voort uit het multiservice en multinationale karakter van een *taskforce*. De modulaire samenwerking tussen eenheden van verschillende landen en verschillende krijgsmachtdelen vereist een goede overeenstemming tussen de partners. Zo moet, bijvoorbeeld wanneer een Nederlands bataljon onder bevel wordt gesteld bij een Griekse brigade, aan een aantal randvoorwaarden voldaan worden om de blijvende operationele inzet van de eenheid te waarborgen. Te denken valt hierbij aan een gemeenschappelijke voertaal en militaire (vak)taal, de compatibiliteit van elkaars verbindingsmiddelen en de aansluiting op elkaars logistieke systemen. Hoe groter het aantal nationaliteiten dat participeert in een CJTF, des te belangrijker

Commando- en Informatiecentrum

ker, maar ook complexer wordt het uitgangspunt van een goede interoperabiliteit.

Complementariteit

Het complementariteitsbeginsel houdt rekening met de specialismen van de verschillende landen. Het inbrengen van datgene waarin een land sterk is, vormt het uitgangspunt bij participatie. Dit beginsel biedt vooral de kleinere lidstaten binnen het bondgenootschap, ondanks hun beperkte middelen, toch de mogelijkheid een volwaardige bijdrage te leveren aan een CJTF. Het feit dat de Nederlandse luchtmacht beschikt over KDC-10 tankvliegtuigen en F16's met geavanceerde communicatietechnologie, maakte haar tot een belangrijke partner in de luchtsrijd boven Kosovo. Voor de algehele effectiviteit is het wel van belang dat de specialismen van de verschillende landen uiteindelijk op een goede wijze aan elkaar gekoppeld worden tot een integraal eindproduct.

Nederland wil op de langere termijn zelfs nog een stap verder gaan dan alleen het streven naar complementariteit. Ze bepleit een toekomstige verschuiving in de richting van taakspecialisatie per land. Taakspecialisatie kan in het licht van de internationale oriëntatie op de krijgsmacht bijvoorbeeld leiden tot meer verantwoorde keuzes bij belangrijke materieelinvesteringen.¹⁴ Gijsbers (1995) onderschrijft de mogelijkheden van taakspecialisatie. Wel plaatst hij hierbij als kanttekening dat taakspecialisatie alleen haalbaar is bij voldoende solidariteit en overeenstemming op buitenlands-politiek gebied.

Een bijkomend aspect van het complementariteitsbeginsel is de complementaire samenwerking tussen de CJTF-troepen en civiele actoren. Militaire middelen worden in toenemende mate ingezet ter ondersteuning van civiele instanties en tegelijkertijd

kunnen civiele instanties bij militaire operaties zorgen voor bijvoorbeeld logistieke ondersteuning, medische ondersteuning en ondersteuning op het gebied van communicatie en overheidszaken.¹⁵

Flexibiliteit

Het flexibiliteitsbeginsel is grotendeels gebaseerd op de grote taakflexibiliteit die door middel van het CJTF-concept bereikt wordt. De optelsom van eenheden van de verschillende lidstaten zorgt voor een uitgebreid militair potentieel waaruit geput kan worden. Afhankelijk van de taak worden die eenheden geselecteerd die specifiek benodigd zijn. Tevens kunnen gedurende de inzet verschuivingen in de taak vrij eenvoudig worden opgevangen door de oorspronkelijke troepen af te lossen of aan te vullen met andersoortige troepen. Zo kan bijvoorbeeld een soepele overgang bereikt worden van een *peace-enforcing*-operatie naar *peacekeeping*-operatie. Maar ook het toevoegen van bijvoorbeeld *special forces* eenheden aan de *taskforce*, om hiermee tijdens de 'peacekeeping'-operatie de specialistische capaciteit in huis te hebben voor het aanhouden van mogelijke oorlogsmisdadigers, past binnen dit beginsel. Het verkrijgen van flexibiliteit door maatwerk in de formatie wordt nog versterkt door de inhoudelijke capaciteiten van de eenheden zelf. De opleiding van eenheden richt zich primair op het hoogste geweldsniveau. Het is vanuit deze gevechtstaken echter goed mogelijk de eenheden in relatief korte tijd inzetbaar te maken voor taken lager op de geweldsladder zoals 'peacekeeping', 'peace-enforcing' en humanitaire hulpverlening.

Concluderend kan gesteld worden dat veranderingen in de omgeving ingrijpende gevolgen hebben gehad voor het optreden van de NAVO. De toegenomen diffuse veiligheidsrisico's hebben geleid tot nieuwe taken, maar ook tot een andere manier van organiseren. Hierbij vormen multinationale en multiservice task forces de bouwstenen. De inzetbaarheid van een CJTF valt en staat met de beginselen inter-

operabiliteit, complementariteit en flexibiliteit.

In het vervolg van dit artikel maak ik een soortgelijke analyse van de netwerkorganisatie. Als eerste bekijk ik welke omgevingskarakteristieken ten grondslag liggen aan het ontstaan van de netwerkorganisatie. Vervolgens komen de kenmerken en uitgangspunten van dit organisatietype aan bod.

Strategische netwerken

De globalisering van de economie heeft in combinatie met de snelle ontwikkeling van informatie- en communicatietechnologie geleid tot veranderingen in de concurrentieomgeving. Het vervagen van land- en tijdgrenzen vraagt om snellere reacties en voldoende aanpassingsvermogen van organisaties om, waar ook ter wereld, te kunnen inspringen op kansen en bedreigingen. Organisaties moeten tijdig en passend op de wensen van hun afnemers en eindgebruikers kunnen inspelen. Een gevolg hiervan is dat ze steeds sneller met nieuwe producten of toepassingsmogelijkheden op de markt moeten komen. Tevens moeten de van oudsher grootschalige producenten in toenemende mate maatwerk leveren, met als gevolg dat massaproductie plaats moet maken voor flexibele productie. Daarbij moet het distributienetwerk dusdanig ingericht zijn, dat het de snelle bediening van afnemers wereldwijd kan ondersteunen. Om te kunnen blijven in dit nieuwe krachtenveld hebben organisaties dan ook een breed scala aan vaardigheden nodig. Te denken valt hierbij aan kennis en kunde om complexe technologische vraagstukken te kunnen aanpakken, specifieke kennis van de verschillende regionale en lokale markten waarin men opereert, maar ook kennis van de eigen mogelijkheden en onmogelijkheden ten aanzien van de verschillende functies in de bedrijfskolom.

Deze veranderde concurrentieomgeving is van invloed op de wijze van organiseren. Castells (2000) gaat uit

¹⁴ Defensienota 2000, a.w.

¹⁵ NATO Press Release, NAC-S(99)65, a.w.

van de hypothese dat in de mondiale informatie-economie grote bedrijven niet langer onafhankelijk kunnen blijven. Hun bedrijfsprocessen zullen in onderlinge samenwerking met andere bedrijven moeten worden ingevuld en uitgevoerd. Dit lijkt geen revolutionair standpunt. Immers, samenwerking tussen organisaties is niet nieuw. Uitbestedingsrelaties, distributie- en licentieovereenkomsten, fusies en overnames zijn voorbeelden van samenwerkingsvormen die in het bedrijfsleven al veel langer een rol spelen.

Castells (2000) doelt echter niet op deze traditionele samenwerkingsvormen. Deze passen volgens hem het beste bij de grote verticaal georiënteerde bureaucratieën van weleer, waar samenwerking gebaseerd was op kostenreductie en het behouden

van controle. Het gaat hem met name om de verschuiving van de laatste jaren in de richting van de horizontale netwerkorganisatie,¹⁶ ook wel strategische alliantie genoemd.¹⁷

Netwerkorganisaties zijn ontstaan omdat de huidige organisatievormen tekort schieten in een complexe en veranderlijke omgeving.¹⁸ Succesvol functioneren in de mondiale informatie-economie vereist flexibiliteit. De ontwikkeling en het optimaal gebruikmaken van dynamische kerncompetenties spelen hierbij een cruciale rol.¹⁹ Het snel kunnen aantrekken en afstoten van competenties bepaalt grotendeels het aanpassingsvermogen van organisaties. Traditionele, bureaucratisch ingestelde organisaties zijn hiervoor niet geschikt. Ze gaan te veel uit van vaste relaties, contacten, struc-

turen en procedures, waarmee ze al hun problemen trachten aan te pakken.²⁰ Deze rigiditeit levert problemen op in een omgeving die continu aan veranderingen onderhevig is. Daarnaast hebben organisaties tot op heden de complexiteit in de omgeving veelal eigenhandig getracht op te vangen door middel van overnames en het opstarten van nieuwe bedrijven. Ook deze aanpak schiet tekort. Ten eerste raakt men hierdoor te veel gebonden, waardoor het juist zo belangrijke flexibiliteitsbeginsel in het gedrang komt. Ten tweede gaan de financiële middelen en productie- en distributiemiddelen, die benodigd zijn om de huidige omgevingscomplexiteit aan te kunnen, de capaciteiten van één enkele organisatie veelal te boven. Daar komt bij dat het een kostbare en tijdrovende manier is om de vereiste kerncompetenties in huis te krijgen. De bovengenoemde ontwikkelingen worden in figuur 1 schematisch weergegeven.²¹

Samenwerking staat centraal binnen netwerkorganisaties. Zelfstandig de concurrent omsingelen, marktaandeel veroveren, merken bevechten en leveranciers onder druk zetten, zijn voorbeelden van de conventionele visie op ondernemen, ofwel *business*

¹⁶ De Man A.P., Van der Zee H. & Geurts D., *Succesvol Samenwerken, Over strategische samenwerking in het netwerktijdperk*, Pearson Education Uitgeverij BV, Amsterdam, 2000 en Castells M. (2000) a.w.

¹⁷ Dussauge P. & Garette B., *Cooperative Strategy, Competing Successfully Through Strategic Alliances*, John Wiley & Sons, Chichester, 1999.

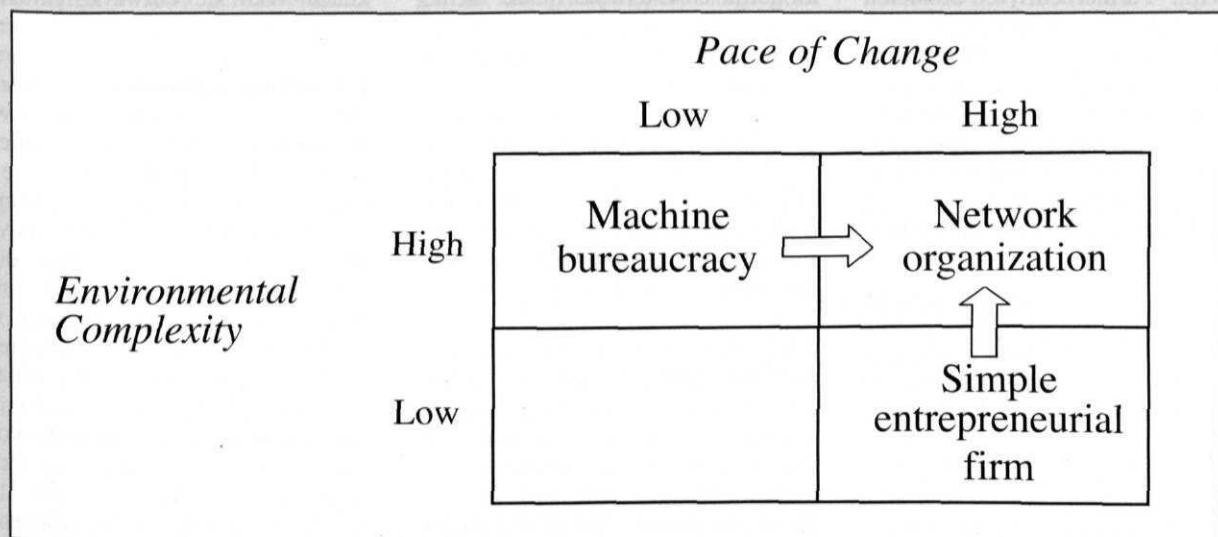
¹⁸ Gerstein M.S., From Machine Bureaucracies to Networked Organizations: An Architectural Journey, in *Organizational Architecture, Designs for Changing Organizations*,

Nadler D.A., Gerstein M.S., Shaw R.B. en associates, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1992.

¹⁹ De Man A.P., Van der Zee H. & Geurts D. (2000) a.w.

²⁰ Baker W.E., *The Network Organization in Theory and Practice*, in *Networks and Organizations: Structure, Form, and Action*, edited by Nohria N. & Eccles R.G., Harvard Business School Press, Boston, 1992.

²¹ Nolan R., Pollack A. & Ware J., *Creating the 21st Century Organization, Stage by Stage*, 1988, 8(4).

Figuur 1 Het ontstaan van de netwerkorganisatie

Het Air Operations Center in Fort Bliss, Texas. Air Force en civiele computerdeskundigen tijdens de voorbereidingen voor oefening 'Roving Sands', 1997

(Foto: US Air Force: bron: IMG/KL)

is war. Deze visie verliest meer en meer terrein. Tegenwoordig is men juist van mening dat bedrijven alleen tezamen met anderen succesvol kunnen zijn.²² Partnerbedrijven bundelen hun krachten om de benodigde competenties in onderlinge samenhang te ontwikkelen. Op deze manier kunnen organisaties in het reageren op de onvoorspelbare omgeving de risico's delen, maar deze ook beter overzien.²³ De Man, Van der Zee en Geurts (2000) stellen dat netwerkor-

ganisaties gekenmerkt worden door een organische structuur, waardoor een snelle opbouw en ontmanteling van relaties tussen organisaties mogelijk is. Enerzijds maakt dit het leveren van maatwerk mogelijk. Anderzijds kunnen organisaties zich hierdoor ontplooiën op veel meer terreinen dan vroeger, toen men meer gebonden was aan de grenzen van de eigen industrie. Deze wijze van organiseren sluit beter aan bij de huidige omgevingseis tot flexibilisering dan tot nu toe met de bestaande organisatievormen mogelijk was.

Toch kunnen organisaties op basis van verschillende redenen kiezen voor juist deze organisatievorm. De karakteristieken van de markt waarbinnen de organisatie opereert kunnen van doorslaggevende aard zijn. De kracht en grootte van de organisatie zelf kunnen een belangrijke rol spelen. Maar ook bepaalde interne eigen-

schappen of het gebrek hieraan kunnen de drijfveer zijn voor netwerkgedrag. Hierna worden de vijf meest gangbare uitgangspunten van de keuze voor de netwerkorganisatie behandeld.²⁴

Behoud van autonomie

Het meest significante voordeel van de keuze voor een netwerkrelatie in plaats van een traditionele fusie of overname is dat de participerende ondernemingen onafhankelijk blijven. Bij een fusie of overname doen organisaties afstand van hun onafhankelijkheid en vormen samen een nieuwe entiteit met eigen coherente doelstellingen.²⁵ In netwerkgorganisaties brengen de partnerbedrijven, in het nastreven van gezamenlijke voordeel, slechts hun specifieke kerncompetenties in, zonder daarbij hun strategische autonomie te verliezen en zonder afstand te doen van hun eigen specifieke belangen. Een voordeel

²² Brandenburger A. & Nalebuff B., *Co-opetition*, Currency Doubleday, New York, 1996.

²³ Harbison J.R. & Pekar Jr. P., *Smart Alliances, A Practical Guide to Repeatable Success*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1998.

²⁴ Doz Y.L. & Hamel G., *Alliance Advantage, The Art of Creating Value through Partnering*, Harvard Business School Press, Boston, 1998; Hastings C. (1993) a.w. en Harbison J.R. & Pekar Jr. P. (1998) a.w.

²⁵ Dussauge P. & Garette B. (1999) a.w.

van dergelijke netwerkrelaties is dat men gebruik kan maken van slechts een deel van de competenties van een andere organisatie, zonder opgezadeld te raken met allerlei balast die een overname of fusie met zich meebrengt.

Opbouwen van kritische massa

In de snel veranderende mondiale economie zijn de concurrentiespelregels veranderd. Samenwerking is noodzakelijk geworden om nieuwe machtige concurrenten voldoende tegenwicht te kunnen bieden en om tegelijkertijd de eigen autonomie veilig te stellen en eigen kansen te creëren. Doz en Hamel (1998) spreken in dit kader over het opbouwen van een kritische massa. Zo heeft de liberaliseringsgolf op tal van terreinen lokale organisaties aangezet tot collaboratiestrategieën om hun thuismarkten te beveiligen, maar ook om eigen toekomstige expansie mogelijk te maken.

Streven naar positieve feedback

De huidige economie wordt gedomineerd door netwerken. Dat kunnen fysieke netwerken zijn zoals telefoonnetten en luchtvaartnetwerken. Maar de snelle technologische vooruitgang heeft ook nog een ander soort netwerken doen ontstaan. Shapiro en Varian (2000) spreken over 'hightech' netwerken. Hiermee bedoelen ze netwerken van e-mailgebruikers, geldautomaten, computerbesturingsprogramma's als Windows en Apple, maar ook bijvoorbeeld het internet. Beide soorten netwerken hebben hetzelfde econo-

mische kenmerk: de waarde van het netwerk is afhankelijk van het aantal anderen dat er al mee verbonden is.²⁶ Het biedt meer voordelen aangesloten te zijn op een groter netwerk dan op een kleiner. Deze opvatting stimuleert een positieve feedbackbeweging, waarbij de sterken steeds sterker worden en de zwakkeren alsnook zwakker. Om effectief te concurreren in een dergelijke omgeving, zo stellen Shapiro en Varian (2000), moet een organisatie bondgenoten om zich heen verzamelen om te trachten zelf de maatstaf te creëren.

Synergie creëren door complementariteit

De afgelopen jaren hebben ondernemingen er een selectievere strategische scoop op nagehouden.²⁷ Ze hebben veel van hun oorspronkelijke activiteiten uitbesteed of afgestoten en zijn zich meer gaan richten op het ontwikkelen van hun *core business*.²⁸ Binnen veel organisaties is hierdoor een kloof ontstaan tussen de beschikbare en de benodigde competenties om in de huidige economische omgeving effectief te kunnen concurreren.²⁹ Ook de snelle technologische vooruitgang heeft bijgedragen aan het ontstaan van deze kloof. In toenemende mate liggen technologieën, waarbinnen verschillende wetenschappelijke disciplines worden geïntegreerd, ten grondslag aan kansen en bedreigingen in de omgeving.³⁰ De onderliggende kennis hierop in te spelen, is veelal verspreid over verschillende ondernemingen. Om de

kloof te dichten is de samenwerkingsbehoefte toegenomen, zo stellen Doz en Hamel (1998). Organisaties kunnen door samen te werken specifieke middelen, competenties en kennis met elkaar delen en daarmee gezamenlijk nieuwe kansen creëren.³¹ Complementair denken is hierbij het uitgangspunt. Harbison en Pekar (1998) spreken over: *using strategic alliances to fill critical capability gaps*.³²

Versnellen van het leervermogen

Dit laatste uitgangspunt richt zich op het tweeledige karakter van netwerkorganisaties. Aan de ene kant is de netwerkorganisatie als geheel gericht op het behalen van een gezamenlijk voordeel. Daarnaast streven de individuele partners ook hun eigen specifieke belangen na. Volgens Hastings (1993) kan deze wederzijdse afhankelijkheid het beste worden vergeleken met het 'voor-wat, hoort-wat'-principe. Als een organisatie een rol wil blijven spelen in het netwerk, dan

²⁶ Shapiro C. & Varian H.R., *Information Rules, A Strategic Guide to the Network Economy*, Harvard Business School Press, Boston, 1999.

²⁷ Doz Y.L. & Hamel G. (1998) a.w.

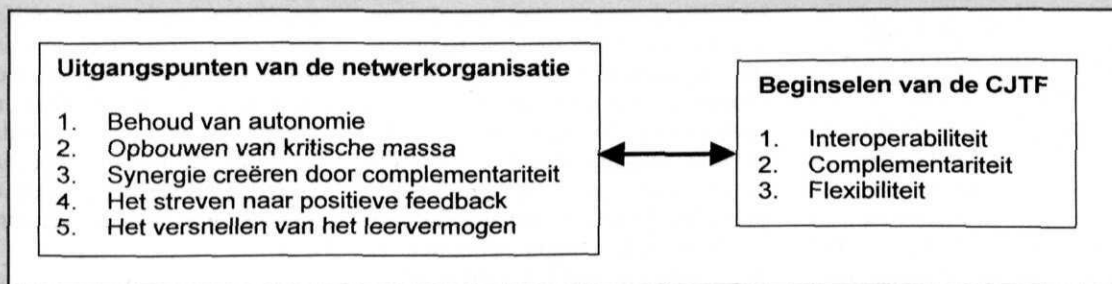
²⁸ Hamel G. & Prahalad C.K., *Competing for the Future*, Harvard Business School Press, Boston, 1994.

²⁹ Doz Y.L. & Hamel G. (1998) a.w.

³⁰ Doz Y.L. & Hamel G. (1998) a.w.

³¹ De Man A.P., Van der Zee H. & Geurts D. (2000) a.w.

³² Harbison J.R. & Pekar Jr. P. (1998) a.w.

BOX 3: Het CJTF-concept in relatie tot de netwerkorganisatie

Een Chinook-transporthelikopter van n7 Squadron RAF stijgt op tijdens operatie Condor in Afghanistan, 2002

(Foto: US Air Force; bron: IMG/KL)

moet ze ook eigen unieke competenties openstellen voor haar netwerkpartners.³³ Het gaat hierbij niet om de complementaire competenties die benodigd zijn voor het behalen van gezamenlijk voordeel, maar juist om competenties die een positieve invloed hebben op de interne bedrijfsvoering van de organisatie zelf. Een belangrijk voordeel hiervan is dat participerende organisaties bepaalde capaciteiten sneller bij zichzelf kunnen verbeteren door al doende van elkaar te leren. De versnelling van het leervermogen wordt door organisaties dan ook gezien als een belangrijke drijfveer voor samenwerking. Doz en Hamel (1998) benadrukken dit door te stellen dat:

—

An alliance with a highly capable partner can offer a wonderful laboratory for a company eager to gain control over critical skills.

—

Het ontstaan van de huidige complexe en dynamische omgeving heeft in het bedrijfsleven aldus geleid tot collaboratiestrategieën met een nieuw karakter, genaamd netwerkorganisaties. Het behoud van autonomie, het

opbouwen van kritische massa, het streven naar positieve feedback, het creëren van synergie door complementariteit en het versnellen van het leervermogen, zijn belangrijke uitgangspunten voor organisaties om de netwerkorganisatie als nieuwe organisatievorm te omarmen. Een soortgelijke ontwikkeling heeft zich voorgedaan binnen de NAVO. Ook de NAVO treedt de dynamische en complexe omgeving tegemoet met een nieuwe organisatievorm gebaseerd op samenwerking, de 'Combined Joint Task Force'.

CJTF-concept in relatie tot de netwerkorganisatie

De vijf uitgangspunten van de netwerkorganisatie vormen de basis van de vergelijking tussen netwerkorganisaties en het CJTF-concept. Ik geef antwoord op de vraag in hoeverre het behoud van autonomie, het opbouwen van kritische massa, het streven naar positieve feedback, het creëren van synergie door complementariteit en het versnellen van het leervermogen ook een rol spelen binnen een CJTF. Verder analyseer ik of de beginselen van een CJTF, complementariteit,

interoperabiliteit en flexibiliteit, zijn terug te vinden in deze vijf uitgangspunten (zie box 3).

Behoud van autonomie

Een kenmerk van een soevereine staat is dat ze kan beschikken over een eigen onafhankelijke krijgsmacht om haar belangen te behartigen. Ten tijde van de Koude Oorlog waren de primaire veiligheidsbelangen van de NAVO-landen grotendeels gelijk. De nieuwe veiligheidssituatie heeft binnen het bondgenootschap echter geleid tot een differentiatie in veiligheidsbelangen. Dit probleem is door de NAVO opgevangen door in het CJTF-concept uit te gaan van een coalitie van *the willing and able*. Het biedt de leden de mogelijkheid een missie te accepteren zonder daarin zelf actief te participeren. Hierdoor lopen ze niet het gevaar meegesleept te worden in operaties die niet stroken met het eigen nationale veiligheidsbeleid. Daarentegen kunnen leden die een bepaalde missie wel steunen, op basis van vrijwilligheid deelnemen aan de CJTF.

³³ Doz Y.L. & Hamel G. (1998) a.w.

Zo is eigenlijk dezelfde uitgangssituatie ontstaan als binnen netwerkorganisaties. Op basis van een gemeenschappelijk doel besluit een aantal NAVO-lidstaten, eventueel aangevuld met niet-NAVO leden, tot een tijdelijk samenwerkingsverband. Vervolgens zien we binnen een CJTF, net als binnen een netwerkorganisatie, dat de verschillende deelnemende landen de eigen belangen zelf bewaken. Zoals eerder aangegeven, zal een land nooit de volledige verantwoordelijkheid over haar troepen overdragen aan de commandant van een CJTF. De nationale regering blijft zeggenschap houden over haar troepen. Indien het gedrag van de CJTF gaande de operatie uit de pas loopt met het nationale belang, kan een overheid daaraan consequenties verbinden. Een sprekend voorbeeld van deze overheidsbemoediging is de handwijze van de Nederlandse overheid tijdens de Golfoorlog (1990). Twee Nederlandse fregatten werden op verzoek van Amerika naar de Golf gestuurd om in internationaal verband de boycot tegen Irak af te dwingen. De commandanten van de schepen behoorden in het geval van mogelijke geweldstoepassing 'via de semafoon' contact met de minister van defensie op te nemen.³⁴

Opbouwen van kritische massa

Bij netwerkorganisaties wordt 'het opbouwen van kritische massa' voornamelijk ingegeven door omgevingsinvloeden zoals het gevaar van machtige concurrenten, liberaliseringsontwikkelingen en de opkomst van nieuwe technologieën. De NAVO is ontstaan vanuit hetzelfde principe. Het naoorlogse veiligheidsbeleid van de West-Europese landen was gericht op het opbouwen van een machtsblok om een tegenwicht te vormen tegen de externe dreiging van de Sovjet-Unie. Met de val van de Berlijnse Muur kwam een einde aan dit beleid. In West-Europa moest herstructurering en verkleining leiden tot professionalisering en flexibilisering van verschillende nationale krijgsmachten. De bezuinigingen en troepenreducties die hierop volgden, hebben

ertoe bijgedragen dat de meeste NAVO-lidstaten op dit moment niet meer over de capaciteit beschikken om zelfstandig het eigen veiligheids- en defensiebeleid uit te voeren. Samenwerking is noodzakelijk geworden voor het genereren van een elkaar aanvullend troepenpotentieel, waarmee kan worden ingespeeld op de toegenomen omgevingsdynamiek. Er heeft zich als het ware een verschuiving voorgedaan, waarbij de externe oriëntatie bij het opbouwen van 'kritische massa' veranderd is in een interne gerichtheid om de vereiste taakflexibiliteit veilig te stellen.

Synergie creëren door complementariteit

Het CJTF-concept is ontstaan naar het voorbeeld van de *Joint Task Forces* van de Amerikaanse krijgsmacht. Volgens de Amerikaanse doctrine is het voordeel van een JTF, dat de operationele effectiviteit van de 'task force' groter is dan de som van de effectiviteit van de verschillende componenten.³⁵ Evenals bij netwerkorganisaties moet dus de optelsom van de complementaire specialismen, die worden ingebracht door de verschillende marine-, luchtmacht- en landmacheenheden, leiden tot synergie. In de vergelijking met netwerkorganisaties komt echter ook een belangrijk verschil naar voren. Met een gezamenlijk doel voor ogen, participeren de bedrijven binnen netwerkorganisaties op basis van gelijkwaardigheid en behouden aldus hun operationele autonomie.³⁶ Eenheden van een CJTF treden daarentegen op als onderdeel van een groter verband en plaatsen zich hiervoor onder bevel van een operationeel militair commando. Niet voor niets stellen de Amerikanen in hun doctrine, dat het synergetisch proces van een JTF in dat geval alleen

bereikt wordt wanneer er sprake is van een specifieke taak en een eenduidige commandostructuur. Binnen de grenzen van één enkel land is deze eis soms al moeilijk haalbaar, laat staan binnen het multinationale karakter van een 'Combined Joint Task Force'.

Streven naar positieve feedback

Oorlogvoering leunt steeds zwaarder op informatie- en communicatietechnologieën, met als gevolg dat de eenduidige sturing, zoals hierboven besproken, meer en meer afhankelijk wordt van deze technieken. De toekomstvisie op oorlogvoeren spreekt zelfs van *network centric warfare*. Deze visie gaat ervan uit dat bij de toekomstige 'hightech' oorlogvoering alle beschikbare sensoren, of ze nu deel uitmaken van een tank, een vliegtuig, dan wel een autonome sensor zijn zoals een radar, via een allesomvattend netwerk met elkaar verbonden worden.³⁷ Dit heeft tot gevolg dat afzonderlijke wapensystemen geïntegreerd raken in het netwerk van de commandovoering. Volgens de theorie van de netwerkorganisatie verdient het de voorkeur om aangesloten te zijn op een groter netwerk, omdat hiermee een positieve feedbackbeweging in gang wordt gezet.

Binnen een CJTF speelt een soortgelijke ontwikkeling een rol. Het grote verschil met een netwerkorganisatie is dat de positieve feedbackbeweging bij een CJTF wederom intern gericht is. Immers, de vereiste eenduidige commandostructuur kan in de toekomstige 'hightech' oorlogvoering alleen worden verzekerd als het interoperabiliteitsbeginsel van de CJTF gericht is op de compatibiliteit van elkaars informatie- en communicatiesystemen. Terwijl netwerkorganisaties gericht zijn op het ontwikkelen van een externe maatstaf waar klanten niet omheen kunnen, moet een CJTF zich richten op de ontwikkeling van een interne maatstaf in de vorm van een gestandaardiseerd commandovoeringssysteem om het beoogde synergie-effect te bereiken. →

³⁴ Klep C. & Van Gils, R., *Van Korea tot Kosovo, De Nederlandse militaire deelname aan vredesoperaties sinds 1945*, Sdu Uitgevers, Den Haag, 2000.

³⁵ Gijsbers K.A. (1995) a.w.

³⁶ Harbison J.R. & Pekar Jr. P. (1998) a.w.

³⁷ Possel K., *Inlichtingen, een beleidsvisie?* In *Carré*, 7/8, 2002.

Helikopter aan boord van het Nederlandse marinefregat Van Brakel, dat in het Golfgebied de naleving van het handelsembargo met Irak controleert, 1992

(Foto: CAVDKM; bron: IMG/KI)

Versnellen van het leervermogen

Versnelling van het leervermogen is binnen netwerkorganisaties een belangrijke reden tot samenwerking. Organisaties verwachten van hun

partnerbedrijven dat ze ook eigen unieke competenties openstellen voor het collectief. Zo kunnen ze al doende van elkaar leren. Binnen een CJTF is er sprake van een paradox ten aanzien van leervermogen. Aan de ene kant

staat bij participatie de taakuitoefening centraal en niet het leervermogen. Het inbrengen van (bewezen) expertise is de belangrijkste grond op basis waarvan een land gevraagd wordt deel te nemen in een CJTF. Lan-

den participeren niet om van elkaar te leren, maar om datgene te doen waarvoor ze gevraagd zijn. Aan de andere kant speelt voor het verbeteren van de interoperabiliteit, het leervermogen wel een belangrijke rol. Kennis van en inzicht in elkaars methoden en technieken kunnen gebruikt worden ten voordele van de interoperabiliteit van toekomstige CJTF's. In de Kosovo-evaluatie is de Nederlandse regering tot dezelfde conclusie gekomen. Daarin wordt gesteld dat een geloofwaardige collectieve inspanning vereist dat beschikbare middelen in dienst worden gesteld van het collectief.³⁸ Deze conclusie was gebaseerd op de Amerikaanse *intelligence* capaciteit, die de Europese partners ontbeerden. De uitdaging waarvoor de NAVO staat, is het vinden van een balans in het openlijk delen van kennis ter verbetering van de interoperabiliteit, om zo de algehele effectiviteit van een CJTF te verbeteren en het voorkomen van spionage-achtige activiteiten, zeker wanneer niet-NAVO landen participeren.

Uit het voorgaande blijkt dat alle vijf de uitgangspunten van de netwerkorganisatie van toepassing zijn op het functioneren van een CJTF. Het verschil tussen de twee lijkt te zitten in het feit dat een CJTF meer intern georiënteerd is en een netwerkorganisatie meer extern. Op zich is dat een vreemde conclusie. Een CJTF moet immers kunnen functioneren onder mogelijke of feitelijk dreiging en kan in het uiterste geval zelf een bijzonder lonend militair doel zijn. Externe gerichtheid is onder dergelijke extreme omstandigheden juist een vereiste. Vergaande alertheid met betrekking tot bijvoorbeeld de tegenstander(s), de bevolking, de media, vluchtelingenstromen, het weer en terrein zijn cruciaal voor een CJTF om haar militaire capaciteit effectief te kunnen inzetten. Maar ook het optreden zelf moet afgestemd zijn op extreme situaties. Standaardisatie van de com-

mandovoering en SOP's (*Standard Operational Procedures*) zijn specifieke organisatiekenmerken van een CJTF die de effectiviteit van de troepenmacht in zulke situaties moeten verzekeren.

Het onderscheid tussen een CJTF en een netwerkorganisatie is dan ook niet zozeer gelegen in de oriëntatie maar meer in het aansturingsprincipe. Een netwerkorganisatie is een strategisch samenwerkingsverband die haar eigen opdracht formuleert en zichzelf aanstuurt. Het creëren van kansen in de concurrentieomgeving staat centraal binnen de samenwerking. Met een gezamenlijk doel voor ogen participeren de verschillende partnerbedrijven op basis van autonomie en gelijkwaardigheid, zonder daarbij afstand te doen van de zeggenschap over de eigen bedrijfsvoering of te afhankelijk te worden van de interne bedrijfsvoering van anderen. Een CJTF verschilt ten aanzien van haar aansturing in twee opzichten duidelijk van een netwerkorganisatie. Ten eerste opereert een CJTF op basis van een opdracht of mandaat. Zij wordt dus extern aangestuurd. De naam zegt het al: 'task force', oftewel een troepenmacht die een bepaalde taak moet uitvoeren. Een CJTF is slechts een strategisch middel dat ter beschikking staat van het NAVO-bondgenootschap of in de toekomst misschien van de EU. Het is een samenwerkingsverband dat op operationeel-tactisch niveau moet uitvoeren wat op politiek-strategisch niveau is afgesproken.

Het tweede verschil is dat de deelnemende landen binnen een CJTF hun eenheden onder bevel plaatsen van een overkoepelend militair commando. Dus in tegenstelling tot de bedrijven die participeren in een netwerkorganisatie, geven de eenheden van een CJTF hun operationele autonomie op ten gunste van het collectief. Een gevolg van deze aansturingsverschillen is dat de overgang van strategie naar uitvoering, in vergelijking met een netwerkorganisatie, bij een CJTF minder natuurlijk verloopt. Dit ver-

klaart grotendeels de besproken interne gerichtheid. Het politiek-strategisch niveau dat een CJTF initieert, speelt een sleutelrol in het effectief functioneren. De NAVO en haar lidstaten zijn verantwoordelijk voor het scheppen van de interne voorwaarden waarmee een CJTF, evenals een netwerkorganisatie, kan profiteren van synergievoordelen. Het nastreven van een gezamenlijk veiligheids- en defensiebeleid, het delen van kennis en kunde, het creëren van een standaard in informatie-, communicatie- en wapensystemen, het gezamenlijk opleiden, trainen en oefenen van eenheden en ook de collectieve wil om in dergelijke ontwikkelingen te investeren, zijn bepalend voor de langetermijneffectiviteit van het CJTF-concept.

Conclusie

Een CJTF kan beschouwd worden als een netwerkorganisatie. Ook voor een CJTF geldt dat samenwerking de toegenomen omgevingsdynamiek en omgevingscomplexiteit moet opvangen. Het succesvol functioneren valt en staat dan ook met de manier waarop binnen de troepenmacht onderling wordt samengewerkt. Het credo *willing and able* van een CJTF voorspelt weinig problemen op dit gebied. De problemen liggen ook niet zozeer bij de CJTF zelf. Deze, nog in de kinderschoenen staande, nieuwe NAVO-bouwsteen, is primair een uitvoerend orgaan en in deze omstandigheid en hoedanigheid is haar effectiviteit sterk afhankelijk van de manier waarop ze wordt aangestuurd. Het politieke niveau dat verantwoordelijk is voor haar oprichting, inzet en verdere ontwikkeling speelt in deze de sleutelrol. Met de onderlinge spanningen die op dit moment het bondgenootschap parten spelen en het verlagen van de meeste Europese defensiebudgetten op basis van economische overwegingen, rijst echter de vraag of de NAVO en haar lidstaten zelf wel 'willing and able' zijn om de overgang naar een succesvolle netwerkorganisatie te bolwerken.

³⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kosovo-evaluatie*, 22 maart 2000.

Het leger: hoeder van de openbare orde en veiligheid in de negentiende eeuw

dr. R. van der Wal*

Inleiding

Vanaf de val van Antwerpen in 1832 tot in de jaren veertig van de twintigste eeuw bestond de operationele taak die het Nederlandse leger en in mindere mate ook de marine uitvoerde, in hoofdzaak uit verlening van bijstand aan het burgerlijk gezag bij rampen, bij het opruimen van ijsafzettingen in de grote rivieren en bij de handhaving en het herstel van de openbare orde.

Van deze verschillende vormen van bijstand was de laatste verreweg de meest voorkomende. Het gaat dan ook beslist niet te ver om te beweren

dat de ordehandhaving in de negentiende eeuw voor een groot deel in handen was van het leger. Pas aan het einde van de eeuw zou zich een proces van demilitarisering inzetten en werd het leger teruggedrongen uit de ordehandhaving.

Bijzondere vormen van bijstand

Dit artikel geeft een overzicht van de militaire bijstand zoals die werd verleend door het Nederlandse leger gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw. De blik richt zich in de eerste plaats op de oorzaken van de grote betrokkenheid van het Nederlandse leger bij de handhaving en het herstel van de openbare orde.

Het geeft aan hoe de bijstand tot een welhaast 'gewoon' middel van politie was geworden. Stilgestaan wordt onder meer bij een tweetal bijzondere vormen van bijstand: de inzet van de zogenaamde hulpmarechaussee in de jaren vijftig, en de massale inzet van troepen bij de bestrijding van een veeziekte die tussen 1865-1867 een groot deel van het land teisterde.

Demilitarisering

Een tweede punt van aandacht is het demilitariseringsproces dat zich tegen het einde van de jaren vijftig langzaam en schokgewijs voltrok en pas rond de eeuwwisseling tot volle wasdom kwam. Hoe en onder welke omstandigheden dit proces verliep stel ik in de laatste twee paragrafen van dit artikel aan de orde.

Oorzaken van militaire bijstand: de toestand van de politie

Rond 1840 had het leger al een grote staat van dienst opgebouwd bij de handhaving van de openbare orde en veiligheid. Het leger leverde een permanente bijdrage aan de uitoefening van het politietoezicht. In de garnizoensplaatsen bewaakten militairen de stadspoorten en de openbare gebouwen, waaronder paleizen, musea, rechtbanken en de kantoren van de belastingontvangers. Rond de jaren vijftig werden daar de spoorwegstations aan toegevoegd. Deze fungeerden als moderne stadspoorten en militaire wachtposten hielden een wakend oog op de arriverende reizigers.

Vanuit de hoofdwacht, die meestal in het centrum van de garnizoensplaats was gevestigd, hielden militairen toezicht op het gaan en staan van de burgerij. Patrouilles surveilleerden in de stad en hadden de verplichting om bij onraad in te grijpen en de politie te assisteren.

Zelfs wanneer iemand een gemeentelijk pamflet bekladde of afscheurde, moest een militair de onverlaat in de kraag grijpen.

De persoon werd zo snel mogelijk aan Justitie overgeleverd.¹

* De auteur is werkzaam bij de Nederlandse Politie Academie voor het project: Geschiedenis van de Nederlandse politie in de twintigste eeuw. Zijn onderzoek richt zich specifiek op de geschiedenis van de Nederlandse politievakbeweging en het politieonderwijs. Dit project vindt plaats in opdracht van enkele grote regiokorpsen, het LSOP, de departementen van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en de Koninklijke Marechaussee.

In oktober 2002 is hij gepromoveerd aan de Universiteit van Utrecht op het onderwerp 'Militaire bijstand bij de handhaving en het herstel van de openbare orde 1840-1920'.

Dit proefschrift is in boekvorm verschenen bij Uitgeverij Verloren te Hilversum onder de titel: *Of geweld zal worden gebruikt! Militaire bijstand bij de handhaving en het herstel van de openbare orde 1840-1920* (ISBN 90-6550-734-5).

¹ Bepalingen voorkomend in het Reglement voor de Garnizoensdienst Koninklijk Besluit 11 januari 1815.

Al met al waren de militairen alomtegenwoordig in het midden negentiende-eeuwse straatbeeld. Gezien de grote garnizoensdichtheid mocht Nederland met recht een garnizoensstaat worden genoemd.

Zwak politieapparaat

De oorzaak van deze grote militaire betrokkenheid lag vooral in de zwakte van het negentiende-eeuwse politieapparaat. Door in 1815 te kiezen voor een plaatselijke of gemeentelijke politiezorg gaven regering en parlement de verantwoordelijkheid voor het beheer en de organisatie van de politie grotendeels in handen van de gemeentebesturen. Van een centrale aansturing was vrijwel geen sprake. Rond 1840 bood de politie een trieste aanblik. Het gemeentelijke stelsel werkte slecht. De gemeentebesturen

ontliepen op grote schaal hun politieke verantwoordelijkheden. Mede redenerende vanuit de liberale gedachte dat de openbare orde vooral een toestand moest zijn van burgerlijke zelfsturing, waarbij de politie slechts een marginale rol diende te spelen, zagen veel besturen af van ingrijpende en kostbare maatregelen van verbetering. Daarmee sloten zij willens en wetens de ogen voor de vele orde- en veiligheidsproblemen die zich in hun gemeente afspeelden.

Eén agent op drieduizend inwoners

In de grote steden waren de korpsen ondanks de bevolkingsaanwas nauwelijks gegroeid. Een stad als Groningen telde in 1842 bijna 34.000 inwoners en kon slechts beschikken over twee schouten en negen agenten of dienaren van politie.

Den Haag had voor bijna 60.000 inwoners vijftien agenten voor de stad en vier veldwachters voor de uitgestrekte buitengebieden.

In Amsterdam en Rotterdam was de situatie niet anders. De steden kenden een gemiddelde van één agent op meer dan drieduizend inwoners. Op het platteland was de situatie zo mogelijk nog erbarmelijker. Het te bewaken gebied, ook wel de 'bewakingskring' genoemd, was in de regel groter en de dienst uitgebreider dan in de steden, terwijl het aantal agenten of veldwachters lager lag.²

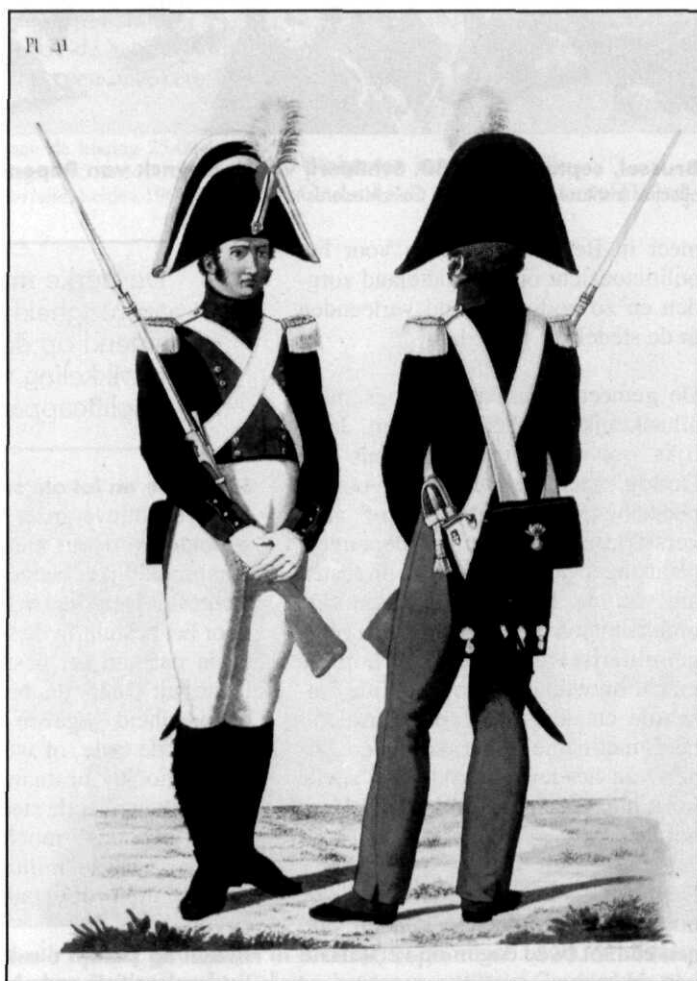
Ook op de kwaliteit van het personeel viel van alles aan te merken. Een politieopleiding was er niet en gezien de lage bezoldiging trok men veelal lieden aan uit de lagere klassen, die niet of nauwelijks geschoold waren.

Het aantal analfabeten bij de politie was hoog.

Noord-Brabant en Limburg vormden door de aanwezigheid van de Koninklijke Marechaussee een positieve uitzondering. Opgericht in 1814 was het Wapen bewust in de grensstreek gevestigd, om de grenslijn te bewaken en niet in de laatste plaats om de onwillige Belgische bevolking onder de duim te kunnen houden. Na het verlies van België werd het Wapen gehandhaafd en verrichtte het naast de militaire ook steeds meer burgerlijke politiediensten. De marechaussee verrichtte in wezen dus een rijks-politietak.

Leemten opvullen in de politiezorg

Het spreekt voor zich dat de gemeentelijke politiemacht moeilijk in staat was om niet alleen bij grote,

Marechaussee, circa 1820
(Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis Kl)

² N. Groeneweg, A. Hallema, *Van nachtwacht tot computermacht. Vijftig eeuwen politie en justitie*, Zaltbommel 1976, pagina 133.

Grenadiers tijdens gevechten in Brussel, september 1830. Schilderij van J. Hoyneck van Papendrecht

(Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KI)

onvoorziene voorvallen maar ook bij zelfs de kleinste ongeregelheden de controle over de massa te behouden. Vrij algemeen werd het leger dan ook gebruikt om de leemten in de politiezorg op te vullen. Dat gebeurde zowel in de garnizoenssteden als daarbuiten.

Bij kermissen en optochten zorgde het leger voor extra politietoezicht. Bij de uitvoering van grootschalige werkzaamheden, zoals inpolderingen, bedijkingen en de aanleg van spoor- en waterwegen, die tegen de jaren veertig onder koning Willem I een hoogtepunt bereikten, hielden militaire detachementen toezicht op de arbeiders. De bijstand was in veel van deze gevallen vaak niet meer dan een voorzorgsmaatregel en het leger vervulde zodoende de taak van een gendarmerie, de semi-militaire, deels bereiden politieorganisaties die onder

meer in België en Pruisen voor het politietoezicht op het platteland zorgden en zo nodig bijstand verleenden in de stedelijke gebieden.

De gemeenten raakten allengs meer afhankelijk van het garnizoen. Jaarlijks ontving het departement van Oorlog meerdere aanvragen voor de plaatsing van garnizoenen of voor versterking daarvan. Troepenverplaatsingen lokten steevast protesten uit van de lokale autoriteiten. De ordehandhaving raakte in hoge mate gemilitariseerd. Het leger kon de kracht ontwikkelen die de politie ontbeerde en de grote garnizoensdichtheid, met name in het westen en zuiden van het land, maakte een snelle inzet mogelijk in vrijwel elk deel van het land.

De meer afgelegen gebieden, zoals de noordelijke provincies, konden binnen één tot twee dagen op versterkingen rekenen.

De sterke militaire aanwezigheid werkte remmend op de verdere ontwikkeling van het politieapparaat.

Stedelijke en lokale schutterijen

De preventieve inzet van het leger strookte overigens niet geheel met de oorspronkelijke bedoelingen van de wetgever. Deze had in het 'Reglement voor het bestuur in de steden' uit 1824 en in dat van het bestuur ten plattelande uit 1825 de burgemeester de bevoegdheid gegeven om bij 'stoornis van de orde, of wanneer er vrees voor mocht bestaan', te kunnen beschikken over de stedelijke schutterij. 'Desnoods' mocht hij gebruik maken 'van de militaire macht die zich binnen de stad in bezetting bevond'.³

Indien de politie dus niet bij machte was om zelf de orde te handhaven of

³ Reglement voor het bestuur der steden, 4 januari 1823.

te herstellen hoorde het gemeentebestuur in eerste instantie een beroep te doen op de plaatselijke schutterij. Aan die plicht werd nauwelijks voldaan.

De lokale milities
hadden een bijzonder
slechte reputatie.

Zij waren slecht gedisciplineerd en geoefend. Een inwoner van Utrecht schreef in 1845 aan de koning hoe de schutters die waren opgeroepen om de straat af te zetten bij een brand, in een nabijgelegen koffiehuis hun hoofdkwartier vestigden en onder het genot van een glaasje punch het einde van de brand afwachtten. Er viel van zo'n tomeloze bende weinig goeds te verwachten.⁴

Onevenwichtige samenstelling

Bovendien was ook de samenstelling van de schutterijen een onzekere fac-

⁴ Anonieme brief aan de koning 25-09-1845, Kabinet des Konings 1845, in M.J.F. Robijns, *Radicalen in Nederland*, Leiden 1967, 80.

tor. De leden, afkomstig uit de lokale gemeenschap, hadden soms andere belangen dan de overheid die zij moesten dienen. Dat was onder meer gebleken in Brussel aan het begin van de opstand in 1830. Een deel van de schutters had zich aan de zijde van de opstandelingen geschaard.

Een bijkomend obstakel was de zogenaamde nummerwisseling. Volgens dit stelsel kon een dienstplichtige schutter zijn dienst tegen betaling afstaan aan een ander. Het waren vooral de meer vermogende jongelieden uit de goeude klassen die zich zo'n afkoopregeling konden permitteren. Het gevolg daarvan was een onevenwichtige sociale samenstelling van de schutterijen, die voor het merendeel uit mannen uit de lagere klassen bestonden. Dat kon in bepaalde kwesties problematisch zijn. Het was om die redenen dat het burgerlijk gezag de bijstand van het leger verkoos boven die van de schutterij.

Weigeren is onmogelijk

Ondanks de genoemde wettelijke res-

trictie moest aan alle requisities van het burgerlijk gezag gevolg worden gegeven. De plicht tot verlening van bijstand lag verankerd in de wet- en regelgeving. Dat gold in de eerste plaats voor de reeds genoemde bestuursreglementen uit 1824 en 1825. De Gemeentewet van 1851, die beide bestuursreglementen verving, kende in artikel 184 een identieke bepaling. Behalve de burgemeester bezaten ook de toenmalige directeuren van politie, de waterschouten, de belastingontvangers en nog een aantal andere functionarissen het recht om bij obstructie de assistentie van het leger in te roepen.

Weigeren was onmogelijk,
ook niet wanneer de
noodzaak van de bijstand
werd betwijfeld.

Een commandant die een requisitie naast zich neerlegde kon op grond van artikel 357 van het Wetboek van Strafrecht bestraft worden met een maximale hechtenis van vier jaar.

Niet alleen moest er onmiddellijk worden voldaan aan de vordering, ook aan de bevelen die de burgemeester gaf moest onvoorwaardelijk worden gehoorzaamd. Om de ordehandhaving zoveel mogelijk in één hand te houden had de wetgever in artikel 187 van de Gemeentewet aan de burgemeester het recht toegekend om alle bevelen te geven die hij in het kader van de ordehandhaving nodig achtte. De rol van de militaire commandant was door deze wettelijke bepaling tot een minimum gereduceerd.

De praktijk van de bijstand 1830-1848

Vanaf het einde van de jaren dertig oefenden cavaleriedetachementen een aanzienlijk deel van het politietoezicht uit op het platteland. Het was het jaargetijde waarin orde en veiligheid het meest onder spanning stonden. Door de gebruikelijke seizoens-

Rijdende artillerie tijdens gevechten in Brussel, september 1830. Schilderij van J. Hoynck van Papendrecht (Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KL)

werkloosheid nam de armoede toe en staken bedelarij en landloperij de kop op.

Militaire versterkingen

De veiligheidssituatie verslechterde aan het begin van de jaren veertig toen de eerste tekenen van een ernstige economische crisis zichtbaar werden. Er werden detachementen uitgezonden naar het Gooiland, Twente, de Veluwezoom, de Utrechtse Heuvelrug en de Gelderse Vallei. De grensstreken van Drenthe, Oost-Groningen en Zeeuws-Vlaanderen kregen militaire versterking vanwege de toestroom van bendes landlopers uit het naburige Duitsland en België.

De sterkte van deze detachementen cavalerie varieerde van vijftien tot

veertig man. Ieder detachement stond onder bevel van een wachtmeester en opereerde in een eigen bewakingskring, waarvan de grootte vooraf nadrukkelijk was vastgesteld. De door het departement van Oorlog gehanteerde norm was dat iedere patrouille dagelijks naar zijn kwartier moest kunnen terugkeren. De verst afgelegene plaats in de kring mocht op niet meer dan vijf uur gaans van het kwartier liggen.

Vooraf werd in overleg met de gouverneur in de provincie en de betrokken burgemeesters een dienstregeling opgesteld met als uitgangspunt dat elk dorp of gehucht binnen de kring regelmatig werd bezocht.⁵ Om de werkzaamheden naar behoren te kunnen uitvoeren, kregen de militairen de

bevoegdheid om passanten staande te houden en te controleren. In geval van bedelarij of stroperij mochten zij verdachte personen aanhouden, om hen vervolgens bij de eerste de beste gelegenheid over te dragen aan Justitie.⁶

Dit maakte het toezicht hechter dan dat van de lokale veldwachters. De gouverneurs waren lovend over de verrichtingen van deze detachementen. In verscheidene bewakingskringen nam de overlast van bedelaars en landlopers sterk af en vertoonde het aantal diefstallen, inbraken en stroperijen een dalende lijn.

Machtsvertoon

Het merendeel van de bijstand ging in die tijd zonder geweld gepaard. Ook daar waar daadwerkelijk troepen in actie moesten komen om de verstoorde orde te herstellen bleef het in de meeste gevallen bij louter machtsvertoon.

De aanblik van een troep
bewapende militairen schrok
relschoppers af.

Het werkte intimiderend en daarin lag ook de kracht van de bijstand. Bij de grote werken, die vaak een bron waren van arbeidsonrust, was het usance om de militairen dagelijks een ronde te laten maken over het werkterrein. Dat werkte preventief. Stakingen kwamen onder de druk van het militaire machtsvertoon vaak tot een vroegtijdig einde.

Daar waar geweld werd gebruikt, bij rellen en ongeregelheden, was dit meestal gelimiteerd offensief. Het bleef meestal bij enig duw- en trekwerk. Een enkele maal werd door de infanterie met gevelde bajonet gearchargeerd of hanteerden cavaleristen het plat van de sabel om een samenschooling uiteen te drijven.

⁵ De gouverneur in de provincie was de voorloper van de commissaris van de Koning(in).

⁶ A.J.C. Rüter, Rapporten van de gouverneurs. Leiden 1935-1940, dl I, pagina 321-322.

Schutters, circa 1830 (Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis kt)

Het gebruik van de
vuurwapens werd zoveel
mogelijk vermeden.

Het was ook deze manier van optreden die de inzet van het leger acceptabel maakte.

De economische crisis van de jaren veertig

Het militaire optreden

Toen Nederland in 1843 werd getroffen door een internationale economische crisis nam het aantal requisities drastisch toe. De crisis veroorzaakte grote armoede. De veiligheidssituatie verslechterde. Het politietoezicht van de cavalerie, dat zich tot dan toe hoofdzakelijk tot het winterseizoen beperkte, werd uitgebreid naar het zomerseizoen.

In 1844 bereikte de crisis een dieptepunt toen bleek dat een groot deel van de aardappeloogst door een schimmelziekte was aangetast en daardoor als verloren moest worden beschouwd. De aardappelschaarste trof vooral de armere bevolkingsgroepen. Er ontstond grote onrust, zeker omdat de regering, met een rotsvast vertrouwen in de vrije marktwerking, weigerde om maatregelen te nemen om de prijzen en de export te reguleren. Onderwijl werden ladingen aardappelen en groenten naar het buitenland verscheept.

Woekerprijzen leidden in
de zomer van 1845
tot voedselrellen in
Den Haag, Leiden, Delft
en Haarlem.

In al die steden moest het leger er aan te pas komen om het oproer te dem-

pen. In Den Haag voerden jagers te paard charges uit. Daarbij raakten enkele demonstranten licht gewond.

Voedselrellen

De onrust hield aan. In 1847 werd Noord-Nederland het toneel van voedselrellen. De rellen braken uit in Harlingen, Franeker, Dokkum, Leeuwarden en Groningen, en waren heviger dan die van 1845. Het gezag had aanmerkelijk meer moeite om de onrust de kop in te drukken. Dat kwam onder meer door het gebrek aan middelen. Behalve een zwakke politiemacht konden de noordelijke provincies slechts beschikken over een kleine militaire bezetting. Leeuwarden en Groningen hadden ieder een klein infanteriegarnizoen. In Winschoten was een detachement cavalerie gestationeerd voor de grensbewaking.

Omdat de ongeregeldheden in zo'n tien gemeenten tegelijkertijd uitbra-

Marechassees, 1844. Illustratie uit 'De uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht hier te lande en in de koloniën' ('s-Gravenhage, 1900) (Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KI)

ken en meerdere detachementen werden uitgezonden, raakten deze garnizoenen snel uitgeput. Illings werden cavalerieversterkingen aangevoerd vanuit Zutphen en Deventer. Deze hadden minimaal twee dagen nodig om de plek des onheils te bereiken. Het was de zwakte van de openbare macht, die het geweld aan beide kanten aanwakkerde.

Plunderingen

Het publiek, overmoedig geworden door de geringe weerstand, nam een bijzonder tartende houding aan en verviel tenslotte in plunderingen en in geweld tegen de politie en de militairen. Het gezag, zich realiserende dat het onvoldoende reserves en veerkracht had, reageerde met grof wapengeweld in de hoop de menigte hierdoor te kunnen afschrikken. In Groningen en Leeuwarden openden militairen het vuur op de menigte. Dat kostte acht mensen het leven.

De reacties op dit optreden waren wisselend. Enerzijds was er kritiek op het gebruikte geweld. In de Tweede Kamer werden ministers ter verantwoording geroepen. Anderzijds werd het militaire optreden juist aangegrepen om het voortbestaan van een sterk leger te benadrukken. Juist in de jaren veertig was de druk op het leger toegenomen. Zonder buitenlandse vijanden leek er geen reden meer te bestaan om een groot en duur leger te onderhouden.

Met name liberale kringen drong men aan op inkrimping en bezuinigingen. De voedselrellen en de politieke spanningen in binnen- en buitenland hadden daarentegen volgens de voorstanders van een sterk leger aangetoond dat de militair ook ten aanzien van de binnenlandse veiligheid een belangrijke rol kon spelen.

De hulpmarechaussee 1848-1857

Na de voedselrellen van 1847 klonken geluiden om de Koninklijke Marechaussee uit te breiden naar het oosten en noorden van het land.

Marechaussee, circa 1850.
Schilderij van J. Hoyneck van
Papendrecht (Collectie: Instituut
voor Militaire Geschiedenis Kl)

Zowel het departement van Oorlog als dat van Justitie was niet ongenegen om de mogelijkheden hiertoe te bestuderen. Justitie zei zelfs te willen bijdragen in de kosten van het wapen. In de zomer van 1848 begon een commissie te werken aan een organisatievoorstel.⁷

Om voorlopig in het extra politietoezicht op het platteland te kunnen voorzien, werd het leger in het najaar

van 1848 gevraagd om de bijdrage aan politiedienst uit te breiden. Er werd voorgesteld om detachementen cavalerie gedurende de winter dienst te laten doen als 'hulpmarechaussee'. Dat betekende dat zij met dezelfde bevoegdheden werden bekleed als de marechaussee: de officieren en onderofficieren kregen een tijdelijke aanstelling als hulppofficier van justitie.

Het departement van Oorlog wilde wel aan de maatregel meewerken, mits de detachementen voor het begin van de zomermanoeuvres konden terugkeren. Aan die eis kon worden voldaan. In de winter van 1848 deden 175 cavaleristen, verdeeld over 28 detachementen, verspreid over bijna het gehele land, dienst als hulpmarechaussee.⁸ Evenals de eerdere winterdetachementen, had iedere brigade hulpmarechaussee zijn eigen bewakingskring. Er werd wekelijks overleg gevoerd met de lokale autoriteiten en met de officier van justitie in het desbetreffende arrondissement. Die werkwijze stond garant voor een optimaal politietoezicht.

Zware financiële verplichtingen

De dienst verliep voorspoedig. De autoriteiten, die van de hulpmarechaussee gebruik mochten maken, waren unaniem van oordeel dat de veiligheid in de streek was toegenomen. Niet dat de dienst geheel zonder wanklank was verlopen. Met name de kosten vormden een probleem.

De gemeentebesturen in de bewakingskring waren gezamenlijk verantwoordelijk voor de huisvesting, stalling en de fourages.

Die verplichting was de armlastige plattelandsgemeenten vaak zwaar gevallen.

⁷ W. van den Hoek, *De geschiedenis van het wapen der Koninklijke Marechaussee*, Buren 1990, pagina 160.

⁸ Er waren geen brigades actief in Noord-Brabant en Limburg. Daar viel het extra politietoezicht toe aan de Koninklijke Marechaussee.

Sommigen probeerden zich listig aan de financiële last te onttrekken, vaak ten koste van anderen. Er waren gemeenten die veel te hoge bedragen moesten neertellen voor de fourages, omdat lokale handelaren woekerprijzen berekenden en zodoende een slaatje sloegen uit het extra politietoezicht.

Deze bezwaren weerhielden Justitie er niet van om voor de volgende winter opnieuw de assistentie van de hulpmarechaussee in te roepen. Daartoe had het alle reden want inmiddels was het uitbreidingsplan voor de Koninklijke Marechaussee afgekeurd. Justitie weigerde een substantiële bijdrage aan het Wapen te leveren. In plaats daarvan viel het dus weer terug op het leger, waarvan het vrijwel kosteloos gebruik kon maken.

De minister van Oorlog maakte aanvankelijk bezwaar tegen een voortzetting van de politiedienst, die in 1848 nadrukkelijk als een eenmalige exercitie was voorgesteld. Toen hij echter door Justitie op zijn maatschappelijke plichten werd gewezen, kon hij moeilijk weigeren. Zo werd de hulpmarechaussee die winter voortgezet. Uiteindelijk duurde de dienst tot de winter van 1857-1858.

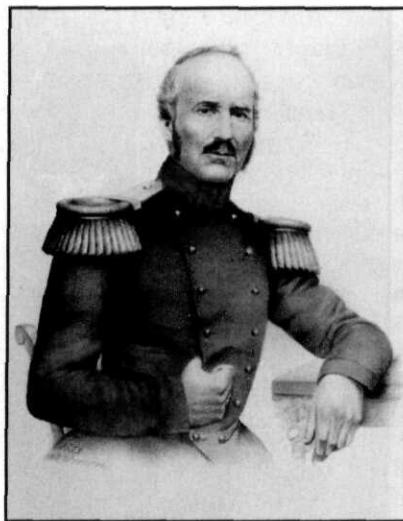
Toenemende kritiek

Binnen het leger groeide ondertussen de kritiek op de hulpmarechaussee. De omstandigheid dat gedurende de winter de cavaleriegarnizoenen van het grootste deel van hun kader en van hun beste manschappen waren ontdaan, was bezwaarlijk voor de oefening en de tucht.

Bovenal stoorde men zich aan het feit dat Justitie gedurende al die jaren vrijwel niets ondernam om de politie-situatie in de plattelandstreken te verbeteren.

Al in 1852 was het Rijkspolitiebesluit vastgesteld, dat de basis had gelegd voor de oprichting van een Korps Rijksveldwacht. Dat korps zou de politie op het platteland moeten versterken. Initiatieven in die richting lieten echter op zich wachten.

Vanaf 1854 begon het departement van Oorlog zich in te spannen voor de afschaffing van de hulpmarechaussee. Dat was voornamelijk een verdienste van minister baron Forstner van Dambenoy, die van 1852 tot 1857 de ministerspost bekleedde. Van koning Willem III had hij de opdracht gekregen om het door bezuinigingen verzwakte leger weer in ere herstellen. In het kader daarvan wilde hij zich vooral toeleggen op de kerntaak van het leger: de landsverdediging. Secundaire taken zoals de hulpmarechaussee konden worden afgestoten.

Baron H.F.Ch. Forstner van Dambenoy (Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis Kl)

Beëindiging van de hulpmarechaussee

Vrijwel direct na de aanvaarding van het ministerschap begon Forstner de druk op Justitie op te voeren, met geen andere bedoeling dan een beëindiging van de hulpmarechaussee. Zo verkleinde hij het contingent cavaleristen dat jaarlijks voor de dienst beschikbaar werd gesteld en hield hij strenger dan zijn voorgangers de hand aan de gestelde voorwaarden. Zodra daar niet aan werd voldaan, dreigde hij met onmiddellijke intrekking van de betreffende brigade.

Daarmee benadrukte hij het tijdelijke en provisorische karakter van de dienst.

Forstners ontmoedigingsbeleid werd gesteund door een groepje Tweede-Kamerleden. Zij drongen tegelijkertijd aan op een permanente oplossing van het gebrekkige politietoezicht op het platteland, mogelijk vervat in een Politiewet die de organisatie en de sterkte van de Nederlandse politie zou moeten regelen.

Justitie werd dus door verschillende partijen onder druk gezet om te handelen.

De plannen voor de oprichting van een Korps Rijksveldwacht werden opgepoetst. Op 1 januari 1858 werd dit korps operationeel en kwam er een einde aan de hulpmarechaussee.

Bijstand tijdens veeziekte van 1865-1867

De komst van het Korps Rijksveldwacht bracht op het platteland de nodige verbetering. De Rijksveldwacht was een burgerlijk politiekorps, maar gemodelleerd naar de Koninklijke Marechaussee. De rijksveldwachters waren ingedeeld in brigades, met individuele standplaatsen. Bij onrust kon de brigade worden samengetrokken en desnoods worden gedetacheerd naar een ander gebied.

In tegenstelling tot de gemeentepolitie was de Rijksveldwacht zwaar bewapend.

De rijksveldwachters waren uitgerust met een hartsvanger, een revolver en een geweer met bajonet.

De aanwezigheid van de Rijksveldwacht had een weldadige werking op de militaire bijstand. Na enige jaren van gewenning deden burgemeesters steeds vaker een beroep op de rijksveldwachters en nam het aantal requisities van troepen af. Het nieuwe korps kon de behoefte aan militairen echter niet geheel wegnemen. Bij

onvoorzien situaties en grootschalige ongeregelheden bleef de overheid een beroep doen op het leger.

Runderpest

Onvoorzien was zeker de uitbraak van de runderpest in augustus 1865.

Deze virulente veeziekte breidde zich razendsnel uit over het Zuid-Hollandse platteland. De eerste reactie van de overheid was de isolatie van de besmette boerderijen. Al na enkele dagen werden de eerste militairen ingezet om de politie daarbij te assisteren. Ditmaal was de requisitie niet afkomstig van de gemeenten, maar van de regering zelf. De militairen kregen de status van hulpmarechaussee, zodat zij tegen overtredingen van de bestrijdingsmaatregelen onmiddellijk konden optreden.

De quarantainemaatregelen bleken echter weinig effectief. Dat kwam vooral omdat de regering voorlopig nog geen zware maatregelen wilde nemen. Zij was in de veronderstelling dat de ziekte vanzelf zou uitwoeden en vond daarom het doden van het besmette vee, zoals was voorgesteld door een veterinaire commissie, niet noodzakelijk. De besmettingshaard werd daardoor niet weggenomen. Bovendien werden de bestrijdingsmaatregelen op alle mogelijke manieren ontboden, met als gevolg dat de ziekte zich uitbreidde.

Veesmokkel en corruptie

Eind 1865 besloeg het besmette gebied de gehele provincies Zuid-Holland en Utrecht, en flinke delen van Noord-Holland en Gelderland. Er werd een 'lijn van afsluiting' om het gebied gelegd. Deze werd bewaakt door infanterie en cavalerie. Kanonneerboten controleerden de doorgang op de rivieren.

De afsluiting was verre van volmaakt. Het ministerie van Binnenlandse Zaken had berekend dat er voor een volledige afsluiting zeker 15.000 man

nodig zou zijn. Aan het begin van 1866 waren er slechts 1.100 man bij de bewaking betrokken. De bewaking bestond daardoor niet uit vaste posten maar uit een geregelde patrouillegang langs de lijn. Zodra de patrouilles waren verdwenen, smokkelden boeren hun vee het besmette gebied uit. Corruptie tierde welig.

Menig militair kneep een oogje toe in ruil voor een beloning.⁹

Onder druk van de politiek en de publieke opinie werd de regering uiteindelijk gedwongen om de bestrij-

⁹ De runderpest, in *De Gids*, 1867.

Marechaussee, circa 1860. Schilderij van J. Hoynck van Papendrecht
(Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KI)

dingsmaatregelen aan te scherpen. In 1867 viel uiteindelijk het besluit om al het besmette vee af te maken. De militaire bewaking werd opgevoerd tot zo'n 3.500 man. Iedere vorm van verzet tegen de bestrijdingsmaatregelen werd nu met harde hand de kop ingedrukt.

In verscheidene plaatsen kwam het tot confrontaties met de gewapende macht. Dat kostte aan vier mensen het leven. De strenge maatregelen werkten. In mei 1867 verklaarde de regering de ziekte bedwongen.¹⁰

Het Amsterdamse kermisoproer van 1876

Gevolgen voor de militaire bijstand

De militaire bijstand tijdens de veenziekte had nogal wat kritiek losgemaakt. Meerdere kranten en tijdschriften plaatsten vraagtekens bij de effectiviteit van de militaire bewaking en bij de geschiktheid van militairen voor reguliere politiewerkzaamheden. In de Tweede Kamer werden vragen gesteld over het gewelddadige optreden.

De opinie ten opzichte van de militaire bijstand begon te veranderen.

Toen in 1871 bij protesten tegen de afschaffing van de kermis in Zaandam opnieuw een dodelijk slachtoffer viel te betreuren stortte de pers zich massaal op het militaire optreden, dat in haar ogen hard en meedogenloos was geweest.

Kentering

Het was het optreden van de huzaren tijdens het Amsterdamse kermisoproer dat in de hoofdstad voor een definitieve kentering zorgde. In het

najaar van 1876 was Amsterdam enkele dagen lang het toneel van hevige protesten tegen een door de Gemeenteraad uitgevaardigd verbod op de kermisviering.

De burgemeester riep de hulp in van de huzaren, die samen met de politie de orde herstelden. Zij deden dat met harde hand. Er viel een groot aantal gewonden, waarvan er één uiteindelijk overleed. Het optreden werd fel bekritiseerd. Vooral de huzaren zouden met extreem veel geweld de bevolking tegemoet zijn getreden.

Mensen waren uitgescholden, in steegjes omsingeld en afgetuigd, en soms ook letterlijk hun huizen ingeslagen.

Er werd een officieel onderzoek geëist. Toen bleek dat de burgemeester daar eigenlijk niet aan wilde meewerken, wendde een comité van bewoners zich tot de koning en forceerden langs deze weg een gerechtelijk onderzoek. Er werden 129 getuigen verhoord, afkomstig uit alle betrokken partijen. De beschuldigende vinger wees hoofdzakelijk in de richting van de militaire macht. Of-

schoon de huzaren soms aan ernstige provocaties hadden blootgestaan, waren zij zich in veel gevallen te buiten gegaan aan excessief geweld. Er was bijzonder hard opgetreden tegen burgers, ook wanneer er geen spoor van samenscholing was te bekennen.

Directe consequenties voor de betrokken militairen had het rapport niet. Op grond van de verhoren konden geen personen worden aangewezen 'die zich aan handelingen als de bedoelde schuldig hadden gemaakt,' zo oordeelde de onderzoekscommissie.¹¹ Niettemin veroorzaakte het optreden in Amsterdam een omslag in het denken over de ordehandhaving en de rol die het leger daarbij diende te spelen.

Het oproer effende de weg voor ingrijpende politieke hervormingen.

Deze beperkten zich in eerste instantie nog tot de hoofdstad, waar een nieuwe generatie van vooruitstrevende politiemensen de mogelijkheid kreeg om haar ideeën over de inrichting en organisatie van de politie ten

Charge van huzaren tijdens het Kermisoproer in Amsterdam in 1876

(Illustratie uit 'Geillustreerd Politienieuws', 1876)

¹⁰ R. van der Wal, 'Een zaak van nationaal belang. Maatregelen tegen de veenziekte in 1865-1867' in *Spiegel Historiaal*, 1997, nr. 6, jrg. 32, pagina 242-246.

¹¹ Dossier kermisoproer. Gemeentearchief Amsterdam, archief van politie.

uitvoer te brengen. Ditmaal kregen zij de steun van de gemeenteraad.

Zelfstandig politieoptreden

Een ingrijpende en vooral ook kostbare reorganisatie en versterking van het politiekorps werd door de burgemeester met verve door de raad geloodst. In zijn argumentatie benadrukte hij onder meer de noodzaak van een zelfstandig politieoptreden, zonder de hulp van het leger. Militaire bijstand diende beperkt te blijven tot extreme situaties waarbij de politie de controle in de stad dreigde te verliezen. Dat was een beduidend andere benadering van de openbare-ordeproblematiek, die weliswaar in lijn was met de wetgeving, maar in de praktijk nog zelden ten uitvoer werd gebracht.

Ordehandhaving aan het einde van de negentiende eeuw

Militarisering van de politie

Amsterdam slaagde erin de bijstand goedgevoel uit te bannen, zelfs toen de stad in de eerste helft van de jaren tachtig overspoeld werd door een golf van socialistische agitatie, die geregeld gepaard ging met ernstige orderverstoringen. Het Amsterdamse politiekorps bleek door de hervormingen, die ook na 1878 waren voorgezet, beter te zijn toegerust op grootschalige onrust.

Een belangrijk aspect van die hervormingen was de militarisering van de grote politiekorpsen, waarbij de politie militaire middelen en methoden adopteerde. De militarisering uitte zich onder meer in de disciplineren van het personeel, in de bewapening en in de vorming van snel inzetbare reservedetachementen. Meerdere malen werden nog troepen geconsigneerd, maar alleen gedurende het roemruchte Palingoproer van 1886 moesten zij daadwerkelijk in actie komen. Zelfs toen werd de bijstand zo lang mogelijk uitgesteld.

Op de eerste dag van het oproer, 25 juli, wist de politie zich met moeite en

Grenadiers openen het vuur op de barricades tijdens het Palingoproer in Amsterdam, juli 1886 (Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KL)

ten koste van een groot aantal gewonden staande te houden. Pas op 26 juli, toen er barricades werden opgericht en er meldingen binnenkwamen van agenten die met vuurwapens waren beschoten, werd besloten om het leger in te zetten. De afloop was bloedig: er vielen 26 doden en meer dan honderd gewonden.

Steden versus het platteland

De politieke veranderingen voltrokken zich vooralsnog alleen in de grote

steden. Rotterdam volgde het Amsterdamse voorbeeld en van beide steden kan dan ook worden gezegd dat zij een voortrekkersrol hebben gespeeld in de modernisering van het politieapparaat. Beiden gaven zodoende sturing aan de demilitarisering van de ordehandhaving, een proces dat zich in de jaren tachtig en negentig doorzette.

In veel kleinere gemeenten en op het platteland bleef de situatie onver-

anderd. Dure politiehervormingen waren voor de kleine, armlastige plattelandsgemeenten onbetaalbaar. Ook het departement van Justitie liet het afweten. De Rijksveldwacht werd in die jaren nauwelijks uitgebreid. Er werd in ieder geval geen rekening gehouden met het veranderende sociale en politieke klimaat, dat inmiddels ook op het platteland voor onrust zorgde.

Zolang een wettelijke plicht om een efficiënt politieapparaat te onderhouden ontbrak, bleef de situatie onveranderd en moest het leger regelmatig worden ingezet om kleine ordeverstoringen te bedwingen.

Aanhoudende sociale onrust

Aan het einde van jaren tachtig werd ook hier een doorbraak geforceerd. Het was een reactie op de aanhoudende sociale onrust in het noordelijke veengebied. In 1888 brak een eerste grote staking uit in de veenderijen in Drente, Groningen en Friesland. In verscheidene plaatsen kwam het tot ongeregeldeheden. Veenbazen en werkwilligen werden het slachtoffer van agressie. Vrijwel onmiddellijk besloten de burgemeesters om militaire bijstand te requireren. Grote aantallen militairen werden het veengebied ingestuurd. Het aantal liep op tot zo'n 1.500 man infanterie en cavalerie.

Omdat er voor 1889 opnieuw moeilijkheden werden verwacht, drongen de lokale en provinciale besturen aan op een oplossing. De blik richtte zich opnieuw op de Koninklijke Marechaussee. Een klein aantal bereden brigades zou gedurende de winter en het komende werkseizoen voor rust en orde kunnen zorgen, zo luidde het oordeel. Met de steun van Binnenlandse Zaken en Justitie werd een formeel verzoek om tijdelijke stationering van enkele brigades marechaussee ingediend.¹²

Voor deze beide departementen was er voordeel te behalen. De inzet van

de marechaussee betekende dat er gebruik kon worden gemaakt van ervaren krachten, die bovendien beschikten over politieke bevoegdheden. Financieel gezien zou deze versterking nauwelijks gevolgen hebben voor de justitiebegroting. De marechaussee werd immers volledig door het departement van Oorlog bekostigd.

Uitbreidingen van de marechaussee

Er werd een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheden voor een uitbrei-

ding van het Wapen, die voorlopig slechts een tijdelijk karakter zou hebben. De uitkomst was positief. Op 15 oktober 1888 vertrokken 27 marechaussees naar hun nieuwe standplaatsen, de meest stakingsgevoelige gemeenten. De detachering zou tot 1 april 1889 duren.

Ook dit voorjaar werd het gebied geteisterd door felle stakingen. De detachering moest worden verlengd en gezien de uitgestrektheid van het gebied en het grote aantal stakers bleek het aantal marechaussees te

Marechaussees, circa 1885 (Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KI)

¹² W. van den Hoek, *Geschiedenis van het wapen der koninklijke marechaussee*, Buren 1990, pagina 207.

gering om de verspreide onrust het hoofd te kunnen bieden, zodat moest worden teruggevallen op de hulp van het leger. Eind mei waren er 492 infanteristen en huzaren in het veengebied.

Desondanks waren de autoriteiten vol lof over het optreden van de marechaussee. De procureur-generaal van Leeuwarden, die zich al eerder had uitgesproken tegen de vergaande 'oorlogsmaatregelen' in zijn ressort, meende dat een uitbreiding van het aantal brigades op den duur de inzet van het leger zou kunnen voorkomen. De onnodige aanwezigheid van de troepen was in zijn ogen risicoverhogend, vanwege de provocerende werking die ervan kon uitgaan. Op de lange duur zou het ook gezagondermijnd kunnen werken, omdat het de indruk wekte dat het lokaal bestuur alleen nog met behulp van buitengewone middelen zijn gezag kon doen gelden.

In april 1889 werd besloten om de Koninklijke Marechaussee met een derde divisie uit te breiden. De kosten van de nieuwe divisie kwamen volledig ten laste van het departement van Oorlog.

De opbouw van de derde divisie was uitgespreid over drie jaar. Het leger zou zo lang en zo nodig de tekorten moeten vullen met militaire bijstand. Dat gebeurde opnieuw in 1890, 1891 en 1892. In verscheidene gevallen was die bijstand hoogst twijfelachtig. In de winter van 1892-1893 kwam het dan ook tot een hoogoplopend conflict tussen de bevelhebber in de Tweede Militaire Afdeling, generaal-majoor Muschart, en de commissaris van de koningin in Friesland, Harinxma thoe Slooten.

Uit een inspectie van de detachementen was gebleken dat de dringende noodzaak voor de aanwezigheid van de troepen in veel gemeenten ontbrak. Er hadden zich geen ordeverstoringen voorgedaan en deze waren op korte termijn ook niet te verwachten. Het ging hier om niets anders dan een

doorgeschoten voorzorgsmaatregel. De bevelhebber besloot daarom eigenmachtig enige detachementen terug te trekken. De commissaris van de koningin reageerde verontwaardigd. Hij betichtte Muschart van onrechtmatig handelen en beriep zich daarbij op de Gemeentewet, waarin was opgenomen dat alleen de burgemeester de duur van de bijstand mocht bepalen. Naar de letter van de wet had de commissaris volkomen gelijk. De bevelhebber was dus buiten zijn bevoegdheden getreden.

'Misbruik van de militaire macht'

Dit conflict onttaarde in een stevige discussie over het beginsel van de militaire bijstand.

Minister van Oorlog Seyffardt, die zijn bevelhebber in alle opzichten steunde, meende dat de bijstand niet voor dit soort louter preventieve doeleinden was bedoeld. Bijstand zou beperkt moeten blijven tot extreme situaties, waarin alle andere politieke middelen onvoldoende bleken te zijn. In zijn correspondentie met Binnenlandse Zaken sprak hij van 'misbruik' van de militaire macht. De burgerlijke autoriteiten misten in zijn ogen 'een juist begrip van het doeltreffend gebruik der troepen'. De strikte naleving van de wet- en regelgeving maakte het leger tot een 'willoos werktuig' van het burgerlijk gezag.¹³

Met die uitspraak vertolkte de minister de militaire opinie. Vanaf de jaren zeventig was de onvrede over de bijstand sterk toegenomen. Vooral in officierskringen stoorde men zich in toenemende mate aan het requisitiegedrag van het burgerlijk gezag. De ergernissen werden gevoed door een reeks van incidenten waarbij militairen waren ingezet voor reguliere politiediensten. Zwaar viel ook de kritiek op de bijstand, die werd geuit door

¹³ Seyffardt aan Tak van Poortvliet, dd. 11-02-1893, Nationaal Archief, Kabinet Binnenlandse Zaken, inv. 352.

verscheidene kranten en in het parlement, vooral omdat men steeds handelde in opdracht van het burgerlijk gezag.

In de militaire tijdschriften weidden verscheidene militaire auteurs uit over de ideale rol van het leger bij de ordehandhaving. De overheersende opvatting was dat het leger een strikt geweldsinstrument was en die specifieke eigenschap moest ook bij de ordehandhaving worden betrokken. Dat sloot de preventieve inzet van het leger grotendeels uit.

Voorschrift militaire bijstand

Er moest ook een einde komen aan de serviele positie die de militaire macht tegenover het burgerlijk gezag innam en die oneigenlijk gebruik van troepen in de hand werkte.

De oplossing werd onder meer gezocht in een alomvattende instructie of een voorschrift militaire bijstand, waarin de rol van het leger nauwgezet was aangegeven. Bij voorkeur waren hier ook regels ten aanzien van het geweldgebruik in opgenomen. De verwachting was dus dat zo'n instructie de militaire macht zou kunnen wapenen tegen externe kritiek. Wanneer een commandant volgens de regels te werk ging, kon hem niets worden verweten.

Het roerige verloop van de bijstand in het noorden maakte uiteindelijk de totstandkoming van het lang verbeide *Voorschrift Militaire Bijstand* mogelijk. Dit voorschrift, dat in 1893 werd vastgesteld, bevatte een oproep tot spaarzaamheid bij de inzet van het leger. Jammergenoeg had het document slechts het karakter van een interne circulaire. Het kreeg geen wettelijke zeggingskracht en noch de burgerlijke, noch de justitiële autoriteiten waren aan de bepalingen gehouden.

Toch ging er een duidelijke attende- rende werking van uit. Dat gold zeker voor de in het voorschrift opgenomen bepaling dat een bevelhebber zich persoonlijk van de bijstand op de hoogte stelde. Hij diende contact te zoeken met de burgerlijke autoriteiten om zich te laten informeren over de toestand ter plekke. Aan de hand van de verstrekte gegevens werden de duur, de sterkte en troepensoort nader bepaald.

burgerlijk gezag verder te versterken. Daaraan ging opnieuw een incident vooraf. De inhuldiging van koningin Wilhelmina in 1898 was in Den Haag gepaard gegaan met een massale inzet van het leger. Bij iedere festiviteit had de burgemeester grote aantallen militairen op de been gebracht. Vuurwerken, aubades en een bloemencorso waren door tientallen, soms wel honderden militairen begeleid. Dit alles tot ongenoegen van de plaatselijk

Duidelijke taakverdeling

Het was vooral deze politieke steun die door de toenmalige minister van Oorlog, Eland, werd benut om de regelgeving aan te scherpen. In 1899 verscheen een beschikking van zijn hand, waarin sprake was van een duidelijke taakverdeling tussen het burgerlijk en het militair gezag. De rolverdeling was simpel: de burgemeester wees het doel van de bijstand aan en de militaire commandant bepaalde de middelen en de wijze waarop dat doel bereikt kon worden. Bovendien werd vastgesteld dat bijstand voor preventieve doeleinden voortaan eerst moest worden besproken met de militaire autoriteit.

Nieuwe opvattingen

Het waren deze bepalingen die enerzijds de positie van de militaire autoriteit versterkten en anderzijds tot een verdere vermindering van de bijstand leidden. Zij waren tot stand gekomen als gevolg van een lange reeks van politieke en maatschappelijke veranderingen, van politieke hervormingen en niet in de laatste plaats door de groeiende weerstand van de legerleiding tegen de ongebreidelde inzet van militaire eenheden bij de handhaving van de openbare orde.

Daarbij viel op dat juist incidenten, zoals het Amsterdamse kermisoproer van 1876 of het conflict in de veenderijen van 1893, in hoge mate hadden bijgedragen tot nieuwe inzichten. Dit alles droeg bij tot een verandering van de opvattingen over het gebruik van het leger voor de ordehandhaving, bij zowel de burgerlijke als de militaire autoriteiten.

In toenemende mate werd de bijstand als noodmiddel beschouwd, dat alleen diende te worden ingezet in situaties waarbij de geijkte middelen van politie tekortschoten. Het demilitariseringsproces was niet meer te stoppen en zou zich in het eerste decennium van de twintigste eeuw voltrekken.

Inhuldiging van H.M. koningin Wilhelmina, Amsterdam, 6 september 1898
(Collectie: Instituut voor Militaire Geschiedenis KI)

Het gaf de zaak meer statuur, want het feit dat de burgerlijke autoriteit nu oog in oog kwam te staan met een militair van hoge rang – een generaal-majoor – zou zonder meer van invloed zijn op het verloop van de bijstand.

Versterking van de militaire positie
Aan het eind van de eeuw slaagde het departement van Oorlog erin om de militaire positie ten opzichte van het

commandant, met wie in vrijwel geen enkel geval overleg was gepleegd over de inzet van zijn garnizoen.

Officieren beklaagden zich over deze gang van zaken en vooral over het gebruik van troepen voor reguliere politiewerkzaamheden. Het gemeentebestuur werd beschuldigd van misbruik. In de Tweede Kamer leidde deze beschuldigingen tot vragen over de ordehandhaving in de hofstad.

Cultuurrelativisme

L. Polman

***In Liberia bent u
vredessoldaat, in Irak
zoiets als een
stabilisator. Hoe dan
ook, banjert u stijf
van de stress door
het crisisgebied.
Slachtoffers, lokale
autoriteiten, het hoofd-
kantoor thuis, inter-
nationale en nationale
hulporganisaties,
binnen- en buiten-
landse collega's, uw
superieuren, iedereen
heeft eisen en
behoefte en verwacht
van u de vervulling.***

Altijd is de crisis oneindig veel groter dan uw mogelijkheid om 'm te bezweren en om u heen wordt er diensgevolge op grote schaal geleden en gestorven. De stress wordt nog eens versterkt door bommen in ezelskarren, gedrogeerde kindsoldaten, problemen thuis en diarree.

Er is veel studie gedaan naar de tactieken die hulpbieders ontwikkelen om niet onder de stress te bezwijken. De onderzoeken gaan veelal over hulpverleners à la Artsen zonder Grenzen, maar de uitkomsten zijn beslist ook van belang voor militairen. Bent u als militair humanitair aan het ingrijpen ergens, dan doorloopt u vier psychologisch-strategische fases.

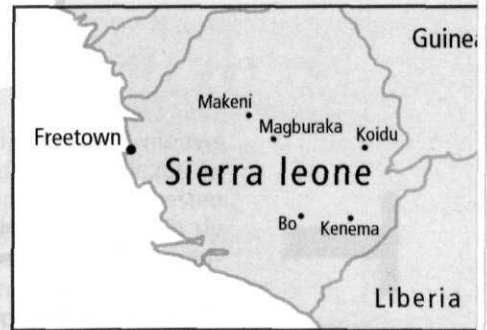
In fase 1 ontdekt u hoe immens de ellende in het crisisgebied is en hoe beperkt uw mogelijkheden zijn om er wat aan te doen. Uw reactie is: ontkenning. U stroopt de mouwen op en gaat het varkentje wel even wassen. U werkt zich driemaal in de rondte, waarbij kenmerkend is dat u collega's en lokale autoriteiten zoveel mogelijk uitsluit, want medezeggenschap en participatie in de oplossingen die u bedenkt houden de boel maar op.

Na een week of wat realiseert u zich dat niks helpt en dat niemand begrijpt wat goed voor 'm is, en loopt u een burn-out op. Hyperventilerend belandt u in fase 2.

Fase 2 kenmerkt zich door uw afsluiting voor de mensen die u probeerde te helpen. Door oorlogsslachtoffers op een afstand te houden drukt uw schuldgevoel minder zwaar. Als u ze niet ziet, hoeft u immers ook niet steeds weer 'Nee' te verkopen op de smeekbedes.

In fase 2 ontleent u zin aan uw aanwezigheid in het rampgebied door te concentreren op technische, meetbare resultaten: uw eenheid heeft deze maand toch maar mooi 263 platen golfijzer op schooltjes en klinieken getimmerd en tweehonderd meter asfalt door het oerwoud geknald! Dat er geen salarissen voor onderwijzers en artsen zijn en geen auto's voor op dat asfalt, dat weet u wel, u bent niet gek, maar dat zijn uw problemen niet.

In deze fase bent u vooral veel in uw voertuig te vinden met de portieren op slot, of in uw kantoor met ramen en deuren dicht en de airco op 8. En 's avonds tapt u met collega's zieke moppen.

Als het geloei van de luchtkoelingsinstallatie het gejammer buiten niet langer overstemt, gaat u de schuld van uw machteloosheid afschuiven op anderen. In fase 3 zegt u dat 'de politieke wil' er niet is om de bevolking te helpen, dat 'de internationale gemeenschap' haar verantwoordelijkheid zou moeten nemen, dat het aan de aard van de crisis ligt (u beweert met droge ogen dat 'de hedendaagse burgeroorlogen veel onoverzichtelijker, redelozier en gevaarlijker zijn dan de conflicten in de Koude Oorlog') en u gaat vooral ook beweren dat de slachtoffers zélf de schuld zijn. Die Koerden, Afgaanse vrijheidsstrijders, Tutsi's, kindsoldaten, moslim-extremisten en wat al niet meer, doen het uiteindelijk zichzelf aan. Niet dan?

Tegen het einde van deze fase zijn uw tenen twee meter langer dan in fase 2. Van het minste puntje van kritiek klimt u al schuimend in de gordijnen. 'Wij doen g%*&# toch ons stinkende best', 'daar waag je dan je leven voor', en 'het is hún oorlog, niet de mijne' liggen u voorop de tong. Maar omdat ook dát niet helpt, belandt u onvermijdelijk in de laatste fase van uw deelname aan het humanitaire project. U verandert in

een cultuurrelativist. Tegen een collega die in fase 1 zit zegt u dat 'Liberia nu eenmaal Holland niet is', en dat je je westerse standaarden moet thuislaten als je op patrouille in Irak gaat.

Weer thuis, na een maand of wat, verkondigt u uw waanideeën nog steeds. De meest voorkomende is dat 'die mensen' niet op dezelfde manier lijden als wij, omdat ze door hun levenslange blootstelling aan malaria, kindersterfte en geldgebrek immuun zijn voor van alles.

Oorlogsverslaggevers doorlopen de gevreesde fases ook. De Nederlandse bijdrage aan de VN-missie in Liberia zet voor het Liberiaanse volk zoden aan de dijk, hoorde ik mezelf onlangs vertellen op radio 1. Vertoonde ik symptomen van fase 2, 'zwarte humor', of zit ik ook in 4, 'waanideeën'?

Of is het gewoon wáár wat ik zei en doen de Hollanders hun stinkende best voor die zelfvernietigende jeugdbendes daar?

BERICHT UIT AFRIKA

Veranderen

drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociale dienst

Bedachtzaam stopte hij zijn pijp met kleine plukjes kruimige zachtgeurende tabak, tot de bruinverkleurde pijpenkop tot de rand toe gevuld was. Het was niet meer dan een oude gewoonte. Oproken kon je hem per slot van rekening niet meer. Verboden.

Het was een vast ritueel, reeds duizenden keren uitgevoerd. Vroeger, toe hij nog op zee voer, kraaide daar geen haan naar. 's Avonds bij de ondergaande zon was zijn favoriete tijdstip geweest een pijpje op te steken. Vooral als hij in de tropen voer. De prachtige verkleuring van de horizon. De ongelofelijke schakeringen in paars, oranje en rood langzaam overgaand in duisternis. Die beelden van weleer stonden op zijn netvlies gebrand.

Deze laatste gedachte deed hem even een wenkbrauw optrekken. 'Verkleuringen langzaam overgaand in duisternis'. Dat leek namelijk wel zijn eigen leven de laatste acht jaar. Naar tweeëntwintig jaar voornamelijk varen, had hij de ДРКМ gevraagd om een wat langere walplaatsing. De kinderen werden tieners en Wilma, zijn vrouw, vond het steeds moeilijker worden om ze maandenlang alleen op te voeden. Vooral zijn jongste zoon Johan, want dat was me een rakker.

Bij de Directie Personeel hadden ze begripkend geknikt, toen hij dat gevraagd had. Dat hadden ze wel vaker gehoord. Natuurlijk, hij had zijn sporen verdiend en een prima conductestaat. En toevallig was er wat moois vrij. Werken bij personeelsvoorziening. Jonge mannen en vrouwen werven en selecteren. Voor de vloot en het Korps. Zijn ervaring en mensenkennis kwamen daar goed van pas. Zo was hij van Den Helder naar Amsterdam verhuisd. Iedere dag met de fiets naar het werk. 's Avonds thuis had ook zijn charme. En Wilma was er blij mee geweest.

In het begin was het erg wennen. Na een paar maanden kreeg hij verschrikkelijk de kriebels. Hij miste het varen, de geluiden op het schip,

de golfslag, het borreltje in de gouden bal, de kameraadschap, de pijp bij zonsondergang, de spanning van een vreemde haven. Maar naar een paar jaar was hij eraan gewend geraakt. Leuke collega's, vaste werktijden, boeiend werk. En met Johan ging het ook stukken beter op school.

Toen kwamen de veranderingen. Er moest bezuinigd worden. Personeelsvoorziening moest 'paars' worden. Samenwerken met lucht- en landmacht. *Synergie* was het toverwoord. De projectleider – een kolonel van de mariniers – kon dat zo mooi vertellen. En waarom ook niet. Na enige tijd zag hij de logica er wel van in. Het eerste jaar was het moeilijkst. Vooral die gasten bij de landmacht deden alles anders. Andere uniformen, andere woorden, andere procedures. Eigenwijs dat ze waren! En ze wilden alles overheersen omdat ze de grootste waren. Bluffers vond hij ze, vooral in het begin.

De luchtmacht volgde een heel andere tactiek. Die hevelde het leukste werk gewoon over naar een ander deel van de organisatie. Geruisloos. Het scheen niemand op te vallen. Maar met degenen die achterbleven was niets mis. Dus, na een tijdje was hij toch gaan wennen aan die klonten en die fluimen. Er zaten zelfs aardige kerels bij. Professionals in de luwte, net zoals hij zichzelf zag. Mannen en vrouwen die hun sporen verdiend hadden in de Koude Oorlog. Sinds steeds meer land- en luchtmachtcollega's op uitzendingen waren geweest, begrepen ze veel beter wat het was om bij de marine te werken. Maanden van huis, dicht op elkaar op een schip, spanning en verveling, weinig grip op 'thuis'. Er groeide toch zoiets als een band. *Brothers in Arms*. Nooit gedacht. Een glimlach gleed over zijn zeeverweerde gezicht.

Maar net toen hij dacht dat het wel zou wennen, kwam er een nieuwe projectleider. Hij

(Foto: Centrum voor Audiovisuele

had een andere kleur uniform en kon bijna nog mooier praten dan de vorige. Fraaie managementtermen, prachtige woorden. De *ketenbenadering*, dat was de toekomst. De krijgsmachtdelen moesten hun eigen personele keten weer aan gaan sturen. Terug naar de marine.

In het begin had hij zich verheugd. Hij was toch altijd een marineman gebleven. Maar het betekende toch vooral een hoop extra werk, zonder dat er werkelijk iets veranderde. Misschien was hij te lang weg van zee. Er was een lange periode gevolgd met veel onrust en ruzie. Niet op de werkvloer, maar bij de leiding. Alles moest 'ontvlochten' worden, wat dat ook mocht betekenen. En terwijl de directeuren personeel en de bevelhebbers ruzie maakten over geld en functies, ging het werk gewoon door. En de onzekerheid. Maar goed, hij was weer terug bij de marine; ergens was het ook wel vertrouwd. De Directie Personeel vroeg hem om nog even in Amsterdam te blijven. Zijn kennis en ervaring waren hard nodig voor de marine en voor de continuïteit. Toen hij erover sprak, bleken zijn collega's van land- en luchtmacht er hetzelfde over te denken: 'Oost west, thuis best' en 'niet lullen, maar poetsen'. Alles zou weer goed komen.

Maar vorige week waren ze weer allemaal naar de kantine geroepen. Daar stond weer een nieuwe projectleider, weer in een andere kleur uniform. Hij sprak over bezuinigingen, doelmatigheid en synergie. Wel knap hoe al die officieren steeds weer zo'n verhaal konden verkopen. Je begreep waarom zo'n opleiding op KIM of KMA vier jaar moest duren. Daar zou hij toch niet geschikt voor zijn, terwijl hij vroeger op zee vaak dacht: 'dat kan ik ook!'

Samson was het nieuwe toverwoord. En raad eens wat... ze moesten weer gaan samenwerken! Marine, landmacht, luchtmacht en marechaussee. Terug naar het DICO, weer weg bij de marine. Als het niet iedere keer zo'n hoop geld kostte, zou het grappig zijn. Verhuizen, nieuwe automatiseringssystemen, nieuw drukwerk, honderden vergaderingen en duizenden bladzijdes papier. Bezuinigen zouden ze; al kostte het miljoenen!

Maar er kwam nog wat bij. Iets heel nieuws en onbegrijpelijk. Hij had het al gelezen in de krant: er was 'overtolligheid'. Er moesten duizenden mensen ontslagen worden. Bij de landmacht, de luchtmacht en zelfs bij de marine! 'De kranten overdrijven altijd', zei Wilma. In de *Defensiekrant* had hij meer gelezen. Vooral mensen zoals hij, die niet in het 'primaire proces' werkten, die moesten eruit! 'De gevechtskracht moet overeind blijven, investeren in het primaire product', had de minister gezegd. En waar was die minister toen hij al die jaren op zee zat? Hij voelde zich vogelvrij verklaard. Gevechtskracht leveren, dat had hij toch altijd gedaan? Hij had toch tweeëntwintig jaar gevaren en had hier de laatste jaren ook bepaald niet stilgezeten. Gezorgd voor genoeg goeie jongens en meisjes voor de vloot en het Korps. Zelfs 'gewatervalt' naar de land- en luchtmacht. Of hij nu paars was of blauw of zodadelijk weer paars. Hij had altijd z'n best gedaan, zich ingezet, zich aangepast, meegedacht.

Kleurverandering en ten slotte duisternis! Het militaire leven leek steeds meer op een zons- ondergang! En daar hoorde je een pijp bij te roken. Zonder hem aan te steken stopte hij het rooktuig weer weg. Roken mocht sinds 1 januari immers nergens meer in het gebouw. Hij liep met langzame passen terug naar zijn bureau. Zeebenen had hij nog steeds, zei Wilma. Maar of ze daar bij de Directie Personeel ook zo over dachten? Hij twijfelde eraan. Trouwens, die mensen van de DP zouden binnenkort ook 'verdampen', zei de projectleider. Waarnaartoe was nog niet duidelijk. Ook geen primair proces.

Maar met wie zou hij dan moeten praten over een nieuwe baan? Die laatste vijf jaar van zijn loopbaan had hij zich anders voorgesteld. Johan zou binnenkort de deur wel uitgaan. Studeren in Maastricht. Hoe zouden ze varen, die nieuwe fregatten? Hoe zouden de motoren klinken? Met hoeveel man zat je daar eigenlijk op? Er waren zelfs vrouwen aan boord had hij gehoord. Zouden ze daar nog mensen kunnen gebruiken? Zou je 's avonds aan dek nog een pijp mogen roken? Hij wist het niet, maar hij vreesde het ergste. ■

MENINGEN van anderen

Officiersopleidingen...

Graag wil ik reageren op uw editoriaal 'Officiersopleidingen: balanceren tussen Mars en Minerva'.¹ Dat officieren vanaf een bepaald niveau (hoofdofficier?) ook het vereiste (wetenschappelijk) denk-niveau nodig hebben, lijkt een inhouds-loze en dus overbodige opmerking. Maar dat betekent ook het omgekeerde: een wetenschappelijke opleiding is lang niet altijd nodig, zelfs niet altijd een pré.

Op pelotonsniveau heeft bijna niemand behoefte aan een wetenschappelijke benadering van een probleem; een goede militaire analyse maken van een opdracht is al uitdagend genoeg...! Tenminste, dat zijn mijn ervaringen uit mijn eigen tijd en uit observaties van nu. Dat pleit er voor om de KL-officier niet van huis uit een wetenschappelijke opleiding mee te geven, maar deze pas aan te bieden na enkele jaren operationeel functioneren en dan slechts aan diegenen die dat zelf ook echt willen.

¹ MS 11 (2003) (jrg. 172) p.550-551.

Dit sluit ook aan bij het idee om iedereen van huis uit hetzelfde (BBT-)contract aan te bieden en pas na verloop van tijd en na bewezen functioneren een contract voor onbepaalde tijd. Het aanbieden van laatstgenoemde contract zou wellicht goed samen kunnen vallen met het laten volgen van een (deel van een) wetenschappelijke studie (al dan niet aan de KMA).

Dat laat onverlet dat elke officier een gedegen vakopleiding moet krijgen, met onderwerpen als tactiek, doctrine en ethiek; kortom, die onderwerpen die direct raken aan ons operationele optreden. We maken nu nog te vaak mee dat officieren op een startfunctie nog wel erg veel moeten leren. Dat lijkt niet erg, totdat we bedenken dat ze wel degelijk op korte termijn met hun eenheid uitgezonden kunnen worden. Een uitzendgebied is géén leeromgeving!

Dus er moet ook voldoende aandacht worden besteed aan praktische zaken én het praktisch beoefenen ervan, merendeels vervat in de wapen- c.q. dienstvaktechnische opleiding. Zo valt het mij op dat het trainen van commandovoering wel (uitgebreid) gebeurt bij cursisten op het OTCMan (dus collega's van de infanterie en cavalerie), maar veel minder bij andere OTCa. Gevolg van verouderde verschillen in opvatting over ons optreden, is mijn inschatting.

Verder ben ik blij dat ook u signaleert dat het IDL meer selecteert aan de hand van het profiel van de ideale stafofficier en minder aan dat van een goede commandant. Blijkbaar heeft de KL meer behoefte aan goede stafofficiëren dan aan goede commandanten.

Dat zet mij aan het denken, zeker gezien de huidige berichtgeving over de 'NATO Response Forces' en de hoge waarschijnlijkheid van inzet van deze troepen, wellicht in een hoog geweldsspectrum...

Ook onze bazen hoor ik wel vaak en duidelijk verwachtingen uitspreken over hun ondercommandanten en niet zozeer over hun stafofficiëren.

Mogelijk kunnen we dit probleem oplossen door twee loopbaanprofielen te creëren: een operationeel profiel voor met name commandanten en een stafprofiel voor het functioneren op formatiestaven. Daardoor krijgen we méér kwaliteit op méér plekken dan nu het geval is.

De rol van commandant vergt nu eenmaal héél andere vaardigheden en eigenschappen dan die van de stafofficier. Een goede commandant maakt nog geen goede staf-officier en vice versa. Daarvan kunnen we denk ik allemaal wel een of meer voorbeelden bij verzinnen...

J. DOCTER, majoor der artillerie

BOEKEN bespreking

DAF 7-streppers

De oer-DAF-trucks 1949-1955, door Hans Stoovelaar, Uitgeverij Aprilis, Zaltbommel, 2003, 168 p., foto's. ISBN 90 5994 003 2 € 29,50

De band tussen de Nederlandse defensie en 'onze vaderlandse trots' DAF is bijna net zo oud als de geschiedenis van het roemruchte merk zelf. Al in de jaren der-

tig van de vorige eeuw leverde 'Van Doorne's Aanhangwagenfabriek N.V.' aanhangwagens en de in samenwerking met de artillerieofficier P.H. van der Trappen ontwikkelde 'TRADO'-achterasconstructie aan het Nederlandse leger.

In 1939 volgden de M39 pantserswagens en een amfibievoertuig op basis van de Citroën Traction Avant. Toen DAF na de Tweede Wereldoorlog een echte autofabriek werd, was de Koninklijke Landmacht een van de eerste grote afnemers.

Voor ingewijden

De term 'zevenstreper' zal alleen bij een kleine groep ingewijden een gevoel van herkenning oproepen. Met deze benaming wordt het eerste type DAF frontstuurtruck

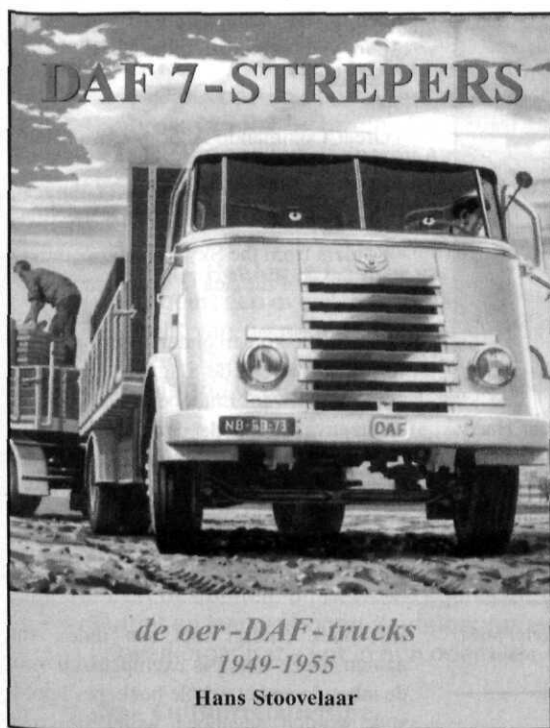
bedoeld, dat sinds juli 1949 werd geproduceerd. Feitelijk is er niet sprake van één type, maar van een familie van wel 100 verschillende uitvoeringen, waarvan de A30, A40 en A50 de bekendste zijn. De naam 'zevenstreper' vindt zijn oorsprong in de gezichtsbepalende voertuigrille, die was opgebouwd uit zeven verchromde strips. In het onlangs verschenen boek *DAF 7-streppers* van de hand van Hans Stoovelaar staat deze vroege DAF-serie centraal.

Hans Stoovelaar is geen onbekende met het onderwerp DAF. Eerder publiceerde hij al *DAF in Amsterdam* en *DAF 2600. Klassieker van de weg*. Voor zijn nieuwste titel heeft de auteur uitvoerig onderzoek verricht in de beschikbare documentatie

over zijn onderwerp. Het resultaat is een rijk geïllustreerd boek met veel onbekend beeldmateriaal van overwegend goede kwaliteit dat de liefhebber veel kijk- en leesplezier zal verschaffen.

Onoverzichtelijk

Toch zijn er ook enkele zwaarwegende kritiekpunten aan te voeren. Allereerst is dat de onoverzichtelijkheid van de tekst. Stoovelaar heeft ervoor gekozen de lezer het overgrote deel van de materie integraal en in kroniekvorm aan te bieden, als ware het een bronnenpublicatie. Het boek begint in 1928, met de oprichting van

DAF, en loopt vervolgens door tot 1956, toen de productie van de zevenstreper ten einde kwam. Daarna volgen hoofdstukken met vooral veel foto's van zevenstrepers in gebruik bij een aantal grote afnemers, hoofdstukken met foto's van het type in gebruik in een aantal steden en provincies, een hoofdstuk over een aantal exportmarkten, een hoofdstuk over DAF in Nieuw-Guinea en een hoofdstuk over zevenstrepers in gebruik als brandweer-auto.

In vervolg daarop zijn nog hoofdstukken met een restauratieverslag van een dergelijke

lijke DAF, wat recente foto's van al dan niet gerestaureerde vertegenwoordigers van het type en een stukje over zulke trucks op sloperijen opgenomen. Het boek sluit af met een aantal tabellen met technische gegevens, productiecijfers en een overzicht van modelauto's van de DAF zevenstreper.

Overvloed aan informatie

De indruk ontstaat dat Stoovelaar een probleem heeft gehad met de ordening van de overvloed aan informatie die hij over de lezer uitstort. Een gedegen structuur, die de sleutel zou moeten vormen tot de grote hoeveelheid bronnenmateriaal, ontbreekt. Voeg daarbij een niet bijzonder creatieve typografische vormgeving en het ontbreken van een register, en het zal niemand meer verbazen dat het een lastige opgave is achteraf nog iets in het boek terug te vinden.

Een bijkomende storende factor is dat bij de zeer talrijke citaten uit documenten is verzuimd de oorspronkelijke tekst enigszins in te leiden, te redigeren, of zelfs maar tussen aanhalingstekens te plaatsen. Het wordt hierdoor onduidelijk waar de auteur tot ons spreekt, en waar hij een van zijn vele bronnen aanhaalt. Stoovelaar lijkt vooral sterk in het verzamelen van materiaal, op het punt van een aantrekkelijke presentatie lijkt hij minder bedreven. Redactioneel scoort *DAF 7-strepers* daardoor weinig punten.

Jongensplakboek

Als de lezer het chronologische gedeelte van het boek heeft doorgeworsteld, is hij inmiddels aangeland op pagina 94. Het boek vervolgt vanaf dat punt met een groot aantal korte hoofdstukken met een topografisch uitgangspunt. Ook hier heeft het boek veel weg van een jongensplakboek, of, minder vriendelijk uitgedrukt, van een vergaarbak. Kortom, Stoovelaar had er beter aan gedaan het boek op een andere manier te structureren.

Voor de liefhebber van militaire voertuigen biedt *DAF 7-strepers* een aantal aardige ingangen in de vorm van zeldzame gegevens en beeldmateriaal van de militaire uitvoeringen van de oer-DAF. Ook hier was het boek echter gebaat geweest bij meer structuur, zodat de militaire versies bij elkaar gegroepeerd te vinden zouden zijn.

Wat van *DAF 7-strepers* overeind blijft, is een grote hoeveelheid gedetailleerde informatie en veel interessante foto's, waaraan de echte liefhebber ongetwijfeld veel genoegen zal beleven. Aan deze met veel vlijt verzamelde bloemlezing van bronnenmateriaal voegt Hans Stoovelaar als auteur echter bedroevend weinig toe.

O. GROOT - IMG/KL

Indië blijft ons bezighouden

Door Anton P. de Graaff, Uitgeverij Van Wijnen, Franeker 2003. Paperback, 143 blz. met illustraties. ISBN 90 5194 266 4 € 12,95

Met het dertiende deel van zijn serie 'Met het vergeten leger in Indië' voegt Anton P. de Graaff een nieuw hoofdstuk toe aan het boek over de Indiëveteranen. Zelf is De Graaff inmiddels uitgegroeid tot een boegbeeld van zijn lotgenoten. Meer nog dan officiële instanties, is hij een aanspreekpunt waar veteranen en hun nabestaanden hun verhaal kwijt kunnen.

De werkwijze is identiek aan de aanpak bij meeste van zijn twaalf voorgaande boeken. Hij maakt een keus uit de vele brieven en dagboekantekeningen die hij ontvangt. Deze teksten bewerkt hij stilistisch tot korte en redelijk leesbare verhalen. Deze verhalen rijgt hij aaneen tot een snoer, waarbij de dagelijkse belevenissen van de Nederlandse soldaten in Indië de rode draad vormen.

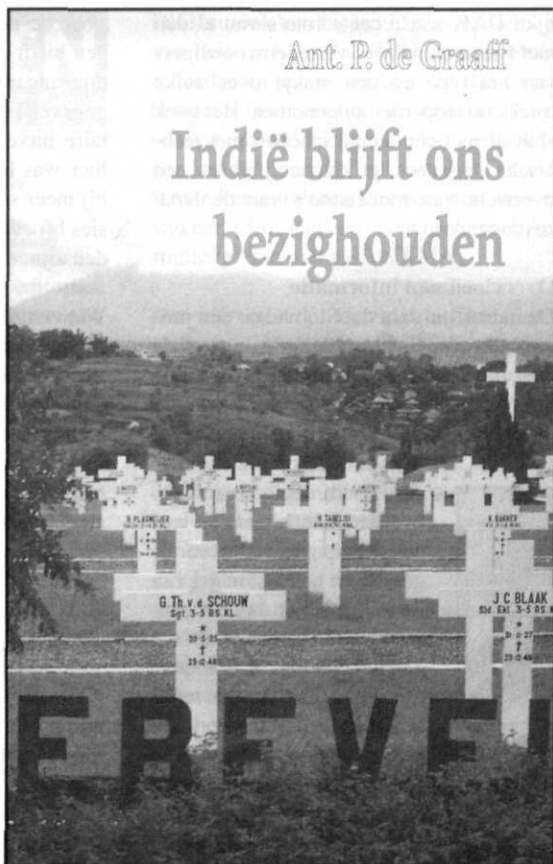
Daarnaast is een steeds terugkerende thema het gebrek aan erkenning, respect en waardering dat de soldaten na terug-

komt in Nederland ten deel is gevallen. De verhalen voorziet De Graaff soms van commentaar vanuit zijn eigen ervaringen. Dit geheel, gelardeerd met oude foto's, afschriften van documenten, kaarten, orders, brieven of krantenartikelen vormt al jaren hét handelsmerk van De Graaff.

Als je deze verhalen uit militair-historisch of literair perspectief beoordeelt, zou je ze kunnen afdoen met 'weinig nieuws onder de zon' of 'meer van hetzelfde'. Maar de bonte lapjesdeken van verhalen die De Graaff steeds weer uitbrengt, moet vooral worden gezien als emotionele verwerking van een groep van meer dan 100.000 Hollandse jongens die ver van huis en haard deden wat ze dachten dat hun plicht was.

Meer dan 6000 lieten het leven. Duizenden raakten lichamelijk verminkt. Velen kwamen er na korte of lange tijd achter dat ze door de gebeurtenissen in Indië blijvend zijn opgescheept met psychische klachten.

De Graaff geeft hen een stem. Daarvoor verdient hij alle waardering. Deel dertien is niet veel beter of slechter dan deel tien,

elf of twaalf. Soldaat Kees, huzaar Harry, pionier Jan of dominee Jense – hun verhalen zijn van alle tijd en de moeite van het lezen waard. Want te weinigen hebben gezegd: 'Jongens, bedankt voor wat jullie gedaan hebben'.

drs. F. MATSER – kolonel MPSD

Daring to win

Special Forces at War, door D. Eshel, 216 blz. met 27 zwart-wit foto's geïll., Cassell, Londen 1998.
ISBN 03 0435 053 2
€ 19,-

Het vak SKG (Strategie en Krijgsgeschiedenis) maakte in 1970 deel uit van het officiersexamen. Daarvoor heb ik een scriptie gemaakt over de raid op Dieppe in 1942 (operatie Jubilee). Hoofdstuk 10 van het boek *Daring tot win* trok daarom onmiddellijk mijn aandacht, omdat het handelt over 'The Commandos at Dieppe'.

Na lezing van dat hoofdstuk en de scriptie bleef ik met een gevoel van teleurstelling achter. De teleurstelling werd niet veroorzaakt door het opnieuw lezen van de scriptie (al vraag ik me nu wel af hoe men voor zo'n verhaal meer dan een voldoende heeft gegeven) maar door de wijze waarop Eshel Dieppe behandelt. In vijf bladzijden wordt eerst een heel grote lijn geschetst om vervolgens enkele details uit te lichten. Deze benadering blijkt later ook bij de meeste andere hoofdstukken te zijn gevolgd.

In de inleiding geeft Eshel aan dat het boek een hommage vormt voor al dege-

nen die in moeilijke omstandigheden hun opdrachten uitvoerden. Inzet, doorzettingsvermogen, opofferingsgezindheid en kameraadschap zijn belangrijke elementen uit Eshels definitie van Special Forces; elementen die echter niet alleen van toepassing zijn op militairen van Special Forces. Dit blijkt dan ook uit de beschrijving van sommige operaties die veel van de elementen uit Eshels definitie omvatten maar waar met de beste wil van de wereld geen 'Special Forces' operaties van te maken zijn.

Dat Eshels definitie van Special Forces wel heel ruim is, blijkt ook uit zijn boekindeling. Hij behandelt 39 operaties die hij in vier gebieden indeelt. Hij noemt deze delen:

- Great Commando Actions (18 oorlogsoperaties);
- Post-War Elite Actions (13 operaties na WO-II);
- Raiders from the Sky (5 luchtoperaties);
- Warriors of the Sea (3 zeeoperaties).

Aan de orde komen onder andere de verovering van Kreta, de Slag om Arnhem en de redding van Entebbe, maar ook de luchtaanvallen op de dammen in Duitsland. Eshel geeft in zijn inleiding zelf aan dat lang niet alle acties aan bod komen omdat veel acties de publiciteit niet hebben gehaald vanwege het geheime karakter.

Het boek eindigt met een index van namen. Deze index is exemplarisch voor de inhoud van het gehele boek; per hoofdstuk worden nagenoeg willekeurig een deel van de personen wel in de index opgenomen en anderen weer niet.

Dit betekent dat niet veel waarde gehecht kan worden aan het boek *Daring to win*. Ik heb het in een vakantie gelezen en dat is de waarde van dit boek, een aardig vakantieboek in een goedkope paperbackuitvoering, niets meer en niets minder.

drs. J. TERPSTRA, kol b.d. MPSD

Samenvattingen

Editoriaal – Regels versus realisme

In juni 2000 werd een editoriaal gewijd aan het spanningsveld tussen wet- en regelgeving enerzijds en militaire effectiviteit anderzijds. Dit thema blijkt nog steeds actueel. De IGK ging in zijn jaarverslag 2000 op de problematiek in. Ook in 2001 moest worden vastgesteld dat realistisch oefenen in het gedrang komt. Het 'train as you fight' zou daarom een echt toetsingscriterium moeten worden voor nieuwe wet- en regelgeving.

P.H. de Vries, A.E. de Rooij, G.J.J. Kruijsbergen – Vechten tegen een irregulier optredende tegenstander

Sinds 1994 is de KL bezig met haar doctrine. In 1996 verscheen de eerste Landmacht Doctrinepublicatie (LDP). De auteurs gaan in op LDP-IIIC: gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander. Dit boekwerk completeert de serie over gevechtsoperaties. De auteurs geven aan waarom dit deel pas nu verschijnt. Zij beschrijven de opzet van de publicatie en gaan in op de grondslagen en wijzen van optreden. Nieuwe manoeuvrevormen en nieuwe begrippen worden geïntroduceerd. Het thema zal in opleidingen en bij oefeningen aan bod moeten komen. Het verdient, aldus de auteurs, ook een plaats in een gezamenlijke doctrine.

R.A. van Putten – 'Suppression of Enemy Air Defense'. Geschiedenis, doctrine en uitvoering

Het tijdelijk of volledig neutraliseren van de luchtverdediging van een tegenstander is een voorwaarde voor het vrije gebruik van het luchtruim. De auteur beschrijft de historische ontwikkeling van wat internationaal wordt geduid als 'Suppression of Enemy Air Defense', en de wijze waarop hedentendage aan planning, controle en uitvoering inhoud wordt gegeven. Hij gaat voorts in op de middelen die nu en in de toekomst ter beschikking (kunnen) staan.

R. van der Wal – Het leger, hoeder van de openbare orde en veiligheid in de negentiende eeuw

De auteur geeft een overzicht van de militaire bijstand zoals die werd verleend door het Nederlandse leger in de tweede helft van de negentiende eeuw. Hij beschrijft hoe militaire bijstand bijna een 'gewoon' middel van de politie werd. Diverse incidenten dwongen tot herbezinning. Er kwam een demilitariseringproces op gang. Militaire bijstand veranderde uiteindelijk tot een noodmiddel.

E. de Waard – De NAVO: van bolwerk naar netwerk

De NAVO nam in 1999 een nieuw strategisch concept aan. Het streven naar een Europese identiteit binnen de alliantie en conflictpreventie en crisismanagement vormen de aanleiding van dit artikel. In beide gevallen speelt het 'Combined Joint Task Force' (CJTF)-concept een sleutelrol. De auteur analyseert de relatie tussen dit concept en de netwerkorganisatie uit het bedrijfsleven. Bij het CJTF-concept gaat het om interoperabiliteit, complementariteit en flexibiliteit. Bij netwerkorganisaties vormen autonomie, kritische massa, positieve feedback, complementariteit en leervermogen sleutelbegrippen. Deze gelden ook voor een CJTF. Het verschil tussen een CJTF en een netwerkorganisatie ligt in hun oriëntatie, niet in de grondgedachte.

L. Polman – Cultuurrelativisme

Of de militair nu vredessoldaat (Liberia) of 'stabilisator' (Irak) wordt genoemd, hij staat hoe dan ook stijf van de stress omdat de diverse betrokkenen eigen eisen en behoeften hebben. Elke militair die humanitair bezig is doorloopt vier psychologisch-strategische fases. Eerst ontkenning van de eigen onmacht; dan de concentratie op meetbare resultaten (zinnig of niet); daarna wordt de schuld van de machteloosheid op anderen geschoven en ten slotte verandert de betrokkene in een cultuurrelativist: 'het is nu eenmaal een andere wereld'. Kan het ook gewoon waar zijn dat soldaten gewoon hun stinkende best doen?

F. Matser – Veranderen

De auteur voert een fictieve marineman op om veranderingen in de personeelsvoorziening gedurende de laatste acht jaar kritisch te beschouwen. Hij schetst de golfbewegingen: van krijgsmachtdeelgericht naar gezamenlijk, van gezamenlijk naar ketenbenadering en vervolgens naar 'paars'. Hij eindigt met een begrip dat vele defensie-medewerkers gaat raken: overtuigbaarheid.

Summaries

Editorial – Rules versus realism

The armed forces prepare for operations; they take part in operations. Training demands not only time, space and other means. It also demands rules and regulations that enable realistic training. An editorial in 2000 focused on this area of tension. Three years later, the problem is still of topical interest. A recent survey indicated that realistic training indeed is hampered by many rules and regulations. The Inspector-general also touched on this problem. Armed Forces need tailor-made rules and regulations for combat as well as for training.

P.H. de Vries, A.E. de Rooij, G.J.J. Kruijsbergen – Combat operations against irregularly fighting opponents

Since 1994 the army is rewriting its doctrine. This doctrine publication completes the series. The authors explain why its publication was delayed. It was not only a matter of priorities that counted. They introduce this publication and explain and illustrate its contents as well as two new forms of manoeuvre: the eccentric and the concentric method of operations. These operations should get focus in training and education. They probably are part of future joint doctrine.

R.A. van Putten – Suppression of Enemy Air Defense

The (temporarily) Suppression of Enemy Air Defense (SEAD) is an important precondition for the free use of own airpower. The author sketches the historical development of SEAD and how Vietnam and 'Yom Kippur' led to structure and doctrine. He describes modern SEAD, how it is planned and controlled, and the means that are available now, and may be available in the future.

R. van der Wal – The Army as a guardian of public order and security

The author discusses military support to national authorities in the second half of the nineteenth century. He explains why military support became an almost 'normal' instrument for the police. Several incidents led to reconsideration. Military support changed into what it is today: a means of last resort.

E. de Waard – NATO: from bastion to network

In 1999 NATO adopted a new strategic concept in order to face the 21-st century. The strive for an European security- and defense-policy within the Alliance and conflictprevention and crisismanagement actuated this article. In both cases the Combined Joint Task Force (CJTF)-concept plays a key-role. The author analyses the relation between this concept and the networkorganisation in trade and industry. For the CJTF interoperability, complementarity and flexibility are corner-stones. A networkorganisation rests on autonomy, critical mass, positive feedback, synergy and the ability to learn. The author claims that all those elements also count for the CJTF. They differ however in oriëntation, not in the underlying idea.

L. Polman – Cultur-relativism

Soldiers sent to Liberia are called 'peace soldiers'. Those sent to Iraq are something like a 'stabiliser'. Whatever they are called: they are confronted with stress, as everybody concerned has his own expectations and demands. The author explains the four *psychologic-strategic* phases that every soldier will pass through during a humanitarian mission: denial of one's own limitations to help; concentrating on measurable results, useful or not; unload feelings of impotence on others and finally cultur-relativism: 'it is not our world'. Or might it be simply true that soldiers are simply doing whatever they can do?

F. Matser – On change

The author critically discusses the changes in personnel supply during the last eight years. An imaginary naval man presents his observations. First he served the navy. Then, because of savings, 'synergy' became the buzzword. Then again joint was replaced by 'chains'; it was back to the navy, and since last week it was 'jointness' again. To this all something new was added: redundancy. Military life more and more looks like a sundown.